

A Sárvíz-völgye Érzékeny Természeti Terület programterve

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
1 Bevezetés	4
2 Az Érzékeny Természeti Területek támogatási rendszerének kialakulása, az uniós jogszabályi háttér	4
3 A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program és az Érzékeny Természeti Területek rendszerének hazai jogszabályi háttere	7
4 A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program és a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv agrár-környezetgazdálkodási intézkedéseinek szerkezete	8
4.1 Horizontális célprogramok	8
4.2 Zonális célprogramok - az Érzékeny Természeti Területek célprogramjai	9
4.3 A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv agrár-környezetgazdálkodási intézkedései	10
5 Eredmények és folytatási lehetőségek	12
6 Az agrár-környezetgazdálkodási támogatások igénybevétele	13
6.2 A támogatás igénylésének folyamata	14
6.3 Ellenőrzés és szankcionálás	15
7 A Sárvíz-völgye ÉTT területének lehatárolása	16
7.1 Táji besorolás, táji jellemzők	18
7.2 Geológia	18
7.3 Domborzat és vízrajz	19
7.4 Éghajlat	20
7.5 Élővilág	20
7.6 A kistáj talajviszonyai, talajgenetika	20
8 A Sárvíz-völgye Érzékeny Természeti Terület természeti értékének hordozói .	22
8.1 Általános bemutató	22
8.2 Belsőbárandi Tátorjános Természetvédelmi Terület természetvédelmi értékei .	23
8.2.1 Általános bemutató	23
8.2.2 A terület elhelyezkedése, határai	23
8.2.3 Földhasználati jellemzők	24
8.2.4 A terület leírása	24
8.2.5 Biológiai jellemzők	25
8.2.6 Gazdasági, társadalmi és kulturális jellemzők	28
8.2.7 Ideális kezelési célkitűzések	28
8.3 Sárvíz-völgye Tájvédelmi Körzet természetvédelmi kezelési terve	29
8.3.1 Általános bemutatás	29
8.3.2 A terület elhelyezkedése, határai	29

A Sárvíz-völgye Érzékeny Természeti Terület programterve

8.3.3	<i>Földhasználat</i>	29
8.3.4	<i>A terület leírása</i>	30
8.3.5	<i>Biológiai jellemzők</i>	32
8.3.6	<i>Gazdasági, társadalmi és kulturális jellemzők</i>	38
8.3.7	<i>Ideális kezelési célkitűzések</i>	40
8.4	Rétszilasi-tavak Természetvédelmi Terület természeti értékei.....	40
8.4.1	<i>Általános bemutató</i>	40
8.4.2	<i>A terület elhelyezkedése, határai</i>	40
8.4.3	<i>Földhasználat</i>	41
8.4.4	<i>A terület leírása</i>	41
8.4.5	<i>Geológiai jellemzők</i>	42
8.4.6	<i>Biológiai jellemzők</i>	42
8.4.7	<i>Ideális kezelési célkitűzések</i>	46
8.5	A terület (földrészlet) gazdasági-társadalmi jellemzőinek leírása.....	47
9	Elérendő célok meghatározása	55
10	Választható gazdálkodási formák	56
10.1	Szántóföldi gazdálkodás vízhatással érintett területeken	56
10.2	Gyepgazdálkodás vízhatással érintett területeken	58
10.3	Gyeptelepítés vízhatással érintett területeken.....	59
11	Cselekvési terv	60
11.1	Érintettek feltérképezése, társadalmi célcsoportok és szakmai körök meghatározása	60
11.2	Célprogramok szakmai hatósági egyeztetése	60
11.3	Célprogramok szakmai civil egyeztetése.....	61
11.5	A célprogramok NVT-be való illesztésével kapcsolatos módosítási eljárás kezdeményezése.....	61
11.6	A gazdálkodók felkészítése a programokban való részvételre	61
12	Irodalomjegyzék	63
13	Mellékletek.....	64

6 Bevezetés

Az agrár-környezetgazdálkodás és ezen belül az Érzékeny Természeti Területek rendszere az Európai Unió azon egyre erősödő törekvését testesíti meg, amely szerint a mezőgazdasági ágazati támogatások szerkezeti átcsoportosítása alapvető feltétele az unió fenntartható fejlődésének és a természeti erőforrások tartamos használatának.

Az eredményorientált mezőgazdálkodás további kiemelt támogatása nem indokolt, hiszen az Európai Közösség agráriuma jelenleg is túltermelési válsággal küzd, miközben egyre jelentősebb a vidéki térségek elnéptelenedése és erősödő mértékben csökken a mezőgazdasági rendszerekhez kötődő biodiverzitás.

A nagy energiabevitelű, mezőgazdasági termelés ugyanakkor nem képes ellátni az egészséges természeti környezet és egészséges élelmiszerek iránt táplált fokozódó társadalmi igényt.

Ezen problémák megoldására az Európai Unió Közös Agrárpolitikája (továbbiakban: KAP) a többfunkciós mezőgazdasági modell fokozatos megvalósítását tűzte ki célul. A célok elérése érdekében az új agrártámogatási rendszer a termelési tevékenységet ösztönző ún. I. támogatási pillér forrásainak egy részét fokozatosan az ökoszociális piacgazdaság megvalósulását segítő II. pillérre csoportosítja át.

A II. pilléres támogatások megteremtik a lehetőséget az elmúlt évtizedekben elfeledett többfunkciós mezőgazdasági rendszerek újraélesztésének, ahol az ökológiai adottságoknak megfelelő mezőgazdálkodás mellett egészséges élelmiszer termelhető, a vidék lakosság foglalkoztatottságának megtartásával.

Ennek az integrált, több funkciót felölelő mezőgazdasági politikának speciális eleme az Érzékeny Természeti Területek rendszere, mely a II. pilléres támogatások általános céljai mellett valamely kiemelt természeti vagy táji érték megőrzése köré csoportosítja különböző mezőgazdasági tevékenységek támogatását.

7 Az Érzékeny Természeti Területek támogatási rendszerének kialakulása, az uniós jogszabályi háttér

Az Érzékeny Természeti Területek támogatásának kialakulása szorosan összefügg a Közösségi Agrárpolitika változásával és reformjaival.

Az Európai Közösségben 1985-ben a birtokszerkezet javításáról szóló 797/85 EC rendelet 19. szakasza tette lehetővé a Környezetileg Érzékeny Területek (Environmentally Sensitive Areas, ESA) rendszerének bevezetését. A törvény egyrészt a természetes élőhelyek megőrzésével összhangban álló mezőgazdasági gyakorlat bevezetésének vagy fenntartásának, másrészt, a gazdálkodók jövedelemszintjének megőrzésének szolgálatába állítja az ESA rendszert. Az ESA-k területi kijelölését ökológiai és/vagy tájképi szempontok alapján kell elvégezni.

Újabb szabályozást jelentett 1991-ben a 2328/91 (EC) rendelet, melyben az ESA-k kijelölése nem járt a termelés szintjének törvényszerű csökkentésével, sőt az élőhelyek fenntartása érdekében a termelés bizonyos növekedéséről is szó lehetett (pl. extenzív legeltetés újraindítása felhagyott legelőkön). E rendelet végrehajtása

során azonban olykor nagyobb figyelmet szenteltek a tájképi érték védelmének, mint a természetvédelmi céloknak.

A KAP 1992-es reformja keretében a Környezetileg Érzékeny Területekkel kapcsolatos szabályok az ún. kísérőmechanizmusok részét képező szabályok egyikébe, „a környezetkímélő és a vidék fenntartását célzó mezőgazdasági termelési módszerek támogatásáról” szóló 2078/92 EEC rendeletbe épültek be. A szabályozás célja olyan gazdálkodási módok támogatása, amelyek megfelelnek a környezet és természetvédelem követelményeinek. Kidolgozói azt várták a rendeletről, hogy elősegíti a piaci egyensúly kialakítását, valamint a természet és a tájképvédelmet. Mindezt úgy, hogy a programban résztvevő gazdálkodók kompenzációban részesülnek.

Az 1. cikkely szerint olyan részletes célok elérését akarja elősegíteni a rendelet, mint például a mezőgazdaság szennyező hatásait csökkentő gazdálkodási gyakorlat alkalmazása, amely hozzájárul a termelés csökkentéséhez és a piaci egyensúly javításához (pl. külterjesítés), a mezőgazdasági területek elnéptelenedésével járó veszélyek megelőzése, vagy a környezet, a táj, a tájkép, a természeti erőforrások, a talaj és a genetikai sokféleség védelmével és javításával összeegyeztethető földhasználati módok alkalmazása.

A célok közé tartozik továbbá az elhagyott mezőgazdasági földterület és erdőterület fenntartása, vagy például a mezőgazdasági földterület hosszú távú ugaroltatása a környezetvédelemmel kapcsolatos okokból.

A 2078/92. EU tanácsi rendelet 2. cikkelye alapján a következő tevékenységek részesülhetnek támogatásban:

- természetkímélő gazdálkodás: a környezet és a természeti erőforrások védelmével összhangban lévő gazdálkodási módszerek alkalmazása, a tájjelleg és a tájképi értékek fenntartása, valamint a kipusztulás által veszélyeztetett helyi állatfajták in situ fenntartása;
- extenzifikáció: ezen belül a műtrágya és növényvédőszer felhasználás csökkentése, vagy az alacsony szint fenntartása, illetve az ökológiai gazdálkodásra vagy az extenzívebb kultúrák termesztésére való áttérés, illetve annak folytatása, szántó extenzív gyepké alakítása, az egységnyi takarmánytermő területre jutó juh- és szarvasmarha állomány csökkentése;
- a felhagyott szántó, gyepek és erdő területek kezelése;
- a mezőgazdasági művelés hosszú távú felhagyása környezet- és természetvédelmi célok vagy a vízkészletek védelme érdekében;
- a közösségi és rekreációs célokat szolgáló területek fenntartása, továbbá
- a fenti programokhoz kapcsolódó továbbképzések a gazdálkodók számára.

A rendelet 3. cikkelye értelmében a tagállamoknak többéves (legalább 5 éves) úgynevezett zonális (pl. Környezetileg Érzékeny Terület) programot kell megvalósítaniuk. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy környezeti adottságaik és tájjellegük alapján homogén területeket, úgynevezett zónákat kell kijelölni, ahol az adott térség környezeti viszonyainak, természeti állapotának valamint mezőgazdasági szerkezetének és gyakorlatának megfelelő támogatási programot kell kialakítani. A támogatási programoknak lehetőség szerint valamennyi, az előbb felsorolt tevékenységet ösztönözniük kell. A helyi speciális szükségleteknek

megfelelően a támogatás vonatkozhat azokra a tevékenységekre is, amelyek összhangban vannak a terület jellegével.

A szabályzat 4. cikkelye meghatározza az egyes tevékenységek ellenében adható maximális kompenzációs összegeket. A finanszírozás e területeken a szubszidiaritás elvének megfelelően kiegészítő jellegű, vagyis a támogatott területeken a saját nemzeti hozzájárulást egészíti ki az EU az első célcsoporthoz tartozó területeken (ahova Magyarország egész területe is tartozik) az összköltség 75 %-áig, egyéb területeken annak 50 %-áig.

Az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alapból (EMOGA) történő kifizetéseinek irányelveit a 1257/1999. számú – a vidékfejlesztés támogatási formáiról és módszereiről szóló – EU tanácsi rendelet, végrehajtását pedig a 445/2002/EK rendelet tartalmazza. A 1257/1999 rendelet a 2078/92-es szabályozás tartalmát és módszereit teljes egészében átvette, magába emelte, azt komplex vidékfejlesztési közegbe ágyazta azt.

Az Unió ezzel a rendelettel definiálta a vidékfejlesztés eszközeit, intézkedéseit (a rendelet összesen 22 intézkedést sorol fel), amelyek fő csoportjai a következők:

Az EMOGA Garancia részlegéből támogatott intézkedések:

- agrár-környezetvédelmi és tájgazdálkodási támogatások;
- kedvezőtlen adottságú területek (Less Favourable Areas / LFA) normatív támogatása;
- idős gazdálkodók korai nyugdíjazásának támogatása;
- erdőtelepítési támogatások;

Az EMOGA Orientációs részlegéből támogatott intézkedések:

- mezőgazdasági termékek feldolgozásának és értékesítésének támogatása;
- mezőgazdasági beruházások támogatása (diverzifikáció, állatjóléti körülmények javítása, minőségjavítás, termelés átalakítás, termelési költség csökkentése)
- vidéki térségek alkalmazkodásának és fejlődésének elősegítése (falumegújítás, infrastruktúra fejlesztése, életkörülmények javítása, falusi turizmus, kézműves tevékenységek, birtokrendezés)
- fiatal gazdálkodók támogatása;
- gazdálkodók oktatása, képzése.

A felsorolt intézkedések „menülistájáról” a tagországok maguk választhatnak, közülük azonban az agrár-környezetvédelmi és tájgazdálkodási támogatások alkalmazása kötelező elem. Ennek részeként indítható az Érzékeny Természeti Területek programja is, melynek kijelölési metódusát a 2078/1999-es rendelet tartalmazza.

Az EMOGA Garancia részlegének intézkedéseit az egyes tagállamok nemzeti stratégiákban fektetik le. Az EMOGA Garancia részlege forrásainak hazai, 2004-2006 közötti időszakra vonatkozó felhasználását a 2004. júliusában elfogadott Nemzeti Vidékfejlesztési Terv tartalmazza.

8 A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program és az Érzékeny Természeti Területek rendszerének hazai jogszabályi háttere

A 2004-ben az unióhoz csatlakozó 10 új tagállam közül egyedül hazánk indított el speciális agrár-környezetvédelmi támogatási rendszert. A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program (továbbiakban: NAKP) 2002-ben történt meghirdetését hosszadalmas előkészítő munka és jogszabályalkotó tevékenység előzte meg.

Az Érzékeny Természeti Terület fogalmát az **1996. évi LIII. a természet védelméről szóló törvény** vezeti be. A törvény 53. § (3) c) pontja szerint *"érzékeny természeti terület az olyan extenzív művelés alatt álló terület, amely a természetkímélő gazdálkodási módok megőrzését, fenntartását, ezáltal az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség fennmaradását, a tájképi és kultúrtörténeti értékek megővését szolgálja"*. Szintén e törvény 71.§ (2) a) pontja értelmében támogatást kell biztosítani a természetkímélő gazdálkodást folytatóknak.

„A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programról és a bevezetéséhez szükséges intézkedésekről” szóló – 2253/1999. (X. 7.) Kormányhatározatban lefektetésre került a NAKP kidolgozásának ütemterve és alapvető a program alapvető szerkezeti elemeinek meghatározása.

Az Érzékeny Természeti Területek kijelölésének szempontjait, létesítésének eljárásrendjét, illetve az ÉTT-ken folytatott gazdálkodás támogatásának szabályait tartalmazza a **2/2002. (I.23.) KöM-FVM együttes rendelet az érzékeny természeti területekre vonatkozó szabályokról**. A rendelet – az uniós szokásokhoz hasonlóan – az ÉTT támogatások működtetésének tekintetében a földművelésügyi és a környezetvédelmi tárca együttműködését fekteti le, az előbbi első hely felelősségének meghatározásával. A közös rendelet mellékletét képezi a Kiemelten Fontos ÉTT, Fontos ÉTT és Tervezett ÉTT kategóriákba sorolt ÉTT-k kijelölése és az érintett települések meghatározása.

Fenti kategóriákat a 2/2002. rendelet az alábbiak szerint definiálja:

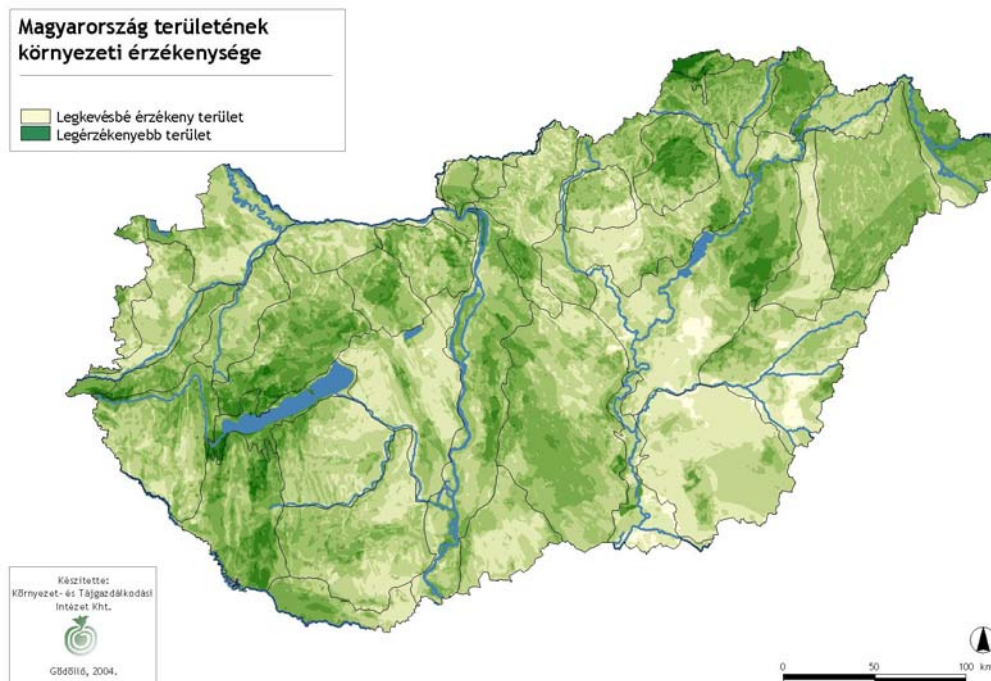
a) *kiemelten fontos ÉTT*: azok a területek, ahol nemzetközi viszonylatban is kiemelkedő természeti, táji és kultúrtörténeti értékek fordulnak elő, amelyek fennmaradása középtávon (5-10 év) is kétséges a természetkímélő gazdálkodás támogatása nélkül;

b) *fontos ÉTT*: ahol országos viszonylatban jelentős természeti, táji és kultúrtörténeti értékek fordulnak elő, amelyek fennmaradása vagy állapotának javítása érdekében a természetkímélő gazdálkodás támogatása szükséges;

c) *tervezett ÉTT*: ahol jelentős az extenzív mezőgazdasági hasznosítású földrészekeken található élőhelyek száma, de a természeti, táji és kultúrtörténeti értékek jelentősége kisebb, illetve olyan területek, ahol az extenzív gazdálkodás ösztönzésével és támogatásával a terület természeti értéke növelhető, a környezet állapota javítható.

Az ÉTT területek magyarországi lehatárolásához jelentős segítséget adtak a földhasználati zónarendszer kidolgozása során előállított – talaj-, víz- és élővilág szempontjából érzékeny területeket ábrázoló adatbázisok átlapolásával szintetizált – komplex környezetérzékenységi térkép (1. térkép)

Ezek alapján azokat tekinthetjük potenciális ÉTT célterületeknek, amelyek a komplex környezetérzékenységi térkép szerint átlag feletti (a 9,3 millió hektár átlagát meghaladó) sérülékenységet mutattak.

1. térkép: Magyarország környezeti érzékenysége (Forrás: SzIE-KTI)

9 A Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Program és a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv agrár-környezetgazdálkodási intézkedéseinek szerkezete

Az NAKP és a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv agrár-környezetgazdálkodási intézkedéseinek szerkezetét alapvetően két céljában és filozófiájában eltérő támogatási rendszer határozza meg. Ezek az alábbiak:

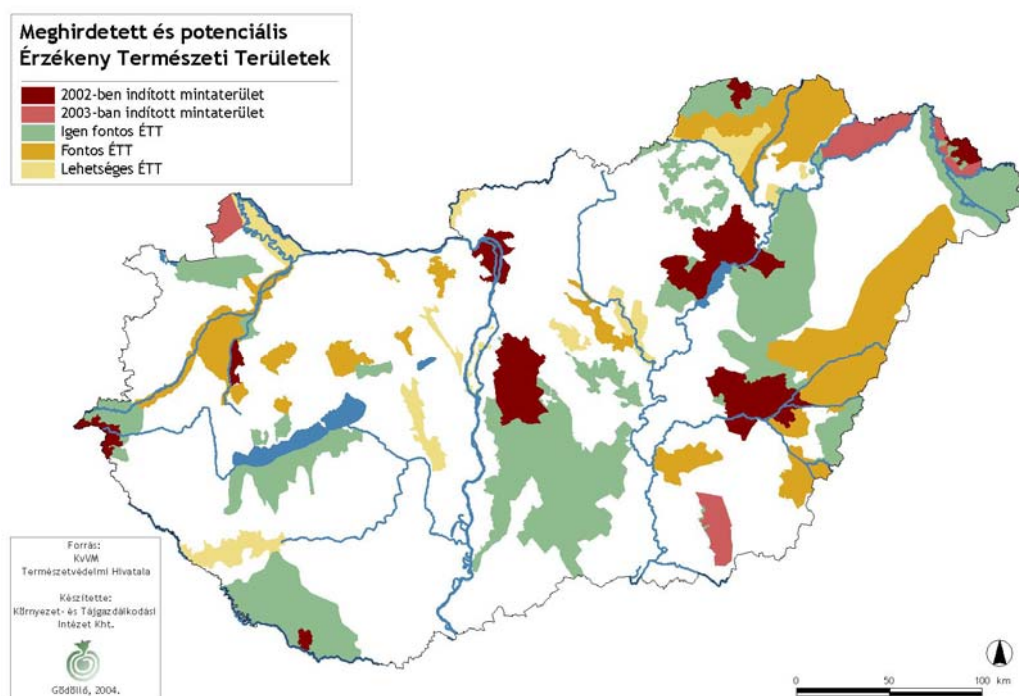
9.1 Horizontális célprogramok

A horizontális célprogramok olyan általános célokat fogalmazzak meg a környezetbarát, természetközeli gazdálkodási stratégiák körében, melyek az ország egész területére általános érvénnyel vonatkoznak. Ezen programok célkitűzése az, hogy támogatást nyújtsanak a különféle földhasználati ágakban a környezetbarát termelési, gazdálkodási eljárásoknak, így elősegítsék a magyar agrárgazdaság új, hosszú távon is fenntartható és versenyképes fejlődési modelljének kialakulását. Ennek érdekében különböző támogatási programok révén segítik a környezeti szempontokat is figyelembe vevő gazdálkodás elterjedését, az integrált növény-, zöldség- ill. gyümölcstermesztés, az ökológiai gazdálkodás terjedését, a gyepterületek és vizes élőhelyek megfelelő hasznosítását, valamint a környezetbarát állattartás kialakulását. Ezek a programok a fentiek értelmében az ország összes mezőgazdasági művelés alatt álló területén pályázhatóak, tehát horizontálisak.

9.2 Zonális célprogramok - az Érzékeny Természeti Területek célprogramjai

A zonális célprogramok a 2/2002. KöM-FVM együttes rendeletben kijelölt Érzékeny Természeti Területek kiválasztott mintaterületein kerülnek meghirdetésre. Céljuk az adott térség speciális mezőgazdasági, táji, természeti és környezeti értékeinek megőrzése. Az eltérő területek eltérő védelmi prioritásainak megőrzésére különböző gazdálkodási előírások támogatottak. Ezek a célprogramok nem terjeszthetők ki országos (horizontális) szintre, hiszen mindig a kijelölt területek egyedi tulajdonságaihoz kell, hogy igazodjanak. Jellemző mindemellett, hogy a zonális célprogramok olyan integrált gazdálkodási rendszer kialakítását és működtetését szorgalmazzák, mely egyszerre a fenti prioritások több elemének megőrzését is szolgálja.

A zonális célprogramok meghirdetett mintaterületeit a 2. sz. térkép mutatja.

2. térkép: Érzékeny Természeti Területek Magyarországon (Forrás: SZIE-KTI)

Az ÉTT célprogram 2002-ben a 10 mintaterületen indult el (Hevesi-sík ÉTT, Borsodi-mezőség ÉTT, Fás legelők Baranya megyében ÉTT, Dévaványa ÉTT, Szentendrei-sziget ÉTT, Dunavölgyi-sík ÉTT, Marcal-medence ÉTT, Szatmár-Bereg ÉTT, Észak-Cserehát ÉTT, Órség-Vendvidék ÉTT). 2003-ban további 4 területtel bővült a program (Beregi-sík ÉTT, Bodrogek ÉTT, Békés-Csanádi-hát ÉTT, Mosoni-sík ÉTT).

Az ÉTT területeken jellemzően szántóföldi és gyepgazdálkodási célprogramok pályázhatók. A szántóföldi célprogramok a kiemelt természet-, környezet-, vagy tájvédelmi prioritásoknak megfelelő gazdálkodási előírásai legtöbbször a parcellaméret megőrzésére, speciális vetéskörre és technológiai korlátozásokra (vegyszerhasználat, munkafázisok módjának és idejének meghatározása) vonatkoznak.

A gyepgazdálkodási előírás-csomagok elsősorban a gyephasználat módjától függenek. A legeltetési gyepgazdálkodás esetében a legelőállat-állomány fajtát, legeltetési sűrűségét és a legeltetés mikéntjét célozzák a gazdálkodási előírások. Kaszálós hasznosítás esetén a kaszálás módját és gyakoriságát írják elő a programcsomagok. Mindkét gyephasznosítás esetén kardinális szerepe van a legeltetés és kaszálás kezdeti időpontjának. Ennek oka a gyepgazdálkodási célprogramok prioritásfajainak (tűzok, haris) költésbiológiájában és a gyepszerkezet szezonális sérülékenységében van.

9.3 A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv agrár-környezetgazdálkodási intézkedései

Bár a stratégia célok tekintetében a NAKP és az NVT agrár-környezetgazdálkodási intézkedései megegyeznek, az uniós finanszírozási rendszer számos formai és tartalmi változást eredményezett a hazai agrár-környezetgazdálkodási támogatási rendszerben. A továbbiakban a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv szerkezetét követve tekintünk be a támogatási rendszer összetételébe.

Az agrár-környezetgazdálkodási támogatások legalább 5 éves, általában legfeljebb 10 éves (a művelésből való hosszú távú, környezetvédelmi célú területpihentetés esetében 20 éves) periódusra vállalt, szerződéses alapon működő, ösztönző támogatások különböző környezetkímélő módszerek alkalmazásáért. A támogatás összetevői: kieső jövedelem és többletköltségek kompenzálása, valamint legfeljebb 20% ösztönző támogatás. Az intézkedés számos, különböző szintű vállalatokat feltételező célprogramon keresztül kerül megvalósításra, az alábbi csoportokban:

- szántóföldi agrár-környezetgazdálkodási intézkedések
- gyepgazdálkodási agrár-környezetgazdálkodási intézkedések
- ültetvények agrár-környezetgazdálkodási intézkedések
- vizes élőhelyek agrár-környezetgazdálkodási intézkedések
- állattartási agrár-környezetgazdálkodási intézkedések
- kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási intézkedések

Az egyes programokhoz kapcsolódó vállalatok szempontjából a programok az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- a) agrár-környezetgazdálkodási alapprogramok (szántóföldi alapprogram, tanyás gazdálkodás, méhlegelő célú növénytermesztés, gyepgazdálkodás és őshonos haszonállatfajták alapprogramjai) és egyéb élőhely alap programok (vizes élőhely programok);
- b) integrált növénytermesztési célprogramok (szántóföldi növények, zöldségtermesztés, ültetvénykultúrák);
- c) ökológiai gazdálkodási célprogramok (szántóföldi növények, zöldségtermesztés, gyepgazdálkodás, ültetvénykultúrák, állattartás);
- d) Érzékeny Természeti Területek célprogramjai (ÉTT), amelyek a speciális, alacsony ráfordítású, a biológiai sokféleség megőrzését és javítását elősegítő gazdálkodási módszereket támogatják (elsősorban szántóföldi és gyepgazdálkodási művelési módok);

- e) kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási intézkedések, amelyek elsősorban az alapprogramokhoz kapcsolódóan, továbbá az integrált és az ökológiai célprogramok kiegészítésére vehetők igénybe (a részletes kombinációs lehetőségeket ld. alábbi táblázatban).

A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv agrár-környezetgazdálkodási intézkedéseinek egymásra épülését mutatja be az 1. sz. melléklet.

Az Érzékeny Természeti Területeken 2004. évtől támogatott célprogramok a következők:

Szántóföldi programcsomagok

- a) Szántóföldi növénytermesztés túzok élőhelyfejlesztési előírásokkal
- b) Szántóföldi növénytermesztés madár élőhelyfejlesztési előírásokkal
- c) Lucernatermesztés túzok élőhelyfejlesztési előírásokkal
- d) Szántóföldi növénytermesztés élőhelyfejlesztési előírásokkal

Gyepgazdálkodási programcsomagok

- a) Gyepgazdálkodás túzok élőhelyfejlesztési előírásokkal
- b) Gyepgazdálkodás haris élőhelyfejlesztési előírásokkal
- c) Gyepgazdálkodás élőhelyfejlesztési előírásokkal
- d) Gyeptelepítés ÉTT-ken

Az ÉTT programcsomagok részletes leírását, az általános célokat, a és a jogosultsági kritériumokat és a támogatási összegeket az 2 sz. melléklet tartalmazza.

Egy parcellán csak egy célprogram alkalmazható az állattartási támogatások és a kiegészítő agrár-környezetvédelmi intézkedések kivételével, amelyek a többi célprogramhoz kapcsolódva kiegészítésként igényelhetők (lásd a lenti táblázatot). Egy célprogramhoz csak egy kiegészítő intézkedés választható. A táblázatban felsorolt kombinációkon kívül egyéb kombinációk nem lehetségesek.

1. táblázat: A lehetséges célprogram kombinációk

Kiegészítő agrár-környezetgazdálkodási Intézkedések	Célprogram	(a lehetséges legmagasabb) kumulált kifizetési szint €/ha
Erózió elleni védekezés	szántóföldi alapprogram	270,59
	integrált növénytermesztés (szántó)	321,57
	ökológiai gazdálkodás (szántó)	423,53
	integrált gyümölcsstermesztés	619,61
	ökológiai gyümölcsstermesztés	694,12
Füves mezsgye	az összes szántóföldi program	a füves mezsgye és a szántóföldi programok jogosult területe elkülönül, így támogatáshalmazódás nem fordulhat elő
Cserjeirtás	az összes gyepprogram	294,12

Forrás: NVT, 2004.

10 Eredmények és folytatási lehetőségek

Bár a támogatásra fordítható források nem tették lehetővé az NAKP igazán széles körű kiterjesztését (az NAKP keretében kifizetett támogatásokat a 2. táblázat foglalja össze), a 2002-ben pályázati úton meghirdetett programot a gazdálkodók körében a kezdetektől jelentős érdeklődés kísérte. Ennek egyik oka a viszonylag magas hektáronkénti kifizetés, illetve az, hogy a nyertes gazdálkodókat öt évre szóló szerződésben biztosították a kifizetésekről. A program alakulása során ez változott, ötéves szerződéseket csak az első évben kötött a földművelésügyi tárca, a 2003. évi nyertes pályázókkal, az uniós csatlakozás miatt változó rendszer miatt csak egyéves szerződést kötöttek.

Megnevezés	2002			2003		
	NAKP összesen	Ebből ÉTT	ÉTT/NAKP (%)	NAKP összesen	Ebből ÉTT	ÉTT/NAKP (%)
Beadott pályázatok száma (db.)	5 321	641	12	7 529	976	13
Pályázott terület (ha)	271 811	46 854	17	301 383	51 459	17
Pályázott támogatás						
(eFt)	4 452 927	1 247 692	28	5 478 255	1 519 407	28
(Ft/ha)	16 382	26 629	162	18 177	29 526	162
Éves keret (eFt)	2 141 375	613 341	29	4 088 164	1 193 442	29
Nyertes pályázatok						
(db)	2 691	326	12	5 114	748	15
(ha)	153 035	22 332	16	234 632	40 740	17

2. táblázat: Az NAKP 2002-2003 eredményei (forrás: NVT)

2003-ban a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programban a 2002. év során nyertes pályázók két lehetőség közül választhattak: A) 2003-ban kilépni a nemzeti programból és az NVT agrár-környezetgazdálkodási támogatásban részt venni, B) maradni a nemzeti programban az 5 éves támogatási szerződést folytatva. A gazdálkodók (támogatottak) több mint 90%-a az „A” verziót választotta, jelezve ezáltal áttérési igényét az új támogatási rendszerbe. A 2003-ban szerződöttel együtt kb. 4900 gazdálkodó döntött az NVT agrár-környezetgazdálkodási támogatásainak igénybevétele mellett. Ezeknek a gazdálkodóknak is, ugyanúgy mint azoknak, akik nem vettek részt a nemzeti programban, pályázniuk kell, és 5 éves szerződésben foglalt feltételeknek kell megfelelniük. Mindamelllett, akik az NAKP programban részt vettek a bírálati szempontrendszerben 20 pont előnyt kapnak.

2004-től az uniós csatlakozást követően az agrár-környezetvédelmi támogatások uniós társfinanszírozással működnek. Az Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garancia Alap Garancia részlegéből történő társfinanszírozásának egyik kritériuma a hazai vidékfejlesztési stratégia kidolgozása, mely a 2004. júliusában elfogadott Nemzeti Vidékfejlesztési Tervben (NVT) ölt testet. Az ÉTT célprogramok NVT-ben történő megjelenítése során számos, az uniós elvárásoknak megfelelő változtatást

kellett végrehajtani a programokon. A változtatások a programok szakmai tartalmán nem csorbítottak, ugyanakkor számos előremutató megoldást tartalmaznak az előírások eredményességének mérhetősége, a területi jogosultságok meghatározása és az ellenőrizhetőség terén.

Az uniós társfinanszírozással megemelkedett agrár-környezetgazdálkodási keret a következő években lehetővé teszi az agrár-környezetgazdálkodási intézkedések kiterjesztését, mind a programokban résztvevő területben, mind pedig kedvezményezett gazdák körében. A 20 %-os nemzeti önrészből és az EMOGA Garancia Részlegének 80 %-os társfinanszírozásából álló agrár-környezetgazdálkodási keret a következőképp alakul a 2004-2006 időszakban.

Programok	2004.		2005.		2006.	
	Ft	m€	mFt	m€	mFt	m €
szántó	10 226.26	43.08	12 267.97	51.68	15 192.07	63.99
gyep	4 236.09	17.84	5 081.84	21.41	6 293.11	26.51
ültetvények	3 383.61	14.25	4 059.16	17.10	5 026.67	21.17
Vizes élőhelyek	367.48	1.55	440.85	1.86	545.92	2.30
állattartás	593.50	2.50	712.20	3.00	883.13	3.72
kiegészítő intézkedések	989.84	4.17	1 187.47	5.00	1 470.57	6.19
Összesen	19 796.79	83.39	23 749.50	100.04	29 411.49	123.89

Forrás: NVT, 2004

3. táblázat Az agrár-környezetvédelmi intézkedések költségvetése 2004-2006

Az uniós társfinanszírozás segítségével jelentősen megemelkedett forrás a hektáronkénti kifizetések emelkedése mellett az újonnan kijelölt és meghirdetett területek is kibővítik a támogatható pályázatok körét.

11 Az agrár-környezetgazdálkodási támogatások igénybevétele

11.1 Jogosultsági kritériumok és a támogatás kötelezettségei

Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedések keretében támogatásra jogosult minden természetes és jogi személy, aki magyarországi mezőgazdasági tevékenységből származó bevétellel rendelkezik, valamint megfelel az alábbi jogosultsági kritériumoknak:

2. Magyarországon regisztrációval rendelkezik;
3. vállalja valamelyik agrár-környezetgazdálkodási célprogram végrehajtását 5 éven keresztül (a hosszú távú területpihentetés esetén 20 évig);
4. megfelel az egyes célprogramoknál szereplő további jogosultsági feltételeknek;
5. a program megkezdését követően a gazdaság teljes területén a „Helyes Gazdálkodási Gyakorlat” előírásainak teljesítése (3. melléklet).

6. Amennyiben a támogatást nem a tulajdonos veszi igénybe, az (1) bekezdésben foglaltakon túl a támogatás igénybevételének feltétele, hogy a földhasználó a támogatási kérelem benyújtásakor írásban nyilatkozzon, hogy:
 - a) a támogatható területre érvényes haszonbérleti szerződéssel rendelkezik, továbbá
 - b) a föld tulajdonosa hozzájárult ahhoz, hogy a földhasználó a támogatható területre a támogatási időszak teljes időtartamára rendeletben foglaltak teljesítésére kötelezettséget vállaljon.

A támogatásra jogosult a támogatási igénylés benyújtásával az alábbi kötelezettségeket vállalja, amennyiben támogatását pozitívan bírálják el:

1. az Érzékeny Természeti Területek célprogramok keretében támogatásra jogosultak a támogatási kérelmet jóváhagyó határozat kézhezvételétől számított 30 napon belül köteles bejelentkezni a támogatott terület elhelyezkedése szerint illetékes Nemzeti Park Igazgatóságnál, az erre a célra rendszeresített formanyomtatványon.
2. A támogatásra jogosult minden gazdálkodási évben egyszer köteles a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium által szervezett agrár-környezetgazdálkodási képzésen részt venni.

11.2 A támogatás igénylésének folyamata

Az Érzékeny Természeti Területek kijelölése az uniós elvárások szerint 2004-ben módosult. Az ÉTT-ket az eddig használt település külterület közigazgatási határral történő meghatározása pontosításra került a területalapú támogatások kizárólagos térképi adatforrásaként létrehozott Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszerben (MEPAR).

A gazdálkodó az Érzékeny Természeti Területek támogatási rendszerében való területi részvételi jogosultságot a számára megküldött blokkterképekről állapíthatja meg. Amennyiben a területi és egyéb jogosultsági kritériumoknak eleget tesz, támogatási kérelmet nyújthat be.

Az agrár-környezetgazdálkodási támogatások és ezen belül az ÉTT támogatások gazdasági év szerint kerülnek meghirdetésre és kifizetésre. Ennek megfelelően a 2004-es kezdeti évet kivéve a támogatási kérelmek benyújtásának határideje az adott év márciusa-áprilisa körül várható.

A támogatási kérelmet a támogatásra jogosult terület elhelyezkedése szerint illetékes Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatalhoz (MVH) kell benyújtani. A támogatási kérelem benyújtása során egyszeri hiánypótlásra van lehetőség. A támogatási kérelmek elbírálását az MVH végzi, az előzetesen kialakított bírálati szempontrendszer alapján. A bírálat a következő prioritások mentén történik:

1. az ügyfél lakhelyén/székhelyén a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya,

2. a programba bevitt földterület(ek) hasznosítási irányonkénti aránya a gazdaság összes, ugyanazon hasznosítási irányához tartozó földterület(ek)hez viszonyítva,
3. a kérelem alapját képező földterületek átlagos távolsága a gazdálkodó lakhelyétől/székhelyétől,
4. a gazdaságban a mezőgazdasági foglalkoztatottak aránya,
5. korábbi részvétel a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programban, amennyiben a földhasználó/állattartó, mint jogosult támogatott a minisztérium 2003. évi nyilvántartásában szerepel,
6. a terület vízbázisvédelmi szempontból való besorolása,
7. a terület nitrátérzékenysége,
8. a választott célprogram gazdálkodási előírásainak környezetre gyakorolt hatása.

Kedvező elbírálás esetén a gazdálkodó támogatási határozatot kap, melyre hivatkozva kifizetési kérelmet nyújt be az MVH-nak. A kifizetési kérelem benyújtása évente kötelező és a támogatási időszak egészében feltétele a kifizetéseknek.

Fontos tudni, hogy az agrár-környezetgazdálkodási támogatások igénylése nem zárja ki a többi EMOGA-ból társfinanszírozott területalapú mezőgazdasági támogatás igénylését. Ezek a támogatások egymásra épülnek, tehát adott esetben egy földterületre egyszerre lehet igényelni az egységesített területalapú támogatás uniós hozzájárulását, a kedvezőtlen adottságú területek támogatását és az agrár-környezetgazdálkodási támogatásokat (esetlegesen akár a kiegészítő és állattartási támogatásokkal együttesen).

11.3 Ellenőrzés és szankcionálás

A támogatások előírásainak végrehajtását területi ellenőrzések során az MVH végzi. Az Érzékeny Természeti Területek támogatásainak ellenőrzésekor az MVH külső szakértőként az illetékes nemzeti park igazgatóság ÉTT-koordinátorát vonja be.

A támogatott célprogram előírásaitól való eltérést az MVH szankcionálja. A szankciók az eltérések súlyosságát figyelembe véve a figyelmeztetéstől a programból való kizárásig és a támogatások visszafizetéséig terjedhetnek. A támogatásra jogosult vagy a támogatható területre vonatkozó szabálytalanságok mértékének megállapítása pontozási rendszer alapján történik. A támogatáshoz tartozó előírások teljesítése pontértékhez kötött, megszegése különböző mértékű pontlevonással jár. A pontlevonás alapját az elkövetett szabálytalanság gyakorisága és mértéke képezi. A kapott pontok összegzésével állapítható meg a szankcionálás mértéke.

12 A Sárvíz-völgye ÉTT területének lehatárolása

A Mezőföld tengelyét képező ÉÉNY- DDK-i majd, ÉD irányban mintegy 100 km hosszú Sárvíz völgy a Sárrét medencéjétől a Duna-völgyéig, Sárszentmihálytól Sióagárdig tart. Az Ős-Sárvíz völgyét előrejelző szerkezeti vonal a móri törés folytatásaként a levantei- ópleisztocén korban újult meg. Az Ős-Sárvíz alsópleisztocén medre a maitól 4-6 km-re keletre volt. Törmelékkipját a móri árok nyílásától építette. A durvább kavicsos üledéket Sárszentágotáig nyomon lehet követni. Az új-pleisztocén kéregmozgások következtében a Mezőföld egyes területein jelentős szintmozgások álltak elő. Ekkorra tehető a Fejér megyei Sárrét jelentős átalakulása, a Rétszilasi lapos keletkezése és akkor került a mai helyére a Sárvíz is.

Aba

A helység neve 1334-ben tűnik fel először Aba alakban; személynévből keletkezett, magyar névadással. XIII. századi temetője ismeretes. A település elődje besenyő alapítású szállás (XI. század 20-as éveiei) volt. Faluvá a XIV. század elején fejlődött, a török hódoltság idején Aba is török megszállás alá került, bár földesurai végig megtartották birtokaikat. A történelmi idők során a falu többször is elpusztult. Jelenleg a község több mint 4000 lakost számlál- Mezőgazdasági tevékenységére jellemző, hogy a gabonanövényeken kívül borsót és napraforgót termesztenek, és jónéhányan gyümölcs- és szőlőtermeléssel foglalkoznak. A település külterületén két helyen folyik nagyüzemi szarvasmarhatenyésztés és több magángazda rendelkezik jelentős juhállománnyal.

Csősz

Több utcás, szalagtelkes település, melynek neve - bár különböző alakban - 1193-tól ismeretes. Lakói királyi szolgák voltak. A török időkben a falu elpusztult, 1647-ben lakatlan pusztának írják le. A későbbi újratelepedést követően a kuruc háborúk alatt elnéptelenedett Csősz, majd 1770-ben újratelepítették. A község ma több mint 1000 lakost számlál.

Káloz

A község neve 1326-ban bukkan fel Kaluz alakban. Erre haladt a Sárvíz-jobbparti út Gorsiumból (Tác) Sophianeba (Pécs). Belterületén római kori maradványokat találtak, illetve a külterületen több, honfoglalást megelőző település nyomait tárták fel. A török hódoltság idején népes hely, később elpusztul, 1650-ben a Zichyek kezére kerül, a XVIII. század elején újratelepítik, bár a lakosok 1715-ben elmenekülnek a faluból. A település természeti adottságainak megfelelően a mezőgazdasági tevékenység a meghatározó. A közigazgatási terület 80 %-a szántó. A mezőgazdaság átalakításakor – az 50-es évek elején – több szövetkezet alakult, melyek teljes terület magánkézbe került a privatizáció során. A település lakossága 2600 fő körüli, jelenleg stagnáló tendenciát mutat.

Kisláng

Kisláng uradalmi központból 1913-ban alakult szabályos alaprajzú, 1904-1906-ban telepített község. Az előző évszázadokban a puszta Nagyláng határában volt található, Lobb, Péterszállás, Tarnócza, Jánospusztával együtt. Ismerets, hogy 1841-ben iskola működött Kisláng-pusztán, ahol a tanulók száma 22 volt. 1902-ig Zichy János kidolgozta a kisláng parcellázási tervet, melyet követően megkezdődött a

telepések toborzása, elsősorban Fejér megyei helységekből (Dég, Cece, Alap, Káloz, Sárkeresztúr, Sárszentmiklós). 1949-1962 között kialakították a szocialista nagybirtokokat. A gazdasági élet alapvetően mezőgazdasági meghatározottságú, az egykori kisbirtok szarvasmarha-tenyésztéssel, baromfineveléssel és burgonyatermesztéssel tűnt ki, a tsz gazdálkodásában a tehenészet, a sertésnevelés, és a baromfinevelés volt jelentős. A lakosság száma jelenleg 2500 fő körül van.

Sárbogárd

A település területén és környékén az emberi élet nyomai több ezer évre visszamenően megállapíthatók. Sárszentmiklós városrészen egy háziszentély bronzszobraiból álló jelentős római leletegyüttes került elő. A középkorban besenyők szállásterületéhez tartozik. A török hódoltság ideje alatt mindvégig fennmaradtak ezek a falvak, sőt Bogárdnak – az ott emelt török palánknak köszönhetően – stratégia szerep jutott. A XVIII. sz. első harmadában már a Tinódy utódok osztottak a birtokon. A természeti adottságok által meghatározottan a város gazdaságára már a kezdetektől fogva a mezőgazdasági irányultság volt jellemző. A térségre jellemző kiterjedt gabona és kukoricatermesztés mellett jelentős a napraforgó és a cukorrépa termesztése. Az állattenyésztési ágazat markáns képviselője a sertéshízlalda, de jelentős a település határában fekvő tógazdaság haltenyésztési tevékenysége is. A város lakosainak száma jelenleg 13500 fő körül mozog.

Sáregres

Uradalmi központból alakult többutcás szalagtelkes település. A község neve a magyar középkor évszázadaiban ismert, első említése 1324-ben történt. A falu a tizenöt éves háború idején elpusztult, újratelepítését a XVII. sz. első harmadában magyar nemzetiségű lakossággal megkísérelték, sikertelenül. A sikertelenség oka az volt, hogy a környező települések rác nemzetiségű lakossága elüldözte a magyar betelepülőket. A sáregresi családok egy része a XVIII. század közepén zsellérként telepedett le. A település adottságai alapján ma is elsősorban mezőgazdasági meghatározottságú, a fejlesztési lehetőségeket a mezőgazdasági tevékenység diverzifikációjában és a falusi turizmusban látja. A lakosság ma 800 és 900 fő között van.

Sárkeresztúr

A Gorsiumból (Tác) Sophianaeba (Pécs) vezető egyik útvonal a község területén haladt át. Kelta, és középkori leletek tanúsítják a terület frekventált mivoltát. A községet először 1351-ben említik. A török megszállás első szakaszában a falu elpusztult, de még a hódoltság ideje alatt újratelepült. Később a jelentős földbirtokosok a Zichyek és a székesfehérvári püspökség. A település agrár meghatározottságú, fő terményei a búza, kukorica, repce és a borsó. Sertéshízlalda és tehenészet a jellemző ágazatai az állattenyésztésnek. Lakossága közel 2200 fő.

Sárszentágota

Egykori láptelkes faluból kifejlődött többutcás szalagtelkes település a Sárvíz-völgy bal partján. A település környékén a bronzkornak csak szórványos régészeti emlékei fellelhetők, annál jelentősebb ugyanakkor a késővaskori kelta harcos sírja. A település első írásos említése 1344-re tekint vissza, ebben az időben nemesi birtokként működött. A falu a török uralom alatt elpusztult, később, a XVII. században rác telepésekkel éledt újjá. Mezőgazdasági meghatározottságú terület. A szántóterületek 1990-t követően majdnem teljes egészében magánkézbe kerültek, a

gazdálkodási szerkezetére jelenleg a kisbirtok jellemző, helyenként komoly fejlesztési igényekkel. A lakosság száma meghaladja az 1400 lelket.

Soponya

Útifaluból kialakult többutcás szalagtelkes település. Jelentős honfoglalás előtti leleteket fedeztek fel a település határában, elsősorban germán és késő avar sírok alakjában. A település első írásos említése 1192-re keltezett, királyi, királynői egyházi és nemezi birtok. A török időkben a falu elpusztult. A mostani falu területe 1720-ban népesült be. Jelentős a település határában a vadgazdálkodási tevékenység és az erre épülő szolgáltatások hálózata. A lakosság napjainkban 2000 fő körül tehető.

Tác

A Sárvíz átkelőhelyén a i.sz. I. sz. közepén katonai tábor épült lovas alakulatok számára. A tábor mellett falusi jellegű település nyomai találhatóak, melynek lakói jobbára kelta bennszülöttek voltak. A felszámolt tábor helyén többször átépült település létesült, melyet az Alföldről betörő szarmata roxolánok pusztítottak el 260-ban. Később a település újra fejlődésnek indult és a feltételezések szerint itt alakult ki Alsó-Pannónia vallási és oktatási központja. A középkorból a településre vonatkozó adat nincs, de a török hódoltság alatt lakott hely. Később a Zichy család birtoka egészen 1945-ig. A lakosság létszáma jelenleg 1500 fő körüli.

12.1 Táji besorolás, táji jellemzők

A földrajzi tájbeosztást követve a terület az Alföld nagytájához, a Mezőföld középtájhoz tartozik. A kistájlebonthatást követve a települések nagy része a Sárvíz völgye kistájhoz tartozik, míg Sárkeresztúr és Sárszentágota már a szomszédos Közép-Mezőföld kistáj része.

12.2 Geológia

A Sárvíz völgye – földtani adottságait tekintve – ÉÉNy-DDK-i árokká fejlődött süllyedékben alakult ki. Főként pleisztocén-kori, vagy annál fiatalabb üledékes kőzetek alkotják a talajok alapkőzetét. Az erős tektonikus aktivitás miatt jelentős az eróziós pusztulás a területen, és a kifejlődött árok a Dunántúl jelentős területeinek vizeit gyűjti össze és vezeti le. Az eróziós-teraszos völgy holocén ártéri anyagokkal fedett, néhol előbukkannak a pleisztocén hordalékkúp-felszínrészletek. Helyenként az ártér futóhomokkal, vagy 3-8 m vastag homokos lösszel fedett (teraszfelszínek). Kevés hasznosítható nyersanyaga az infúziós löszhöz kötődik (téglaagyag).

A Közép-Mezőföld felé eső területeken a pannóniai agyagos üledékeken folyóvízi erózió és akkumuláció zajlott, majd az alsópleisztocénban mozaikszerűen feltöredezett. A pleisztocén során kiemelkedő blokkokat átlagosan 20-40 m vastag eolikus lösz fedte be, míg a süllyedéksávban inkább a holocén ártéri üledékek jellemzők.

Összességében a vizsgált területet fiatal, puha kőzetek borítják, a mélyebb fekvésű területeken folyóvízi üledékekkel, a teraszokon homokkal vagy homokos lösszel, míg a Közép-Mezőföld területén dominánsabbá válik a lösz.

12.3 Domborzat és vízrajz

Domborzati adottságait tekintve a Sárvíz völgye 89-161 m közötti tszf-i magasságú teraszos folyóvölgy. Az alsó árterek átlagosan 1 km szélesek, helyenként völgymedencékkel tarkítva. Erre magas-ártéri szintek települnek. Ezt követi 6-12 m-re az ártér fölött a folyó második terasza. Mivel a kistájban uralkodott az eróziós-akkumulációs folyamat, a felszínformakincs is ehhez kötődik.

A Közép-Mezőföld lösszel fedett hordalékkúp-síkság. A magasabban fekvő löszplatók felszínére jellegzetes lepusztulásformák jellemzők (löszdolinák, löszmélyutak). Jelentős vízfelülete a sárkeresztúri Sárkány-tó, amely időszakos, szikes, természetes képződmény.

Vízrajzát tekintve a Sárvíz-csatorna Sárszentmihály és a torkolat közötti szakasza tartozik a kistájhoz. A Sárvíz árvizei tavasszal, kisvizei nyár végén gyakoriak. A kistájnak 12 tava van, ebből öt természetes jellegű. A talajvíz az ártereken a felszínközéln, a teraszok alatt 2-4 m mélységben vagy mélyebben található. A vizsgált területet tehát központi helyzetben a Sárvíz első ártere uralja, amelyre a széleken magasártéri szintek rakódnak, majd a folyó második terasza következik. Végül kelet felé a magasabb fekvésű löszplatók emelkednek a völgy fölé.

A terület felszíni vizei közvetlenül vagy közvetve a Nádor csatornába jutnak. A felszíni vízrendszer 2795 ha hosszú, hálózati sűrűsége 0,96 fkm/km². az Észak-Bakony felületére hulló vizeket a Galya patak, a Dél-Bakonyét a Veszprémi - Séd gyűjti, majd vezeti a Sárvíz (Nádor) csatornába. A középső és déli részeken a felületi vizek közvetlenül folynak a csatornába. A Malom Csatorna a jobb-parti vízgyűjtő vizeit övárokszerűen gyűjti, majd Pusztægresnél vezeti a befogadóba. Említést érdemlő fontos vízfolyás a Dinnyés - Kajtori Csatorna, mely a Velencei-tó lecsapoló csatornája és egyben a közbeeső vízgyűjtők és a Sárosd - Seregélyesi víz befogadója is.

A jelentősebb betorkoló vízfolyások jellemző hidrológiai adatai az alábbiak (4. táblázat):

Vízfolyás neve	hossza	Vízgyűjtője	NQ 10%	Betork. Szelv. Sz.
Sárvíz-malomcsatorna	80,8 km	278 km ²		46+758
Alap-Cecei víz	17,2 km	172,8 km ²	26 m ³ /s	50-087
Körtvélyesi árok	12,0 km			62+018
Lóki víz	14,7 km	78,0 km ²	19 m ³ /s	66+387
Dinnyés Kajtor	26,4 km	923,4 km ²	5 m ³ /s	72+986
Galya patak	60 km	631,5 km ²	15 m ³ /s	
Veszprémi Séd	55,5 km	513,1 km ²	10 m ³ /s	

A fő vízlevezető kezdetét a vízügyi gyakorlat Ősi községtől számítja. A Péti víz és a Veszprémi - Séd folytatásaként induló csatorna hossza 111.5 km. Vízgyűjtő területe a Velencei-tó vízgyűjtő területével együtt 3450 km². A Fejér megyéhez tartozó szakasz vízgyűjtője 3157 km². A vízlevezetők egyharmada belvizes levezető árok vagy gyűjtő csatorna.

Az ÉTT területen több tározó is épült. A Soponyai tározó 2 millió m³ kapacitású, területe 114 ha, jellege síkvidéki. Funkciója a Kislángi öntözőfürt vízbázisának biztosítása volt, jelenleg az öntözési rendszer nem üzemel. A tározó feltöltése

korábban a Nádor Csatornából történt, de a drasztikus vízminőség-romlást követően a feltöltés a Malom Csatornából került biztosításra.

A tározókon kívül a Sárvíz völgyében több természetes tó található. A Sárkeresztúr, Sárszentágota határában található tavak közül az Ágotai őrzi leginkább az ősállapotot. A Keresztúri tavat többször próbálták lecsapolni – nem sok sikerrel. Ma már védelem alatt áll az un. Sárkánytó. A Sárkánytó megmentésére külön terv is készült.

A Sárrét völgyében 1300 ha-nál nagyobb területen található a halastavak. A halastavak nagy felületekkel Rétszilas (Őspuszta), Káloz, Soponya, térségében üzemelnek. Vízpótlásuk a Malom Csatornából történik. A tavak 6-7 %-a továbbra is a Nádor vízbázisán üzemel.

A talajvíz a Sárrét völgyében homok, ill. durva kavicsos üledék található. A talajvízmozgás a rétegek vastagsága és térbeli elhelyezkedésének a függvénye. A helyi adottságoktól függően a talajvizek nyílt és zárt tükrű formában is előfordulnak. A rétegvíz tartók helyenként már – a felszínhez viszonylag közel – 10-15 m-en belül feltárhatók (pl. Sárkeresztúr). A „fő-völgyben” lévő vizenyős területeken a tőzeg a talajvíztartó, a peremek fele haladva pedig durvább üledékek. Hidraulikai rendszerük nyílt tükrű.

Az elmúlt 30-35 éves adatsorokból megállapítható a talajvíz jelenlétének a csökkenő tendenciája. Megállapítható azonban, hogy Szabadbattyán-Tác vonalától délre „feláramló” a rétegvizes terület, míg a völgytől keleti – nyugati irányú részek „beszivárgási” területekhez sorolhatók.

12.4 Éghajlat

Az éghajlat tekintetében az északi részek a mérsékelt hűvös – mérsékelt meleg éghajlati öv határán fekszenek, míg délen mérsékelt meleg éghajlattal jellemezhetők. É-on száraz, máshol mérsékelt száraz zónában található. A Sárvíz völgyében az évi középhőmérséklet 9,9-10,2 C^o, a napsütése órák száma 2000-2050. A csapadék évi összege 580-610 mm, de északon csak 560 mm. A leggyakoribb szélirány az ÉÉNy-i.

12.5 Élővilág

A flórajárások közül a Mezőföld flórajárásba sorolható a terület. Legjellegzetesebb társulásai az ártéri ligeterdők, bokorfüzesek, fűz-nyár-égerligetek. A magasabb területeken tölgy-kőris szil ligeterdők alkothatták a vegetációt. Helyenként értékes láprétek, másodlagosan szikesedő foltok is megjelennek. A Mezőföld magasabb részei, a löszplatók felé haladva tatárjuharos löszpusztai tölgyesek válthatták a ligeterdőket. Ugyancsak említésre méltók lehetnek a hajdani löszpusztagyeppek maradványai, a cserjés törpemandulások és az ürmös szikespuszták is.

12.6 A kistáj talajviszonyai, talajgenetika

A vizsgálati terület az Alföld nagytáj része, és magán is viseli az alföldekre jellemző talajképződés jegyeit. A tájban egyrészt a folyó-, álló- és talajvíz hatása érvényesül. Jelentős szerepet játszhat a talaj sótartalma, a magasan fekvő, löszös hátakon pedig a klíma és a növényzet hatása dominál. A kialakuló talajtípusok ennek megfelelően a csernozjom, a réti, a szikes és az öntéstalajok fő típusaiba sorolnak be.

A Sárvíz, valamint a vele párhuzamos kisebb vízfolyások völgyei nemcsak a domborzatot tagolták, hanem a kialakult széles völgyekben a vízhatású talajok kialakulásának feltételeit is megteremtették. A Sárvíz első teraszát a fiatal folyóvízi képződmények uralják, az ártéren pedig humuszos- és töbrétegű öntéstalajok kialakulása zajlott le. Az uralkodó folyamat a periodikus elöntés volt, ami öntésanyagával rendszeresen átfedte, áthalmozta a kialakuló talajokat.

A huzamosabb ideig árvízmentes területeken nyugodtabb talajképződés zajlott. Az elöntések hatásától mentesülve határozott, humuszos szint(ek) kialakulására nyílt lehetőség. A magasán fekvő talajvíz következtében azonban részben a mállás gyorsult fel (agyagosodás), részben a reduktív bélyegek tartósan megmaradtak a talajban. Az öntések peremén ezért réti öntés (öntés réti) talaj átmenettel típusos, karbonátos réti talajok alakultak ki. Ezek a talajokon üde láprétek, legelők találhatóak. A kaszálók általában savanyúfüves szénát adnak, mert a talajvíz hatása – valamint az időszakos elöntések és felületi vízállások miatt – a nitrogén feltáródása lassú, a tápanyag-szolgáltatás ezáltal tartósan gátolt.

Elsősorban a vízfolyást kísérve, az egykori holtágokban, lefolyástalan mélyedésekben a talajvízszint szinte egész évben a felszín közelében van, A tartósan reduktív körülmények hatására a gyékényes, sásos, zsombékos vegetáció nem bomlik el, a humifikálódás, a szerves anyag átalakulása lassú. A folyamat a szerves anyag felhalmozódását eredményezi. Így 7 % szervesanyag-tartalmat meghaladó lápos réti talajok keletkeztek. Ilyen talajokkal Káloz és Sárszentágota között, a sárszentágotai réti talajok nyugati peremén találkozunk. Foltokban, tartós vízállású helyeken már tőzegképződés is zajlik, és láptalajok – a láposodás kiindulási anyagának megfelelően síkláp (rétláp) talajok - alakultak ki. Ezek tőzegkészlete nem túl jelentős, a tőzeges szint vastagsága sekély, bár ez utóbbi tény nagy részben az ember tevékenysége, a bolygatás, a lecsapolási próbálkozások, a szántóföldi használat erőltetése nagymértékben elősegítette. Sárkeresztúrtól délre a lápos réti talajokat övező löszös üledéken újra réti talajok képződtek.

A keleti és nyugati peremek, a második folyóterasz illetve a mezőföldi löszhátak alatt a talajvízszint már 2-4 m mélységben, esetleg annál is mélyebben mozog. A talajképződésre gyakorolt hatását elveszti, megszűnnek az időszakos vagy tartós reduktív viszonyok, a vasmozgás. A Sárvíz völgyét nyugaton a Kálóz-Igari löszhátak, keleten pedig a Közép-Mezőföld kistáj löszterasz határolja. Ennek megfelelően a táj nyugati részén, a lösszel fedett területeken mészlepedékes csernozjomok az uralkodók, a lösszel kevert pannon üledékeken pedig réti csernozjomok képződtek. A Tác-Csósz-Soponya-Káloz vonaltól nyugatra, valamint a Sárkeresztúr-Sárszentágota vonaltól keletre, a magasabb térszíneken, az alföldi száraz területekre (és a Mezőföld java részére) jellemző mezőségi talajképződés zajlott. A kialakult mészlepedékes csernozjomok azonban a domborzat hullámosságára, a vályog fizikai féleségére, valamint a kizárólagos szántóföldi használat következtében a tetőkön, a lejtőoldalakban (különösen az inflexiós sávban) erodálódtak, és az egykoron 1-1,5 m mély csernozjom szelvények közül sok már csak a 10-40 cm termőrétegű humuszkarbonátok, vagy még rosszabb esetben a 10 cm alatti humuszos szintű földes kopárok közé sorolható be. A megmaradt csernozjomok közvetlen genetikai rokonságot mutatnak a Mezőföld középtáj jellegzetes talajképződményeivel.

A szabályos talajkatenát, vagyis az alföldi területekre jellemző, vízjárta területekből a löszös hátakig emelkedő talajsort (láptalajok, öntéstalajok, réti talajok, csernozjomok) szikes bélyegek színesítik. A szikesedés szintén az alföldi területek jellegzetes

talajképződési folyamata, bár inkább a Duna-Tisza közére és a Tiszántúlra jellemző. Mégis, a Sárvíz völgyét kísérve a talajvíz sótartalma megemelkedhet, és szolonyec talajok képződést indítja meg. Az átmenetet a réti szolonyec talajok képviselik, de típusos szolonyec talajok is előfordulnak, elsősorban a sárkeresztúri és sárszentágotai szikes tavak mentén. Nehéz rekonstruálni, hogy a talajok eredendően szikesek-e, vagy másodlagos szikesedés zajlott. Előbbire a szabályos szolonyec szelvény megléte, a felszíni sókiválások, valamint a vegetációtípus utal, utóbbit a csapadékosabb időszakok, valamint árvizek, belvizek esetén a mélyebb szintekbe könnyedén mosódó, és ott tartósan megmaradó, tehát kimosódó só erősíti. A vegetáció mindenestre viszonylag gyorsan és könnyedén változik, szikes és lápréti jelzőnövények a talaj sótartalmától függően egymástól veszik el a domináns szerepet. Ez utóbbi pontos megfigyelésére az ökofolyosó gondozásával egyidőben kialakítandó talajtani, biológiai és vízmonitoring pontos adatokat fog szolgáltatni.

Összegezve az eddigieket megállapítható, hogy a területen ÉNy-DK irányban, a folyóvölgyben öntés és réti talajképződés zajlott, a kistérségben uralkodó talajképző tényező a felszíni és a talajvíz. A lefolyástalan, tartós vízállású területeken kis lápszemek alakultak ki gyenge tözegesedéssel. A szikesedés a réti talajok körét érintheti, de a mélyben szikes szolonyeces réti talajok mellett réti szolonyec talajokat, szikes tavakat is találunk. A magasabb teraszon, illetve a Mezőföldhöz csatlakozó magas térszíneken mészlepedékes csernozjomok keletkeztek, K és NY felé kifelé haladva a völgyből ezeket a talajokat tárhatjuk fel. Kiváló termőképességük miatt a csernozjomok kivétel nélkül intenzív szántóföldi használat alatt állnak, a nem megfelelő művelés pedig sok helyen felgyorsította a talajkopást, ami komoly természet- és környezetvédelmi, valamint gazdálkodási problémája a kistérségnek. Az emberi tájalakító tevékenysége sok területre rányomta bélyegét. Így a nem megfelelő táj- és talajhasználat, valamint öntözés következtében másodlagosan kialakult szikes foltok is tarkítják a talajtakaró képét.

13 A Sárvíz-völgye Érzékeny Természeti Terület természeti értékeinek hordozói

13.1 Általános bemutató

A Sárvíz-völgye Fejér megye tájhasználatában az egyik karakteres térség. Átmenetet képezve az északi hegyes-dombos vidék és a déli alföldi táj között, változatos és környezeti-természeti szempontból értékes övezete a Közép-Dunántúlnak.

Fejér megyében jelenleg 13 országos jelentőségű természetvédelmi terület, 24 helyi értékű nyilvántartott természetvédelmi terület és 1 védett természeti érték található, összesen 24 936 ha, a megye területének 5,4%-a. Ebből 5145 ha (21%) található a Sárvíz-völgyben és további 20 ha kijelölése van napirenden.

5. táblázat: A Sárvíz-völgy országos jelentőségű védett területei

Kategória	Neve	Érintett település	Terület (ha)	Ebből: fokozottan védett terület (ha)	Alapítás
Tájvédelmi körzet	Sárvíz-völgye Tájvédelmi Körzet	Aba, Csősz, Káloz, Sárkeresztúr,	3650	157	26/1997.(VIII .1.) KTM

		Sárszentágota, Soponya, Tác			rendelet
Országos Jelentőség ű természetv édelmi terület	Rétszilasi –tavak Természetvédelmi Terület	Sáregres (Rétszilás)	1495	0	25/1996.(X.9) KTM rendelet
Összesen			5145	157	

Tervezett tájvédelmi körzet a Belsőbárándi löszvölgy Természetvédelmi Terület kialakítása.

Helyi jelentőségű védett terület a Soponyai kastélypark, területe 37 ha. Jóváhagyó dokumentuma a 90/1978.(XII.12.) Fejér megyei Tanács VB. határozat.

A Rétszilasi-tavak TT szerepel a Nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyek jegyzékén.

Uniós csatlakozási kötelezettségünknek megfelelően a 79/409/EGK (ún. madárvédelmi irányelv) és a 92/43/EGK (ún. élőhelyvédelmi irányelv) rendeleteket figyelembe véve hazánk kijelölte a Natura 2000 területeket. A Sárvíz-völgye Érzékeny Természeti Terület a hasonló néven kijelölt Sárvíz-völgy különleges madárvédelmi terület teljes kiterjedését magában foglalja.

A Sárvíz-völgye Érzékeny Természeti Terület főbb természeti és táji értékeit területileg magába foglaló védelemre tervezett Belsőbárándi löszvölgy Természetvédelmi Terület, a Sárvíz-völgye Tájvédelmi Körzet és a Rétszilasi-tavak Természetvédelmi Terület a következő fejezetekben kerül bemutatásra.

13.2 Belsőbárándi Tátorjános Természetvédelmi Terület természetvédelmi értékei

13.2.1 Általános bemutató

A Dinnyés-Kajtor csatorna baloldalával párhuzamosan fut az a völgyoldal, amely kisebb – rá merőleges bevágódású mellékvölgyeivel – a Mezőföld Seregélyesig húzódó löszplatóját zárja le. Kialakulásának földrajzi előzményei lehetővé tették, hogy napjainkra is számos természeti érték maradhatott itt fenn.

A védetté nyilvánítás célja az, hogy a mára már csak foltszerűen fennmaradt természetes löszvegetáció mozaikok, a bennük megtalálható fokozottan védett és védett növényfajok, valamint a hozzájuk kapcsolódó állatközösségek életfeltételeinek megőrzése, fejlesztése, az arra érdemes területek bemutatásra kerülhessenek, valamint az, hogy a területen található két bronzkori földvár és az Árpád-kori falu régészeti értékei megőrzése biztosított legyen. A természetvédelmi terület kialakítása azt a célt szolgálta, hogy a csatorna bal partján végig húzódó értékes gyepterületek a vízfolyástól a völgy pereméig teljes egészében védelem alá kerüljenek.

13.2.2 A terület elhelyezkedése, határai

A terület a Mezőföld északi határán futó Dinnyés-Kajtor csatorna völgyében helyezkedik el. Közigazgatásilag Aba nagyközség Belsőbáránd településrészéhez tartozik, külterületi besorolásban. Északi és nyugati határát a csatorna, keleti szélét Aba és Seregélyes községek közigazgatási határa, míg déli szegélyét a völgy pereme és a Belsőbárándot Seregélyessel összekötő földút adja. Megközelítése a 63 sz. főút belsőbárándi leágazásán keresztül lehetséges, Székesfehérvártól ~ 15 km-re terül el. Területe: 49,7284 ha.

13.2.3 Földhasználati jellemzők

A terület döntő részén gyepterületek találhatók (93,5 %), az erdőterület nagysága elenyésző (6,5 %), a tényleges kiterjedése még kisebb. A gyepek völgyfenék közeli sík területére a kaszáló használat a jellemző, az oldalak meredek területeire a juhlegeltetés a jellemző. Az erdőterület egyetlen tömbben helyezkedik el a terület déli szélén, a seregélyesi út mellett.

A következő táblázat az egyes művelési ágak nagyságát mutatja be az ingatlan-nyilvántartás adatai szerint! Az egyes használati módok elhelyezkedést reprezentálja az alábbi táblázat.

6. számú táblázat

Művelési ág	Terület (ha)	%
Gyep	46,5161	93,5
Erdő	3,2123	6,5
Összesen:	49,7284	100,0

A természetvédelmi terület az Abai Földtulajdonosi Közösség vadászterületéhez tartozik. A vadászterületen a vadászati jogot a Földtulajdonosi Közösség gyakorolja. A DINPI a kezelésében lévő területet hosszú távú haszonbérleti szerződéssel hasznosíttatja. A magántulajdonban lévő területeket a tulajdonosok maguk kezelik.

13.2.4 A terület leírása

Klíma

Az éghajlat az Alföldhöz hasonló. Általában a Mezőföld északi részében 100-120 m tengerszint feletti magasságban az évi középhőmérséklet 10,5 °C, a Dunántúl legkontinentálisabb területe. A napsütéses órák száma csak kissé marad el a Duna-Tisza közére jellemző évi 2000 órától. Az évi átlagos csapadék mennyiség 500-550 mm között mozog, megoszlása megfelel az országos átlagnak. A havas napok átlagos évi száma 20 körül ingadozik.

Hidrológia

A természetvédelmi területen állandó, vagy időszakos vízfolyás nem található. A talajvíz szempontjából jól elkülönül egymástól a völgyalj és az oldal. Az alsó területeken – köszönhetően a csatorna töltésének – időszakosan nedves, esetenként vízállásos területek alakultak ki. Ennek oka, hogy a töltés depóniáján keresztül nem tud a vízfolyásba jutni a völgy aljára érkező víz, illetve néhol a mederfenéknél is mélyebben elhelyezkedő területek találhatók.

Az oldalak löszanyaga a rájuk kerülő csapadékot hamar levezeti, a zárt vegetációnak köszönhetően eróziós árkok sem képződnek.

Geológia, hidrogeológia

A terület kialakulása, geológiai múltja szorosan összefügg szélesebb környezete, a Mezőföld és a Velencei-tó kialakulásával. A terület geológiailag a mezőföldi löszhátságához tartozik. A pannon idősorokban nagy vastagságú tengeri üledék (homokos, agyagos, márgás) rakódott le, majd a tenger visszahúzódásával került szárazra. Az alsó pleisztocénban megkezdődött kéregmozgások hatására az egységes tábla ÉÉNY-DDK irányban feltagolódott és kismértékben megemelkedett.

A jégkorszakok glaciális időszakaiban ezek a száraz felszínek optimális feltételeket biztosítottak a löszképződés megindulásához. A lösz képződése a felső pleisztocénban volt a legintenzívebb.

Az óholocén boreális meleg korszakában két egymásra merőleges árkos vetődés mentén megsüllyedt a terület, kialakult a Velencei-tó helye. A Császár-víz erózió bázisa a kialakuló tómeder lett és a süllyedés maga felé fordította a Seregélyesi-völgy jelentős részét is. A tó kialakulása után lefolyást talált a szerkezeti vonal mentén kialakult szűk Háromág-völgyön keresztül.

A természetvédelmi területet is magába foglaló – mintegy 1,5 km hosszú, 80-120 m széles – bevágódás déli oldalán húzódó meredek völgyoldalak ma is híven bizonyítják ezeket a folyamatokat.

Geomorfológia

A területen jól tanulmányozható a vastag lösztakaróba bevágódó vízfolyás tájformáló hatása. A meanderező völgyvonulatot a tektonikus törésvonal mellett a mélyebb területek felé törekvő folyóvíz hagyta maga után.

Mind a völgy déli – természetvédelmi oltalom alatt álló -, mind az északi oldalán megfigyelhetők a kelet-nyugati irányú lezökkenés következtében feldarabolódó tábla keresztirányú repedései is. Ezek hatására a déli oldal egységes löszfala jellegzetes ormokra tagolódott.

Talajtan

A térség egyes talajtípusainak kialakulásában jelentős szerepet játszott az előzőekben bemutatott alapkőzetek változatossága és a domborzati viszonyok. A völgyoldalon a löszön kialakult csernozjom talajokat találhatjuk meg. A völgy alján a folyóvízi hordalékon létrejött réti talajok a jellemzők.

13.2.5 Biológiai jellemzők

Társulások

Az előzetes kutatási munkák felvázolták a löszön végbemenő szukcesszió sort, melynek állomásaiként az alábbi társulások a jellemzőek: 1. löszfal pionír társulása (*Agropyro–Kochietum*), 2. löszpusztagyep (*Salvio–Fesucetum rupicolae*), 3. törpemandulás cserjés (*Amygdalaetum nanae*), végül 4. tatárjuharos lösztölgyes (*Aceri tatarico–Quercetum*).

A Mezőföld löszvidékének túlnyomó többségén a tatárjuharos lösztölgyes a potenciális, és egyben klimaxtársulás, s csak kisebb (nagyjából a Pentelei-táblarög területével megegyező) részén terjedtek el löszpuszták, illetve erdőssztyepp növényzet. Az egykori hatalmas kiterjedésű lösztölgyesekre utaló utolsó fragmentumokat manapság mindössze az északi oldalakon tenyésző lösz erdőssztyepprétek képviselik, melyek ennél fogva páratlan értéket képviselnek mind tudományos, mind természetvédelmi szempontból.

Mint már fentebb említésre került a terület döntő hányadát a gyeptársulások foglalják el. Ezeket két jellemző csoportra lehet szétválasztani. Az elsőbe a völgyalj kaszálórétjei tartoznak, a másodikba a löszgyepek különböző típusai sorolhatók. A további társulás típusok mind a területnagyság, mind az „értékesség” szempontjából alárendelt szerepet játszanak.

Vegetáció-szerkezet

Talajfelszín vagy mohaszint: A természetvédelmi területre a nagy kiterjedésű szabad felszín, nyílt térszín a rendszeresen használt közlekedő utak kivételével nem jellemző. A mohák, zuzmók szerepe a társulások szempontjából elhanyagolható, másodlagos.

Gyepszint: A területre leginkább jellemző vegetációs szint a zárt gyepek. A természetvédelmi terület szinte teljes területét borítja önállóan, vagy az erdővel fedett részekben.

Cserjés szint: Az e szintet alkotó fajok a területen többé-kevésbé elszórtan, illetve a facsoportok alatt foglalnak helyet. Kis kiterjedéssel, zömmel az oldalvölgyek felső szegélyében helyezkednek el.

Lombkoronaszint: A terület mindössze 6,5 %-át fedi fás vegetáció. Az erdő üzemtervezése 1999-ben történt meg. Az állomány döntő hányada a nem kívánatos akáctelepítés eredménye.

Flóra

A védett terület egyik legjelentősebb természetvédelmi értékét az előforduló védett és fokozottan védett növények előfordulása jelenti. Jelenlegi ismereteink szerint itt található a megye egyetlen tátorján előfordulása, de jelentős számban él itt a kisvirágú macskamenta is.

Védett növényfajok

Az eddig elvégzett kutatások során az alábbi védett, illetve fokozottan védett növényfajok kerültek meg.

- Adonis vernalis – tavaszi hérics
- Ajuga laxmanni - szennyes ínfű
- Allium paniculatum - bugás hagyma
- Anemone sylvestris - erdei szellőrózsa
- Aster amellus - csillagószirózsa
- Astragalus asper - érdes csüdfű
- Astragalus excapus - szártalan csüdfű
- Centaurea sadleriana - Sadler-imola
- Crambe tataria - tátorján
- Gentiana cruciata - Szent László-tárnics
- Hypericum elegans - karcsú orbáncfű
- Inula oculus-christi - selymes peremizs
- Iris pumila – apró nőszirm
- Jurinea mollis - hangyabogánccs
- Linum flavum - sárga len
- Linum hirsutum - borzas len
- Linum tenuifolium - árlevelű len
- Nepeta parviflora - kisvirágú macskamenta
- Ranunculus illyricus - selymes boglárka

- *Scabiosa canescens* - szürkés ördögszem
- *Stipa joannis* - hegyi árvalányhaj

Gyomfajok

Nem jellemző a természetvédelmi területre az invázív gyomfajok tömeges jelenléte. A legeltetés következtében a domboldalak jobban használt részein szórványosan megjelentek a nagy termetű aszat és bogáncsfajok. Az alábbi, a területen található behurcolt, fajok okoznak természetvédelmi gondot, tájidegenként zavaró hatást:

- *Robinia pseudo-acacia* – akác
- *Celtis occidentalis* – nyugati ostorfa
- *Cirsium eriophorum* – gyapjas aszat
- *Cirsium arvense*- mezei aszat

Fauna

A természetvédelmi terület kiemelt természetvédelmi értéki az itt előforduló botanikai értékek, a fauna tagjai – a jelenlegi ismeretek alapján – alárendelt szerepet töltenek be.

Gerinctelenek

A terv elkészítésének időpontjáig a területen nem készült a gerinctelen állatokról átfogó állapotfelmérés. A néhány szűrőpróbaszerű vizsgálat alapján az eddig ismertté vált védett gerinctelenek az alábbiak:

- *Helix pomatia* - éti csiga
- *Iphiclides podalirius* – kardos lepke
- *Papilio machaon* - fecskefarkú lepke
- *Inachis io* - nappali pávaszem

A természetvédelmi területen kiemelt jelentőséggel bírhatnak a löszös élőhelyekhez kötődő védett gerinctelen fajok (egyenesszárnyúak, lepkék).

Halak

A természetvédelmi területen nem található olyan vizes élőhely, mely a halak számára megfelelő lenne.

Kételtűek

A vizsgált területen nincs olyan vizes élőhely típus amely a kételtűek számára szüksége szaporodó helyet biztosítana. Ennek következtében a feltárt fajok és azok állománya inkább táplálkozó területként hasznosítja.

Hüllők

A terület megfelelő életfeltételeket biztosít több gyíkfajnak. Ezek pontos állománya a terület nagysága és a tematikus kutatások hiánya miatt nem ismert.

Madarak

A természetvédelmi terület - jellegéből, nagyságából következően - az itt fészkelő, táplálkozó, madárállomány alárendelt szerepet tölt be. Mind a fészkelő, mind a területen csak táplálkozó fajok mennyisége, az egyedszámuk nem jelentenek kimagasló értéket. A fészkelő fajok zömét a talajon költő énekesmadarak adják.

Emlősök

A terület emlős állományáról elmondható, hogy jelenleg nincs megfelelő mélységű felmérés az egyes fajok állománynagyságáról. A kisemlősök egy részéről – bagolyköpet vizsgálatokból – áll rendelkezésre szórványos jellegű adatsor.

A vadászható emlős fajok csak váltó vadként jelennek meg a területen, állományuk természetvédelmi szempontból nem jelent veszélyforrást.

13.2.6 Gazdasági, társadalmi és kulturális jellemzők

Mezőgazdaság

A természetvédelmi területen meghatározó jelentőségű a mezőgazdálkodás. A teljes terület 93 %-a gyepművelési ágban van.

A gazdálkodásra a kaszálás és a juhlegeltetés a jellemző. A gyepek túlhasználata általánosságban nem jellemző tendencia, zömmel a védett terület déli részére terjed ki. A túlhasználatra érzékeny lőszvegetáció degradálódását jelzi a domináns fűfajok arányainak átrendeződése, több védett, vagy tipikus kétszikű eltűnése és egyes gyomfajok megjelenése. A völgyoldalak pusztagyep társulásainak fennmaradásában mindenképpen szerepe volt a legeltetési gazdálkodásnak.

A völgyfenék sík részeinek kaszálása – a természetvédelmi korlátok betartása mellett (a kaszálás kezdete általában július 1.) – biztosítja a mai vegetációs szerkezet fennmaradását. El kell érni viszont, hogy a kaszálás kiterjedjen az oldalvölgyekre is a technikai lehetőségek határáig.

Erdőgazdálkodás

A természetvédelmi területen az erdőgazdálkodás alárendelt szerepet játszik a kis kiterjedésű erdőállomány miatt. Ez az erdő is az 1950-es években megkezdett erdőtelepítések hatására alakult ki, elsőgenerációs erdőnek tekinthető.

Kultúrtörténeti értékek

A szorosan vett területen számos jelentős kultúrtörténeti érték található. A két földvár és az Árpád-kori falu régészeti feltárása nem történt meg teljes mértékben.

Táji értékek

A védett terület tájképi szempontból legszembetűnőbb része a Mezőföldi-platóba bevágódott, meredek oldalú löszvölgy vonulata. A kanyargás völgyet borító gyepvegetáció élesen elválik a Mezőföldre jellemző szántók képétől.

13.2.7 Ideális kezelési célkitűzések

A területet érő külső és belső hatások, az itt található életközösségek ismeretében az alábbi kezelési célkitűzések megvalósítása szükséges:

- folyamatosan biztosítani kell a gyepek természetvédelmi célú használatát, az arra alkalmas területek kaszálást és a szabályozott legeltetést.
- meg kell állítani, illetve vissza kell szorítani a gyepek cserjésedését, a ma jellemző állapot hosszabb távon is elfogadhatónak tűnik.

13.3 Sárvíz-völgye Tájvédelmi Körzet természetvédelmi kezelési terve

13.3.1 Általános bemutatás

A Sárvíz-völgye a Fejér megyei Mezőföld egyik legérintetlenebb, legváltozatosabb tája. A Mezőföldet szinte teljes hosszában É-D irányban kettéosztó völgy botanikai, zoológiai értékeivel kiemelkedik a tájegység mezőgazdasági területei közül. Kialakulásának földrajzi előzményei lehetővé tették, hogy napjainkra is számos természeti érték maradhatott fenn. A védetté nyilvánítás célja az volt, hogy a mára már csak foltszerűen fennmaradt természetes vegetáció mozaikok, a hozzájuk kapcsolódó állatközösségek életfeltételeinek megőrzése, fejlesztése, az arra érdemes területek bemutatása.

13.3.2 A terület elhelyezkedése, határai

A terület a Mezőföld tengelyében – a névadó völgy középső részén –, mintegy 20 km hosszban nyúlik el Tác és Sárszentágota községek között. A területtől keletre húzódik a 63. számú főközlekedési út.

A nyolc területrészletből álló tájvédelmi körzetet keletről a főút, délről – Sárszentágota térségében nagy kiterjedésű gyepek és szántók, nyugatról a Malomcsatorna és északról összefüggő szántó területek határolják. Területe: 3650 ha, ebből fokozottan védett a Sárkeresztúri Csikó-rét és Sárkány-tó, 157 hektár kiterjedésben.

13.3.3 Földhasználat

A tájvédelmi körzetben közel 14 %-a szántóterület, ténylegesen ennek csak felén folytatnak ilyen jellegű gazdálkodást. A többi visszaalakult rövidebb-hosszabb ideje gyeppe. Ezt a kedvező folyamatot a továbbiakban is támogatni kell. Nagyobb, összefüggő szántó területek hosszabb távon Sárkeresztúr és Soponya térségében maradhatnak fenn.

A terület közel felén gyepterületek találhatók (45,9 %), és jelentős nagyságú az erdők kiterjedése is (22,2 %). A gyepek használata szerinti megoszlása az alábbi: a táci, csősi és a kálózi területekre a kaszálás, a soponyai, abai, területekre inkább a legeltetés, míg a sárkeresztúri és a sárszentágotai részekre mindkét használati mód a jellemző.

Az erdőterületek zömmel két nagyobb tömbben helyezkednek el Soponya, valamint Sárkeresztúr-Sárszentágota térségében. Kisebb erdőfoltok, erdősávok Tác és Aba településeken találhatók.

Kiemelt szerepe van a védett természeti értékek megőrzése szempontjából a vizes élőhelyeknek (nádas, halastó, árok, csatorna, mocsár, vízállás, víztározó), ezek kiterjedése is számottevő (16,8 %).

A következő táblázat az egyes művelési ágak nagyságát mutatja be az ingatlan-nyilvántartás adatai szerint.

A művelési ágak megoszlása a Sárvíz-völgye Tájvédelmi Körzetben
7. számú táblázat

Művelési ág	Terület (ha)	%
Szántó	495,4104	13,6
Gyep	1675,3920	45,9
Nádas	99,9687	2,7
halastó	141,3986	3,9
Erdő	810,6505	22,2
Kivett	427,8429	11,7
ebből: anyagbánya	3,6063	0,1
Árok	44,8184	1,2
csatorna	23,4262	0,7
Épület	0,3096	0,0
iparvasút	0,9546	0,0
Közút	5,5691	0,2
Major	4,0295	0,1
mocsár	194,4950	5,3
szivattyúház	0,2654	0,0
Tanya	0,7402	0,0
Töltés	3,6817	0,1
Udvar	0,0773	0,0
Út	37,7085	1,0
vízállás	5,0285	0,2
víztározó	102,5896	2,8
Összesen:	3650,6630	100,0

13.3.4 A terület leírása

Klíma

A terület éghajlata az Alföldhöz hasonló. Általában elmondható, hogy a Mezőföld északi részében 100-120 m tengerszint feletti magasságban az évi középhőmérséklet 10,5 oC, a Dunántúl legkontinentálisabb területe. A napsütéses órák száma csak kissé marad el a Duna-Tisza közére jellemző évi 2000 órától. Az évi átlagos csapadék mennyiség 500-550 mm között mozog, megoszlása megfelel az országos átlagnak. A havas napok átlagos évi száma 20 körül ingadozik.

Hidrológia

A vízhálózat mai formájában igen fiatal, legjelentősebb vízfolyásai is csak az újpleisztocén elején kezdik elfoglalni nagyjából mai helyüket. Rossz lefolyású, mocsaras, nagy kiterjedésű árterek hálózta be a Sárvíz-völgyét, nagyobb záporok és a hóolvadás idején rendszeres árvízveszély jelentkezett.

A múlt század második és századunk első felében folytatott jelentős árvízmentesítő munkálatok következtében lényegesen megváltozott ez a kép. Az utolsó nagyobb szabású mederrendezési munkát az 1927-38-as években végezték. A beavatkozások eredményeként kanalizálták a Sárvizet, és a mellette húzódó területeket pedig lecsapoló árkokkal látták el.

A Sárvíztől lefüződött, levágott mélyebb fekvésű részekben kisebb-nagyobb, állandó vagy időszakos természetes tavak, mocsarak jöttek létre. Általánosságban elmondható, hogy ezek kis vízgyűjtővel rendelkeznek és a területen folytatott lecsapoló munkák során ezeket is igyekeztek több-kevesebb sikerrel megszüntetni. Létüket a mindenkori csapadék és a talajvíz mennyisége határozza meg.

A tájvédelmi körzeten belül kiemelt jelentősége van a vizes élőhelyeknek. Két – a térségben jelentősnek tekinthető – vízfolyás torkolati szakasza halad keresztül a védett területen. Ezek a Dinnyés-Kajtor csatorna Sárkeresztúr térségében és a Lóki-víz Sárszentágotánál. Az előbbi a Velencei-tó és a Mezőföld északi részeinek vizeit, míg az utóbbi a Mezőföld középső részének vizeit szállítja a Nádor-csatornába.

Az előbb említetteken mellett a térség két meghatározó vízfolyása a Malom- és a Nádor-csatorna a tájvédelmi körzetet szinte a teljes hosszában végig kíséri, és szolgáztatja a vizet a védett területen található halastórendszereknek.

A Nádor-csatorna természetes vízjárása viszonylag kiegyenlített, nagyobb problémát csak a vízgyűjtőjén bekövetkező hirtelen hóolvadás, vagy rendkívül heves felhőszakadás okozhat. Ezek hatására a csatorna nem tudja fogadni a környezetéből beérkező vizeket és időszakos elöntések keletkeznek a töltéseken kívül. Az elmúlt években több alkalommal is kialakult ilyen – természetvédelmi szempontból kedvező – helyzet. Hosszabb távon a Nádor-csatorna mellett Soponya és Sárszentágota, valamint a Dinnyés-Kajtor csatorna mellett Sárkeresztúr térségében vannak olyan élőhelyek, melyek alkalmasak, sőt igénylik az ilyen típusú időszakos elöntéseket. Az illetékes vízügyi hatósággal egyeztetve figyelembe lehet venni a területeket, mind árvízcsökkentő tározókat.

Az előbb említett természetes vízjárásra a vízfolyás melletti halastavak vízszolgáltatása jelentős hatással van. A tavak feltöltése csak úgy valósítható meg, ha a csatornát lezárják és a vizet visszaduzzasztják. Ilyenkor a duzzasztózsilipek alatti szakaszok szinte teljesen leürülnek. A felvízi szakaszokon az árvízszinthez hasonló vízmagasság alakul ki. A csatorna aktuális vízszolgáltató képességétől és a vízigénytől függően ez az állapot akár 1-2 hétig is eltarthat. A tájvédelmi körzettel érintkező szakaszon Felsőszentivánnál van duzzasztózsilip, de a déli területeken érezteti hatását az Örspusztai duzzasztómű is.

A tájvédelmi körzeten belül több természetes és mesterséges tó található. A legnagyobb kiterjedésű a Soponyai-víztározó, mely elsődleges rendeltetése a Kisláng térségében elhelyezkedő öntözőfürt vízigényének biztosítása. A 114 hektáros kiterjedésű víztározóban a maximális vízmélység 2 méter.

Soponyán helyezkedik el – a régi Sárvíz meandereit követve – 4 halastó. A tavak kiterjedése 24 és 50 hektár között változik, átlagos vízmélységük 1,2-1,5 m. Szintén Soponyán található – a DINPI kezelésében – egy 8,5 hektáros halastó. Halastóként nyilvántartott, de természetszerű vizes élőhelyként működik Csősz község határában egy 3 hektáros tó.

A természetes állóvizeket a tájvédelmi körzetben a szikes tavak, mocsarak jellemzik. Két kisebb (1 hektár kiterjedésű) található Aba-Felsőszentiván térségében. A legismertebb szikes tava a területnek, a fokozottan védett Sárkeresztúri Sárkány-tó. Ez a ma is szinte teljesen nyílt felszínű tó 40 hektáros. Innen nyugatra található a Fehér-tó, melyet sikerült közvetlenül a védetté nyilvánítások előtt lecsapolni. A lecsapoló árok elzárása megtörtént, a szikes tó helyreállítása szükséges.

Szikes tó együttes található Sárszentágotán. A mára részben több darabra szabdaltszó tórendszer kiterjedése 35 hektár.

Geomorfológia

A tájvédelmi körzet a Mezőföld platójába beékelődött Sárvíz folyóvízi üledéksorán helyezkedik el. Ez a felszínen csupán néhány hosszanti, lapos parabola bucka képében jelentkezik. Ezek ÉNY-DK irányultságúak.

A terület mikrodomborzata változatos. A legmélyebb déli részétől fokozatosan emelkedik a terület északi határig, a szintkülönbség változása a hosszú elhelyezkedés miatt alig észlelhető. A mai napig jól láthatók viszont az Óssárvíz levágott, lefűződött medrei, holtágai.

Geológia, hidrogeológia

Mai arculatában a Sárrét völgye mély fekvésű, enyhe lejtésű, kiemelkedésekkel szegélyezett síkság. A völgyelet 80-100 m-rel emelkedik a tengerszint fölé. A Sárrétet szegélyező Mezőföld tengerszint feletti magassága 150 m körüli. A völgy átlagos szélessége a tájvédelmi körzet térségében 3-5 km.

A Mezőföld tengelyét képező ÉÉNY-DDK-i majd, É-D irányban mintegy 100 km hosszú Sárvíz-völgy a Sárrét medencéjétől a Duna-völgyéig, Sárszentmihálytól Sióagárdig tart. A miocén végi pannóniai tenger a medence lassú, egyenletes süllyedésének megfelelően vékonyabb-vastagabb rétegekben rakta le az agyagos, homokos, kavicsos sekélytengeri üledékét. A pliocén végén a Mezőföld területe már teljes egészében szárazulat volt. Az Óssárvíz völgyét előrejelző szerkezeti vonal a móri törés folytatásaként a levantai-ópleisztocén korban újult meg. Durvább kavicsos üledéke Sárszentágotaig nyomon követhető.

A Mezőföld morfológiai képezésében a nagyarányú és hosszantartó felszínformáló levantai eróziós tevékenység mellett a kéregmozgásoknak is igen nagy szerepük volt. Az új-pleisztocén kéregmozgások következtében a Mezőföld egyes területein jelentős szintmozgások álltak elő. A vízfolyások eróziós pályáinak kijelölésében is az addig többé-kevésbé egységes táblát rögökre daraboló ÉNY-DK-i irányú vetődéseknek jutott jelentős szerep.

Az utolsó jégkorszakban az eddig folyóvízi erózióval és akkumulációval jellemzett mezőföldi területeken is a löszképződés jutott uralomra. Elborította a lösz a Sárvíz törmelékűpokkal tarkított felszínét is. A terület legfiatalabb szerkezeti és morfológiai elemei az óholocén kori süllyedésterületek és a futóhomokos felszínek.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a szélesebb terület morfológiai és geológiai szempontból rendkívül változatos, egymás mellett helyezkednek el a különböző geológiai korok képződményei. A tájvédelmi körzet környezetének geológiai kialakulását alapjában véve az új-pleisztocén korban bekövetkezett kéregmozgások és az ezek hatására kialakult folyóvízi erózió és akkumuláció határozta meg.

13.3.5 Biológiai jellemzők

Társulások

A természetes növényzet töredékei és a talajtakaró alapján az eredeti vegetáció valószínűleg a homoki és lösztölgyesek keveréke lehetett, melyeket jelentős kiterjedésű sztyeppfoltok tagoltak. A tölgyesek csak kis foltokat alkothattak, uralkodóak a sztyepprétek voltak. A homok és a lösz flórája nagymértékben keveredhetett a hasonló kötött alapkőzet miatt. A mélyebb részeken egészítette ki ezt a növényzeti szerkezetet a mocsarak, mocsárrétek láncolata. Jelenleg a korábbi emberi beavatkozások – különösen a vízrendezés - hatására a természetes vegetáció erősen átalakult képet mutat.

A legjellemzőbb változásnak – a természetvédelmi szempontból legérdekesebb – a másodlagos szikesek megjelenése tekinthető. Ezek a vízrendezés következtében megjelenő társulások nem válnak el élesen a területre jellemző sztyepprétektől, fajkészletük keveredik.

A terület meghatározó gyeptársulása ma is a sztyeppré típus. Fajkészletét a használat módja határozza meg. Az előzetes adatok alapján kijelenthető, hogy a terület döntő részén a használat (legeltetés, vagy kaszálás) több évtizede nem változott. Néhány helyen, elsősorban a táci és a felsőszentiváni kaszálókon tapasztalható a felülvetés és a régebbi műtrágya használat nyoma.

A tájvédelmi körzet erdei nem értékelhetők a valamikori tölgyesek folytatásának. Ez még akkor is igaz, ha Sárszentágota térségében nagyobb kiterjedésű, összefüggő állományokat alkot. Az irodalmi adatok alapján megállapítható, hogy a XVIII. században a terület gyakorlatilag fátlan volt. Az újabb erdőtelepítés a XX. század második felében kezdődött meg. Az arra alkalmas, magasabb térszíneket fásították, ami a mai napig jól látszik az előbb már említett térségben.

A tájvédelmi körzet legészakabbra és a legmagasabban elhelyezkedő táci területeinek kiemelkedéseit különböző állapotú, de alapvetően degradált löszpusztarétek foglalják el. A mélyebb területeken különböző típusú mocsárrétek, magassárrétek és zsombékosok helyezkednek el. A terület legmélyebb foltjait kis kiterjedésű nádasok borítják. A terület jellemző védett növénye a pókbangó (*Ophrys sphegodes*) mellett az érdes csüdfű (*Astragalus asper*).

A Nádor-csatorna bal partján elhelyezkedő felsőszentiváni szikes tavak környezete egyezést mutat a Duna-Tisza közti szikes tavak vegetációjával. Különösen a délebbre elhelyezkedő Sós-tó partját övezik jól fejlett sziki mézspázsitos foltok. A tó déli, meredek oldalán zárt homoki gyepek találhatók. A területhez tartozó középkorú, telepített erdők állományát döntően a kocsányos tölgy (*Quercus robur*), az amerikai kőris (*Fraxinus pennsylvanica*) és az akác (*Robinia pseudo-acacia*) alkotja.

Ezen a kis kiterjedésű területen több olyan védett növény is található, mely a tájvédelmi körzet más részéről nem került elő. Ilyen a tarka sáfrány (*Crocus reticulatus*) több százas állománya, a tarka-, a fátyolos-, a homoki- és az apró nőszirm (Iris variegata, I. spuria, I. humilis, I. pumila).

A tájvédelmi körzet második legnagyobb kiterjedésű területe a Soponyai-halastavak térsége. A 900 hektáros területen - a nagyobb kiterjedésű szántók mellett – zárt nádas foltoktól kiindulva, a mocsárréteken, magassásosokon keresztül, a löszpuszta gyepeken át, egészen a zárt homoki gyepekig szinte az összes – az élőhelyre általánosan jellemző – társulás megtalálható.

A gyepek állapota, degradáltsága változó. Az emberi terhelések – legeltetés, kaszálás – mellett az elmúlt két évben a terület egyes részeit fokozott vízborítás is érte. A hosszú ideig (több hónapig) tartó árasztás következtében jelentős átalakulások tapasztalhatók a vegetációban. Pillanatnyilag zavart, átalakuló szerkezetű vegetációval találkozhatunk.

A homokhátak védett növényei az érdes csüdfű és a tavaszi hérics (*Adonis vernalis*). A löszpuszta réteken találkozni a poloskaszagú kosborral, hússzínű ujjaskosborral (*Dactylorhiza incarnata*) és néhány szál pókbangóval, míg két kisebb, mélyebb folton él a mocsári- és a vitéz kosbor (*Orchis laxiflora*, *O. militaris*).

A közel 140 hektár kiterjedésű erdő szinte teljes egészében telepített. A fő fajok közé tartozik a kocsányos tölgy, az amerikai- és a magas kőrös (*Fraxinus excelsior*), a szürke nyár (*Populus alba*) és az akác. Jelentős területeken található – a terület vadgazdálkodási jellegéből fakadóan – cserjések, melyek egyik főfaja, a természetvédelmi szempontból kedvezőtlen megítélésű keskenylevelű ezüstfa (*Elaeagnus angustifolia*). Az állományok átlagosan 50-60 évesek, mindössze egyetlen, kis kiterjedésű kocsányos tölgyes közelíti meg a 90 évet.

A zárt erdőkben eddig a téltemető (*Eranthis hiemalis*) és a ligeti csillagvirág (*Scilla vindobonensis*) állományait sikerült felfedezni.

Az Aba község határában található zárvány rét, a melioráció előtti üde kaszálók maradványa. A csenkeszes nedves kaszálórétek mellett nagy területeket foglal el a fehér tippanos mocsárrét. A jó állapotú területen virágzik a pókbangó, a poloskaszagú és az agár kosbor (*Orchis morio*).

A tájvédelmi körzet legnagyobb összefüggő tömbje Abától Sárszentágotáig húzódik. Ezen a mintegy tíz kilométer hosszú területen rendkívül változatos vegetációval találkozhatunk.

Természetvédelmi szempontból a legértékesebbnek a löszpuszta rétek és a szikes területek – sokszor közvetlenül egymás melletti – mozaikjai tekinthetők. A terület északi részét átszelő Dinnyés-Kajtor csatorna mellett nagy kiterjedésű, másodlagos szikes rétek helyezkednek el. A mélyebben fekvő részeken szikes mocsarakat találni, bennük a védett bagolyfű (*Glaux maritima*) is előfordul. Sajnos az elmúlt években a növényt nem sikerült fellelni.

A magasabb térszínekre a sztyepprétek a jellemzők. Itt található a térség legnagyobb pókbangó, valamint a poloskaszagú- és az agár kosbor szép állománya.

A Sárkeresztúr-Kálóz műúttól délre – szántók közé ékelődve – nagy kiterjedésű ürmös szikespuszták, padkás szikesek és vakszikek találhatóak. Ilyen egységes szerkezetben, egymás melletti elhelyezkedésben ezek a társulások a védett területen máshol nem fordulnak elő.

A délebbre található mélyedésekben homogén, zárt sziki nádasok foglalnak helyet. Ez a vegetáció borítja ma az itt található, 35-40 éve felhagyott rizskazetták területét is.

A magasabb, de tavasszal vízzel borított területeken mozaikos alföldi, szikes rétek találhatóak. Jellemző vezérfaja a fehér tippan (*Agrostis stolonifera*). Tömegesen fordul elő a poloskaszagú kosbor, az érdes csüdfű és több kisebb foltban megtalálható a pókbangó is.

A területhez tartozó sárszentágotai Sós-tó tipikus szikes tó. A nyílt vízi zónát szikes nádas határolja. A sekélyebb nyugati rész zárt állományában a nádas mellett megtalálni a sziki mocsár, és mocsárrét jellemző fajait. A tó északnyugati részére egészséges állapotú ürmös szikespuszta, padkás és vakszik jellemző. Kis kiterjedésű, értékes löszmaradvány található a tó déli részén. Itt van az egyetlen ismert előfordulása a szártalan csüdfűnek (*Astragalus excapus*).

Sárszentágotá térségében helyezkedik el a tájvédelmi körzet legnagyobb erdőterülete. Mint az eddig bemutatott erdőkre a sárszentágotaiakra is a mesterséges telepítés a jellemző. Az állományok döntő részét a kocsányos tölgyes-kőrisesek teszik ki. Sajnos az erősen szikes területek erdősítésére nagyobb területen használtak akácot és keskenylevelű ezüstfát. Az egyes állományok vegyes képet

adnak. A mozaikos talajviszonyok következtében sokszor az egymás melletti erdőrészek fejlettsége, egészségi állapota is eltérő.

A sárkeresztúri Sárkány-tó a térség legszebben fejlődött - az alföldi szikesekkel leginkább megegyező –szikes tava. A terület nagy részét a – mindenkori vízviszonyoktól függő kiterjedésű – nyílt víz zóna teszi ki. A parti szegélyből fokozatosan emelkedik ki a padkás szikes, amely szikes rétegekben folytatódik. Alárendelt szerepe van a sziki nádasnak és a szikes mocsárnak is, ami elsősorban a csekély mértékű tápanyag bemosódásnak köszönhető.

A fenti rövid bemutatásból is jól nyomon követhető, hogy a Sárvíz-völgye Tájvédelmi Körzet vegetációja a geológiai és hidrológiai múltjának következtében rendkívül változatos. Mai arculatában is többé-kevésbé sikeresen megőrizte értékeit, a rendszeres, és sok esetben kifejezetten durva emberi beavatkozások ellenére.

Vegetáció-szerkezet

Talajfelszín vagy mohaszint: A tájvédelmi körzetre szabad felszín, nyílt térszín a szántók és a nyílt vizek kivételével nem jellemző. Időszakos, változó nagyságú nyílt felszínek a szikes tavak medrében fordulnak elő, a párolgási veszteség miatt visszahúzódó vízborítás következtében. A mohák, zuzmók szerepe a társulások szempontjából elhanyagolható, másodlagos.

A területre leginkább jellemző vegetációs szint a zárt gyepek. A tájvédelmi körzet több mint 50 %-át borítja önállóan, de megtalálható az erdővel fedett részekben is. A vizes területeken a nádas-zsíókás szint helyettesíti.

Cserjeszint: Az e szintet alkotó fajok a területen többé-kevésbé elszórtan, illetve a facsoportok alatt foglalnak helyet. Természetvédelmi szempontból a legnagyobb jelentősége a keskenylevelű ezüsthéricsnek van. Ezt a fajt vadgazdálkodási céllal telepítették az erdősávok szegélyébe. Sajnos mára több területen is megjelent a gyepeken, ezzel komoly gondot okozva. Mivel jól tűri az enyhén sós talajt, a legértékesebb szikes legelőket teszi lassan tönkre.

Lombkoronaszint: A terület közel ¼-ét fás vegetáció borítja. A legnagyobb összefüggő erdőtömbök Sárszentágota és Soponya térségében helyezkednek el. Az erdők üzemtervezése 1999-ben történt meg, már a természetvédelmi előírások figyelembevételével. Az állományok döntő hányada természetszerű, de jelentős a nem kívánatos akáctelepítés is. Jellemző fajok:

Flóra

A védett terület egyik legjelentősebb természetvédelmi értékét az előforduló védett és fokozottan védett növények előfordulása jelenti. Jelenlegi ismereteink szerint itt található a megye legnagyobb pókbangó, poloskaszagú kosbor állománya, a soponyai téltemető előfordulás az országban a második legerősebb.

Védett növényfajok

- *Ophrys sphegodes* – pókbangó
- *Digitalis lanata* – gyapjas gyűszűvirág
- *Adonis vernalis* – tavaszi hérics
- *Anacamptis pyramidalis* - vitézvirág
- *Astragalus asper* – érdes csüdfű
- *Astragalus exscapus* – szártalan csüdfű
- *Centaurea sadleriana* - Sadler-imola

- *Cephalanthera damasonium* – fehér madársisak
- *Cephalanthera longifolia* – kardos madársisak
- *Cirsium brachycephalum* - kiséfű aszat
- *Crocus reticulatus* – tarka sáfrány
- *Dactylorhiza incarnata* – hússzínű ujjaskosbor
- *Eranthis hyemalis* - téltemető
- *Glaux maritima* - bagolyfű
- *Iris humilis* – homoki nőszirm
- *Iris pumila* – apró nőszirm
- *Iris spuria* – fátyolos nőszirm
- *Iris variegata* – tarka nőszirm
- *Listera ovata* – békakonty
- *Orchis coriophora* – poloskaszagú kosbor
- *Orchis laxiflora* – mocsári kosbor
- *Orchis militaris* – vitézkosbor
- *Orchis morio* – agárkosbor
- *Scilla vindobonensis* – ligeti csillagvirág
- *Spiranthes spiralis* – őszi füzértkeres
- *Stipa borysthena* – homoki árvalányhaj

Gyomfajok

Nem jellemző a tájvédelmi körzetre az invázió gyomfajok tömeges jelenléte. A *Solidago* fajok az elmúlt években jelentek meg a területen, a kis kiterjedésű foltok kezelése, a visszaszorítás könnyen megoldható. Az alábbi, a területen található behurcolt, fajok okoznak természetvédelmi gondot, tájidegenként zavaró hatást:

- *Elaeagnus angustifolia* – keskenylevelű ezüstfa
- *Robinia pseudo-acacia* – akác
- *Celtis occidentalis* – nyugati ostorfa

Fauna

A tájvédelmi körzet kiemelt természetvédelmi értéki az itt előforduló fauna tagjai, a kezelési terv szempontjából meghatározó fontossággal bírnak.

Gerinctelenek

Három szezonban vizsgálták a sárkeresztúri térség éjszakai lepkefaunáját, amely kutatásnak kiemelkedő jelentőséget ad a védett magyar zsákhordómoly előkerülése. Egy alkalommal történt – mintegy tíz helyen – talajcsapdás vizsgálat.

A néhány szűrőpróbaszerű vizsgálat alapján az eddig ismerté vált védett gerinctelenek az alábbiak:

- *Helix pomatia* - éti csiga
- *Lestes dryas* – réti rabló
- *Mantis religiosa* - imádkozó sáska
- *Carabus cancellatus* – ragyás futrinka
- *Carabus coriaceus* – bőrfutrinka
- *Carabus ullrichii* – rezes futrinka
- *Oryctes nasicornis* – orrszarvú bogár
- *Lucanus cervus* – nagy szarvasbogár
- *Coleophora hungariae* – magyar zsákhordómoly

- Iphiclides podalirius – kardos lepke
- Papilio machaon - fecskefarkú lepke
- Inachis io - nappali pávaszem

A tájvédelmi körzetben kiemelt jelentőséggel a szikes élőhelyekhez kötődő gerinctelen fajok bírhatnak. Mielőtt ezek élőhely igénye meghatározásra kerül, el kell végezni a terület részletes felmérését.

Halak

A tájvédelmi körzetben nagy kiterjedésű vizes élőhelyek találhatóak. A Soponyai-víztározóban és a halastavakban folyó halászati hasznosítás eredményeként a halfauna tömegét a gazdasági fajok adják. A kisebb vízfolyásokban, mocsarakban a természetes fauna elemei is megjelennek közöttük szép számban található a védett réti csík is.

Kételtűek

A nagy kiterjedésű vizes élőhely típusok miatt a terület a kételtűek számára szüksége szaporodó és táplálkozó helyekkel bőven el van látva. Ennek következtében több fajuk és azok jelentős állománya fordul elő.

Hüllők

A terület megfelelő életfeltételeket biztosít több gyíkfajnak, a vízi siklóknak és a mocsári teknősnek is.

Madarak

A tájvédelmi körzet - jellegéből, nagyságából következően - egyik legjelentősebb természetvédelmi értékeit az itt fészkelő, táplálkozó, megpihenő madár állomány adja. A több évtizede folyó ornitológiai kutatások eredményeként az előforduló fajok állományairól viszonylag pontos két áll rendelkezésre.

Mind a fészkelő, mind a területen csak táplálkozó, pihenő fajok közül a vízi madarakat kell külön kiemelni. A Soponyai-víztározóban elhelyezkedő mesterséges szigeteken danka és szerecsen sirály kolónia található. A telep nagysága 500-800 pár között változik. Az egyes évek közötti változás fő oka, hogy a telep „kommunikál” a mintegy 30 km-re lévő, a Rétszilasi-tavak Természetvédelmi Területen található hasonló kolóniával.

Ezeken a szigeteken a tőkés-, barát- és kontyos réce mellett 5-7 pár cigány réce is költ. Elsősorban a halastavak nádasaiban és a Soponyai nádasokban költenek a nyári ludak. Az összességében 25-30 párból álló állomány növekszik.

A Soponyai 6-os tavon és a mellette lévő erdőben vegyes gémtelep található. Itt bakcsó, kis kócsag és üstökös gém fészkel. A fészkelő párok létszámában nem tapasztalható kedvezőtlen változás.

A tájvédelmi körzetben található felsőszentiváni szikes tavak és a sárkeresztúri Sárkány-tó kedvező feltételeket biztosít a gulipán, a kis lile fészkelésére. Az elmúlt évek csapadékos viszonyai következtében a fészkelő párok száma lecsökkent, köszönhetően a számos helyen kialakult kisebb víztereknek. Hosszabb távon ezek az élőhelyek 15-20 pár gulipán számára nyújtanak megfelelő élőhelyet.

Az elmúlt két évben jelent meg fészkelő fajként a tájvédelmi körzetben a fattyúszerkő. A sárkeresztúri Csikó-rét mocsarában 80-100 páros kolónia alakult ki.

Rendkívüli módon veszélyezteti a fészkelést a területen folytatott illegális halászat, a zsilipek manipulálása.

A védett területen belül egy nagyobb (Soponya) és egy kisebb (Sárszentágota) gyurgyalag, valamint egy parti fecske (Soponya) telep található.

A térségből sajnos már a védetté nyilvánítás előtt eltűnt a szalakóta, mint fészkelő faj. A faj állományának általános csökkenése mellett az eltűnés fő oka az idős fákból álló mezővédő erdősávok illegális kivágása, így a fészkelő helyek eltűnése.

A vonulási időszakban is kiemelt szerephez jut a Soponyai-víztározó és a szikes tavak. Átlagosan 8000-10000 lúd- és 10000 réceféle pihen a vizeken. A ludakon belül jól megfigyelhető - a rendszeres szinkron vizsgálatok alapján - a nagy lilik és a nyári lúd állományának növekedése a vetési lúdhhoz képest.

Emlősök

A terület emlős állományáról elmondható, hogy mind fajokban, mind állományokban gazdag. Jelenleg nincs megfelelő mélységű felmérés az egyes fajok állomány nagyságáról. A kisemlősök egy részéről – bagolyköpet vizsgálatokból – áll rendelkezésre szórványos jellegű adatsor.

13.3.6 Gazdasági, társadalmi és kulturális jellemzők

Mezőgazdaság

A tájvédelmi körzetben meghatározó jelentőségű a mezőgazdálkodás. A terület 45,9 %-a gyepművelési, 13,6 %-a szántó művelési ágban van. Jelentős a nádasok kiterjedése is.

A ténylegesen szántóként művelt területek aránya a nyilvántartott nagyság alatt van. A DINPI kezelésébe került szántók egy részén a művelés felhagyásra került – elsősorban Soponya térségében -, míg a jelenleg egyéni gazdálkodók által művelt szántók egy részén az elmúlt években megemelkedett talajvíz akadályozza a szántóföldi gazdálkodást. A szántókon elsősorban kalászos, kukorica, napraforgó termesztés folyik.

A továbbiakban is kívánatos - a zárvány jellegű szántókon, a szikes tavak, halastavak partján - a gazdálkodás felhagyása, a spontán, vagy a mesterségesen elősegített gyepesítés.

A tájvédelmi körzet közel felét gyepek borítják. A gazdálkodásra a kaszálás és a juhlegeltetés a jellemző. Elhanyagolható mértékű a szarvasmarha legeltetése. A gyepek túlhasználata általánosságban nem jellemző tendencia, zömmel a védett területen lévő állattartó telepek közvetlen környezetére terjed ki. Az utóbbi évek kedvezőtlen agrárviszonyai miatt inkább a használat hiánya a jellemző. Elsősorban a legeltetés elmaradása okoz kedvezőtlen hatásokat, mint a gyepek cserjésedése, nádasodása. Különösen a keskenylevelű ezüstfa előtörése nem kívánatos, ami Soponya, Tác és Sárszentágota határában jelent nagyobb problémát.

A tájvédelmi körzet nádasainak kezelése általában megoldottnak tekinthető. A nádasok nagy részét a DINPI kezeli, hosszú távú koncepció alapján. Az egyes részeket 2, illetve 3 éves forgóban vágják, így biztosítva a fészkelő madárfajok számára a megfelelő életfeltételeket.

Erdőgazdálkodás

A tájvédelmi körzet területén az erdőgazdálkodás viszonylag új gazdálkodási forma. A múlt század végéről származó adatok alapján megállapítható, hogy a területen mindössze két kisebb erdőfolt volt. Ezek maradványa a mindössze 0,7 hektár kiterjedésű Sárszentágota 16 D erdőrészlet kocsányos tölgyese. A mai arculat döntően az 1950-es években megkezdett erdőtelepítések hatására alakult ki. Az addig szántóként, legelőként használt területeken került sor telepítésre. Ezért a terület erdeinek döntő többsége első generációs erdőnek tekinthető.

A fafaj összetételt vizsgálva az állományok döntő hányada természetszerű tölgy-kőris keményfás és szürke nyár uralta puhafás. Különösen Sárszentágota térségében – sekély termőrétegű területeken - található nagyobb kiterjedésű akáctelepítés. Az elkövetkező években néhány ilyen erdőrészlet véghasználata megtörténik, a felújítás során a fafaj csere kerül előírásra.

Halászat, horgászat, vízgazdálkodás

A védett területen jelentős halászati tevékenység folyik. A halastavak – az Ős-Sárvíz természetes medrét követve – Soponya község határában helyezkednek el. Itt és a Soponyai-víztározón intenzív haltermelés folyik az összes síkvidéki, gazdasági szempontból jelentős halfajjal. Ezekben a vizekben a természetes állomány csak alkalmilag, rövid ideig van jelen.

A Sárvíz még mindig az ország egyik legszennyezettebb vízfolyása. Ennek megszüntetése elsősorban a vízgyűjtő területen lévő ipari üzemek szennyvizeinek megfelelő kezelésével oldható meg csak. A víz minősége jelentősen befolyásolja a halászati tevékenységet is. A természetes vizek szennyeződése is előfordul a csatorna magas vízállása esetében.

Kultúrtörténeti értékek

A szorosan vett területen nem található jelentős kultúrtörténeti érték. Közvetlen szomszédságában viszonyt olyan kiemelkedő érték van, mint a Gorsium római kori együttese. Valószínű, hogy a tájvédelmi körzet területén is található ebből a korból régészeti emlékek – elsősorban Tác és Soponya területén-, de ezek tematikus feltárása eddig nem történt meg.

Jelentősebb kultúrtörténeti értékek az érintett településeken:

- Aba: XVIII. századi római katolikus templom;
- Kálóz: XIX. században épült Zichy-kastély;
- Soponya: XVIII. században épült Zichy-kastély és a parkja helyi oltalom alatt áll.

Táji értékek

A védett terület tájképi szempontból legszembevetőbb részei a soponyai és a sárszentágotai erdőtömbök. A zömmel fátlan tágabb környezetben (Mezőföld) tájképi szempontból is üde látványok ezek a nagy, összefüggő erdők, melyek különösen Sárszentágotánál jelentős nagyságú természetes gyepeket fognak közre.

Térségi szinten kiemelt tájképi értékkel bír a Sárkeresztúr, Aba térségében található több száz hektáros rét-mocsár komplex, vagy a Sárkeresztúron található Sárkány-tó szikes medre.

13.3.7 Ideális kezelési célkitűzések

A területet érő külső és belső hatások, az itt található életközösségek ismeretében az alábbi kezelési célkitűzések megvalósítása szükséges és kívánatos:

- folyamatosan biztosítani kell a gyepek természetvédelmi célú használatát, a kaszálást és a legeltetést.
- meg kell állítani, illetve vissza kell szorítani a gyepeken egyre nagyobb tért hódító cserjésedést, különös tekintettel a keskenylevelű ezüsthégyre.
- a szikes tavak közvetlen szegélyében elhelyezkedő szántókon gyeppuffer zónákat kell létesíteni, a tavak szegély vegetációjának közvetlen és a vízminőség közvetett védelme érdekében.
- ösztönözni kell a magántulajdonosokat a gyepekbe beékelődő, kisebb kiterjedésű szántókon a művelés felhagyására, a gyepesítésre.
- újabb vizes, időszakosan elöntött területek kialakításával a parti madarak számára kedvező élőhelyek kialakítása és ezzel a diverzitás szintjének növelése.

13.4 Rétszilasi-tavak Természetvédelmi Terület természeti értékei

13.4.1 Általános bemutató

A Rétszilasi-tavak a dunántúli Sárrét egyik legjelentősebb vízimadár élőhelye. Fészkelő helye több fokozottan védett, veszélyeztetett madárfajnak és szaporodó helye a fokozottan védett vidrának. Gémtelepe mind fajösszetételében, mind nagyságában kiemelkedő értéket képvisel. Vonulási időszakban - a Sárvíz-völgyi ökológiai zöldfolyosó részeként - 80-100 ezer madár számára nyújt pihenő, táplálkozó helyet.

13.4.2 A terület elhelyezkedése, határai

A terület északi határa: a Nagyhörcsöki-halastavak déli végénél található 0183-as árok, illetve annak meghosszabbítása a Malom-csatorna bal partjától a Nádor-csatorna jobb partjáig. A meghosszabbítás vonalát a Nádor-csatornáig az árok vége és a csatorna partján lévő beton jelzőoszlop adja.

A terület keleti határa: A Nádor-csatorna jobb oldali töltése az Őrspuszta-Sárbogárd közútig. Innen a Réti-, ill. Miklósi-halastavak keleti szélé Rétszilas vasútállomásig, majd a vasúti töltés a Réti 2-es tó déli végének vonaláig, ahonnan a tó déli vége a Nádor csatorna hídjáig, majd újra a Nádor csatorna jobb oldali töltése a határ a déli határvonalig.

A terület déli határa: A Sáregres mellett található ún. Nagy legelő déli vége a Nádor-csatorna jobb töltésétől a Malom-csatorna bal partjáig.

A terület nyugati határa: A 0183-as árok vonalától a Malom-csatorna bal parti töltése az Őrspuszta-Sárbogárd műútig. Onnan a Malom-csatorna jobb partja a határ, magába foglalva az ún. bögéket is, egészen a Réti-majori bejáráig. Majd újra a bal parti töltés a határ a déli sarokpontig.

13.4.3 Földhasználat

A Rétszilasi-tavak TT nagysága 1499 ha. Magját a század harmincas éveiben kialakított, folyamatosan bővített és azóta is működő halastórendszer alkotja. Ez a rendszer az Óssárvíz mocsaras völgyének szabályozása után, annak helyén alakult ki. A tórendszer 14 nagyobb és több kisebb egységből áll. A halastórendszer összterülete 820 ha. Ebből 588 ha halastó, 232 ha a nádas. Ehhez a központi részhez csatlakozik északról és délről egyaránt egy-egy jelentős kiterjedésű gye- és szántóterület. A szántók nagysága - amelyek zömmel az északi oldalon találhatóak – az ingatlan-nyilvántartás adatai szerint 125 ha. A gyepek összterülete 382 ha, amelyhez még 64 ha vízállásos ill. mocsaras terület csatlakozik. Kisebb foltokban 13 ha erdő egészíti ki a felsorolt élőhelyeket. A fennmaradó részt kivett területek alkotják (lásd 8. táblázat).

Művelési ág	Terület nagysága (ha)
Szántó	125.69
Gyep	382.90
Nádas	231.59
Erdő	13.59
Halastó	588.08
Kivett	157.18
A kivettből	ha
Mocsár	58.08
Vízállás	6.08
Csatorna	52.50
Árok	13.69
Út	4.76
Udvar	1.04
Töltés	19.06
Közút	1.64
Épület	0,32

13.4.4 A terület leírása

Éghajlati adottságok

A Rétszilasi-tavak TT környéke a mérsékelten száraz és a száraz zóna határán húzódik, és a mérsékelten meleg éghajlatú területek közé tartozik. Az évi napsütéses órák száma 2050. A terület évi középhőmérséklete 10.1-10,2 oC. A tenyészidőszak középhőmérséklete 17 oC. Télen a fagymentes időszak hossza 204 nap. A csapadék évi összege 580-610 mm. Hóban különösen szegény a terület, a hótakarós napok száma 32-35 nap, a hótakaró maximális vastagsága 24-26 cm. Az átlagos szélesebbesség 2.5-3.0 m/s, a felhőzet évi átlaga 50%, vagy kevesebb, ami a Dunántúli középhegység által keltett léghullámok leszálló ágának felhőszlató hatásának köszönhető.

Vízrajzi adottságok

Mint az előbbieken utaltunk rá a terület felszínének kialakulásában döntő szerepe volt a víznek. A vízfolyások útvonalának módosulása következtében a völgy vízrajzi képe folyamatosan változott ugyan, azonban a múlt század eleje óta véghezvitt szabályozási munkálatok felgyorsították ezt a változást. A gazdasági megfontolásokból történt lecsapolások nyomán a terület vízfolyásai egyre inkább csatorna jellegűek. A szabályozó munkálatok befejeztével a terület a végleges

állapotát 1926-ban nyerte el. Ma a Sárvíz szétterülő vizeit két csatorna vezeti el. A keleti oldalon található a Nádor csatorna, a nyugati oldalon pedig a Malom-csatorna. A két vízfolyás kialakításával 30.000 ha területet ármentesítettek és tettek művelésre alkalmassá.

A terület nagy részét halastavak képezik, amelyeken halgazdálkodás folyik. A gazdaság éves vízigénye kb. 12 millió m³/év, amely elsősorban a Nádor csatornából, kisebb mértékbe a Malom-csatornából biztosítható. Az utóbbi esetben a rendszertelen vízmozgás, míg a Nádor csatornánál a túlzott mértékű szennyezettség az akadálya a megfelelő mennyiségű és minőségű víz biztosításának.

A talajvíz átlagosan 2-3 méterre található a felszín alatt. Az allúvium talajvizének elhelyezkedése összefügg a két csatorna mindenkorai vízszintjével. Ebből adódóan nagy a talajvízszint ingadozása. A sok karbonátos üledék és az átfolyó vizek ugyancsak karbonátos kőzetű forrásvidéke miatt a talajvíz 80 %-a Ca- és Mg-hidrogénkarbonátos jellegű. Keménységi fokuk 18-25 n.k.f., közepesen kemény vizek.

13.4.5 Geológiai jellemzők

A Rétszilasi-tavak TT területe az ÉÉNy-DDK fekvésű árokban, a Sárvíz völgyében fekszik, melynek kialakulása az alsópleisztocén korra vezethető vissza. A tektonikai mozgások, és az erózió következtében a terület hidrológiai tekintetben egységet alkotott és alkot mai is a Velencei-tó vízgyűjtőjével, mintegy elvezető csatornaként a Dinnyés-Kajtor csatornán keresztül a Velencei-tó vizét vezeti tovább a Duna irányába. A területen jól látható, hogy a felszíni formák a víz mozgása által meghatározott folyamatoknak megfelelően alakultak.

A területen megtalálhatunk holocén kori, ártéri üledékekkel fedett alsó- és középleisztocén hordalékkúp felületeket, futóhomokkal fedett magas ártereket, 3-8 méter vastag homokos löszsel fedett teraszfelszíneket. A felszín alatt 10-15 méterrel pannon kori üledékes kőzet található. A központi területet nyugaton keskenyebb, keleten szélesebb sávban 6-12 méterre az ártér fölött - a másik jellemző magassági szint a folyó terasza követi.

A Sárbogárdi-löszplató nyugati peremének pusztuló löszlejtőjéhez az Ős-Sárvíz megsüllyedt, lapos ó- és középleisztocén hordalékkúpja csatlakozik. A kavicsból és durva folyóvízi homokból épült hordalékkúp anyaga délkelet felé fokozatosan finomodik. A Rétszilasi-lapos alacsonyabb, homokos felszínével elválasztja a Közép-Mezőföld és Dél-Mezőföld morfológiai jellegét.

Talajtan

A területre a réti öntéstalajok és a tőzeges síkláp talajtípusok jellemzőek. A magasabb fekvésű részeken a talajvíz hatásától mentes mészlepedékes csernozjom jellegű homok és humuszos homok található. A Sárvíz völgyének tőzegkészletét kitermelték, az elhagyott medrek mélyedéseiben halastavakat létesítettek.

13.4.6 Biológiai jellemzők

Botanikai értékek

A Mezőföldet eredetileg mintegy kétharmad részben erdős sztyepp és zárt erdő boríthatta. Valószínűleg a posztglaciális-xerotherm sztyepp fázis után meginduló

természetes beerdősülés folyamatát már antropogén hatások befolyásolták. II. József idejében a Mezőföldön már alig volt több erdő, mint ma.

A Sárvíz völgyének korábbi jellegéből következtethetünk, hogy régebben nagy mocsári vegetációnak adhatott otthont. Ezekben az időkben botanikai kutatások nem folytak, így adataink sincsenek. Az első közlés 1880-ban Kiss I. publikációja volt, amely szerint a területen megtalálható volt a

- fehér tavi rózsza (*Nymphaea alba*),
- sárga tavi rózsza (*Nuphar lutea*)
- kolokán (*Stratiotes aloides*)
- kálmos (*Acorus calamus*)
- mocsári csorbóka (*Sonchus palustris*)
- lápi galaj (*Galium uliginosum*)

Ma csupán töredékei vannak meg az akkori flórának. A terület jó vízellátottságának köszönhetően ma is az elsősorban vizes élőhelyet kedvelő növénytársulások tudnak megélni. A vegetációtípusok között számos természetvédelmi szempontból érdekes csoport is található:

- *Astragalo-Festucetum rupicolae* (zárt homoki rét): csupán talajvízhatás alatt álló nedvesebb változata fordul elő;
- *Agrostetum albae* (fehértippanos rét): az időszakosan, rövid ideig vízzel borított helyeken található meg foltokban;
- *Agrosti-Caricetum distans* (sziki sásos rét): gyengén szikesedő talajokon, mélyebb fekvésű részekben nagyobb területet borít;
- *Alopecuretum pratensis* (ecsetpázsitos mocsárrét): öntésterületeken kis foltokban van jelen;
- *Agrosti-Eleochari-Alopecuretum* (csetkákás sziki rét): szikes, rendszeresen vízzel borított területeken szórványosan megtalálható;
- *Bolboschoenetum maritimi* (szikikákás mocsárrét): a Malom-csatorna mentén kis foltokban fordul elő;

Az említett növénytársulásokon kívül több védett növényt is sikerült megtalálni. Kiemelendő közülük az értékes orchidea állomány. Az eddig fellelt 4 *Orchis* faj változó nagyságú 10-1000 egyedű számláló állománya és a fokozottan védett *Ophris sphegodes* állománya komoly természeti érték. A kísérő homoki foltokon a *Stipa sabulosa*-t sikerült megtalálni.

Védett növények:

– agárkosbor (<i>Orchis morio</i>)	100-1000 tő
– poloskaszagú kosbor (<i>Orchis coriophora</i>)	100-1000 tő
– vitéz kosbor (<i>Orchis militaris</i>)	10-100 tő
– mocsári kosbor (<i>Orchis laxiflora</i>)	1000 tő
– homoki árvalányhaj (<i>Stipa sabulosa</i>)	1000 tő
– pókbangó (<i>Ophris sphegodes</i>)	1-10 tő

Zoológiai értékek

A Rétszilasi-tavak TT állatvilága szempontjából is elsődleges szerepet játszik a víz. A védetté nyilvánítás legfőbb indoka az, hogy a terület nagy vízfelületeivel, viszonylagos háborítatlanságával kiváló élő-, és pihenőhelyet nyújt számos madárfajnak, így a zoológiai értékek között először a madarokról kell szólnunk. A terület ornitológiai jelentőségét igazolja, hogy eddig 200 madárfajt sikerült

megfigyelni a területen, amelyből 149 védett, és 32 a fokozottan védett kategóriába esik. A védett fajok közül 94 rendszeresen fészkel a területen. Vannak, amelyek csak alkalmilag fészkelnek, azonban jelenlétük bizonyított és a megfelelő körülmények biztosítása esetén ezek a fajok rendszeres költőfajjá válhatnak.

Külön ki kell emelni a rendszeresen itt fészkelő fokozottan védett fajokat, amelyek évről évre felkeresik a tavakat és azok környékét. Minden évben átlag 40-50 pár nagy kócsag (*Egretta alba*) költ a területen. A fészkelések befejezte után nem ritka, hogy 200-280 példányt lehet megfigyelni, melynek jó része tél végéig itt tartózkodott. A nagy kócsagok között rendszeresen költ 4-5 pár kis kócsag (*Egretta garzetta*), 8-10 pár üstökös gém (*Ardeola ralloides*), 10-15 pár kanalas gém (*Platalea leucorodia*). 8-10 pár cigányréce (*Aythya nyroca*), a környező településeken pedig 3 pár fehér gólya (*Ciconia ciconia*), több pár gyöngybagoly (*Tyto alba*) találja meg életfeltételeit. A homokfalakban 8-10 pár gyurgyalag (*Merops apiaster*) fészkel. Költési időszakban rendszeresen megjelenik a területen egy pár fekete gólya (*Ciconia nigra*).

Jelentős fészkeltelepe van a dankasirályoknak (*Larus ridibundus*) az egyik tóegység két szigetén. A telepen található a Dunántúl legnagyobb szerezcsesirály (*Larus melanocephalus*) állománya és alkalmilag költ a kűszvágó csér (*Sterna hirundo*) is.

A Rétszilasi-tavak TT nemcsak a fészkelő fajok miatt tart számot a megkülönböztetésre, hanem rendkívüli jelentőséget tulajdonít a területnek az a tény is, hogy a tavaszi és őszi madárvonuláskor madarak ezreinek biztosít pihenő- és táplálkozó helyet. Ezek közül legfontosabb említést tenni a következő fajokról:

- batla (*Plegadis falcinellus*),
- barna kánya (*Milvus migrans*),
- réti sas (*Haliaeetus albicilla*),
- parlagi sas (*Aquila heliaca*),
- halászsas (*Pandion halietus*),
- kerecsensólyom (*Falco cherrug*),
- nagy póling (*Numenius arquata*),
- gólyatöcs (*Himantopus himantopus*),
- fattyúszerkő (*Chlidonias hybrida*),
- fehérszárnyú szerkő (*Chlidonias leucopterus*).

Vonuláskor a magas fajszám mellett az egyes fajoknál az egyedszám is kiemelkedő. A legnagyobb értéket a lúdalkatúak jelenléte jelenti. A ludak esetén nem ritka a 10-20.000, a récékből pedig a 40-50.000 példány, ami egy alkalommal megpihen a tavakon. Ilyenkor több ezer *Limicola* is felkeresi a területet, legfőképpen a leeresztett halastavak medrét, amelynek iszapjában és sekély vizében bőségesen találnak maguknak táplálékot.

9. táblázat: A Rétszilasi-tavak TT területén fészkelő fajok

(1997-1998. évi zoológiai jelentések alapján)

– szürke gém (<i>Ardea cinerea</i>)	5-7 pár költ
– vörös gém (<i>Ardea purpurea</i>)	10-15 pár költ
– nagy kócsag (<i>Egretta alba</i>)	55-60 pár költ
– kis kocsag (<i>Egretta garzetta</i>)	10-12 költ
– bakcsó (<i>Nycticorax nycticorax</i>)	25-30 pár költ
– bölömbika (<i>Botaurus stellaris</i>)	5-8 pár költ
– kanalgém (<i>Platalea leucorodia</i>)	10-15 pár költ
– fehér gólya (<i>Ciconia ciconia</i>)	3 pár fészkel

– fekete gólya (<i>Ciconia nigra</i>)	költése a környéken valószínű
– nyári lúd (<i>Anser anser</i>)	8-10 pár költ
– cigány réce (<i>Aythya nyroca</i>)	5-7 pár költ
– egerészölyv (<i>Buteo buteo</i>)	2 pár költ
– barna rétihéja (<i>Circus aeruginosus</i>)	8-12 pár költ
– vörös vércse (<i>Falco tinnunculus</i>)	2-3 pár költ
– fűj (<i>Coturnix coturnix</i>)	8-15 pár
– kislile (<i>Charadrius dubius</i>)	1-2 pár
– nagygodó (<i>Limosa limosa</i>)	3-4 pár
– piros lábú cankó (<i>Tringa totanus</i>)	7-8 pár
– dankasirály (<i>Larus ridibundus</i>)	1000-1100 pár
– szerezcsirák (<i>Larus melanocephalus</i>)	22-25 pár
– erdei fülesbagoly (<i>Asio otus</i>)	3-4 pár
– kékbegy (<i>Cyanosylvia svecica</i>)	5-10 pár
– réti tücsökmadár (<i>Locustella naevia</i>)	3-4 pár
– fűlemülesítke (<i>Luscinola melanopogon</i>)	8-10 pár

Az állatvilág további tagjait tekintve a Rétszilasi-tavak TT az alig kutatott területek közé tartozik. Néhány természetvédelmi szempontból lényeges adat azonban rendelkezésünkre áll, és az eredmények arra engednek következtetni, hogy a terület élővilága nemcsak madártani szempontból gazdag.

A Fogólábúak (Mantidae) rendjéből az imádkozó sáska (*Mantis religiosa*) mellett a sisakos sáska (*Acrida hungarica*) is előfordul.

A Bogarak (Coleoptera) közül említésre érdemes a bogáncs virágján pihenő bíbor cincér, (*Purpuricenus budensis*), a síksági lomerdőben élő aranyos bábrabló (*Calosoma sycophanta*), a ligetszerű erdőt kedvelő bőfutrinka (*Carabus coriaceus*), a ragyás futrinka (*Carabus cancellatus*), a sík, nyílt enyhén nyirkos helyet igénylő aranyettyes futrinka (*Carabus hortensis*), és rezes futrinka (*Carabus ullrichi*).

A recésszárnyúak (Neuroptera) rendjéből megtalálható a közönséges hangyaleső (*Myrmeleon formicarius*), melynek nőténye a petéit a homokba rakja, ahol a ragadozó életmódot folytató lárva fogócsapdaként szolgáló tölcsért ás.

A lepkék (Lepidoptera) rendjét számos ritka faj képviseli úgy, mint az atalanta lepke (*Vanessa atalanta*), a nappali pávaszem (*Inachis io*), a kardos lepke (*Podalirius podalirius*), a fecskéfarkú lepke (*Papilio machaon*), a farkasalma lepke (*Zerythia polyxena*), a díszes medvelepke (*Ammobiota festiva*), a sárgaholdas púposzövő (*Phalera bucephaloides*), a c-betűs aranybagoly (Chrysoptera *c-aureum*), a csalánon és árvacsalánon tanyázó aranybagoly (*Panchrysia deaurata*), az olajfán pihenő halálfejes lepke (*Acheronita atropos*).

A gerincesek (Vertebrata) törzsén belül a halak osztálya (Pisces) legfőképpen a tenyésztett fajokra korlátozódik. Ezek a következők: ponty (*Cyprinus carpio*), Busa (*Hipopotthalmichtys molitrix*), amur (*Ctenopharingodon idella*), harcsa (*Silurus glanis*), süllő (*Stizosteidon lucioperca*), csuka (*Esox lucius*). Ezek mellett megtalálhatóak még más fajok is: bodorka (*Rutilus rutilus*), ezüstkárász (*Carassius auratus gibelio*). A Nádor- és a Malom-csatorna halfaunája nincs kellően feltárva, a jövőben erre figyelmet kell fordítani. Nagy valószínűséggel előfordul – elsősorban a Malom-csatornában és a rétek állandó víztereiben a réti csík (*Misgurnus fossilis*) és esetleg a lápi póc (*Umbra krameri*) is.

A kétéltűek (Amphibia) osztályát 10 faj képviseli. Ebből egy faj a tarajos göte (*Triturus cristatus*) a farkos kétéltűek (Caudata) rendjébe tartozik, míg a többi 9 fajt a farkatlan kétéltűek vagy békák (Salientia) rendjébe soroljuk. Ezek a Discoglossidae családból a vöröshasú unka (*Bombina bombina*), a Bufonidae családból a barna varangy (*Bufo bufo*) és a zöld varangy (*Bufo viridis*), a Pelobatidae családból a barna ásóbéka (*Pelobates fuscus*), Hylidae családból a zöld levelibéka (*Hyla arborea*), valamint a Ranidae családba tartozó kecskebéka (*Rana aesculenta*), a kis tavibéka (*Rana lessonae*) és a tavi vagy kacagóbéka (*Rana ridibunda*)

A hüllők (Reptilia) közül a teknősök (Testudines) rendjét a mocsári teknős (*Emys orbicularis*) képviseli. A gyíkok (Sauria) közül eddig csak a sebes mozgású fürge gyíkot (*Lacerta agilis*) sikerült megtalálni. A kígyók (Serpentes) rendjéből közismert a vizisikló (*Natrix natrix*) is jelen van a területen.

Az emlősök (Mammalia) közül legelőször a fokozottan védett vidrát (*Lutra lutra*) kell megemlíteni, amely faj szép számmal él a térségben. Az egyértelmű nyomokat hagyó faj állománya növekvő tendenciát mutat. Szintén fontos a sün (*Erinaceus concolor*), a vakondok (*Talpa europea*), az erdei cickány (*Sorex araneus*), a törpe cickány (*Sorex minutus*), a közönséges vizicickány (*Neomys fodiens*) és a mezei cickány (*Crocidura leucodon*).

A rágcsálók (Rodentia) rendjén belül először az ürgét (*Citellus citellus*) említjük meg. Egy kisebb populáció él az északi gyepterületen, illetve a Malom-csatorna szélén. A faj jelenléte és állományának megóvása, növekedésének biztosítása természetvédelmi szempontból rendkívüli fontossággal bír, hiszen számos más faj előfordulása szoros kapcsolatban áll az ürgepopuláció nagyságával. A területen található erdőfoltok és cserjések megfelelő élőhelyet nyújtanak a mogyorós pelének (*Muscardinus avellanaris*), és a nagy pelének (*Glis glis*). Az északi peremterületen a mókus (*Sciurus vulgaris*) is gyakran előfordul.

A ragadozók (Carnivora) rendjének védett fajai közül a menyét (*Mustella nivalis*) és a molnárgörény (*Mustella eversmanni*) rendszeresen, a hermelin (*Mustella erminea*) ritkábban fordul elő a halastavak környékén.

13.4.7 Ideális kezelési célkitűzések

Mezőgazdaság, földhasználat

A szántóföldi növénytermesztés vonatkozásában kívánatos a gyenge minőségű területek visszaalakítása, és legeltetéses hasznosítása. A területen a műtrágyák és kemikáliák használata nem megengedhető. A szántó művelési ágként nyilvántartott területek szántóként hasznosíthatók. A természetes gyepeket feltörni és műtrágyázni nem szabad.

A nádgazdálkodást a természetvédelem érdekeinek megfelelően kell bonyolítani. A gémfajok fészkelése érdekében a természetvédelmi hatóság által kijelölt helyeken a nádat 3 évig meg kell hagyni. A fészkelőhelyek környékén a nádat 3 éves forgóban kell letermelni. Minden esetben biztosítani kell olyan területek meghagyását, melyek a nádi énekesmadarak fészkelőhely igényét szolgálják. A nád vágását, kihordását február 28-ig be kell fejezni. A nád és más vízinváziós növény égetése csak rendkívül indokolt esetben, a természetvédelmi hatóság előzetes engedélye alapján történhet.

13.5 A terület (földrészlet) gazdasági-társadalmi jellemzőinek leírása

A terület gazdálkodása

A vizsgált terület gazdálkodási helyzetének elemzésére kvantitatív és kvalitatív módszereket alkalmaztunk. A kvantitatív elemzés forrása az Általános Mezőgazdasági Összírás (ÁMÖ) 2000-es adatai voltak. A vizsgálat kvalitatív része interjúkon, megfigyeléseken, illetve a helyi gazdálkodókkal együtt történő közös terepbejárásokon alapult.

Területhasználat, művelési ágak

A térség csaknem egészén a szántó művelési ág dominál, kivétel ez alól Tác és Sárszentágota területe, ahol az erdők részaránya a szántókéhoz hasonló. A második legjelentősebb művelési ág általában az erdő, majd a rétek és a legelők következnek. Az erdő részarányát tekintve kiemelendő Tác és Sárszentágota. A rétek részaránya Sárkeresztúr térségében kiugróan magas. Aba területén a legelők az erdőknél nagyobb arányban jelennek meg; itt a gyepek (rétek és legelők) összesített aránya is magasabb a térség átlagánál.

13.5.1 Állatállomány

A legtöbb településen a sertés dominál; kivétel ez alól Aba, ahol a szarvasmarha-állomány eléri a 60%-ot, valamint Sárkeresztúr és Soponya, ahol a juhállomány nagysága megközelíti a 20%-ot. Aba és Sárkeresztúr esetében ezt rétek és legelők aránya jól magyarázza. A lóállomány Tác és Sárszentágota területén a legjelentősebb. A tyúkfélék és egyéb baromfik aránya Tác térségében kiugróan magas. Az összes számosállatszám 11 815 db sz. á.

13.6 A jellemző gazdálkodási típusok felmérése

13.6.1 Erős birtokkoncentrációjú, nagy területen (>300 ha) gazdálkodó, növénytermesztésre szakosodott nagygazdaságok

A gazdaságok alapvető jellemzői

A gazdálkodási típusba tartozó gazdaságok túlnyomóan saját tulajdonú földeken gazdálkodnak, illetve a bérelt földterületek megvásárlásával igyekeznek tovább növelni a saját területek arányát. Ennek egyik fő motivációja, hogy a térségben a földbérlés egyre nehezebb: a tulajdonos-bérlő kapcsolatrendszerek jobbra alakultak, megmerevedtek. A gazdaságok általában magas szinten gépesítettek, gépparkjuk korszerű, ami a jó hitelképességnek és a pályázati lehetőségek hatékony kihasználásának köszönhető. Az uralkodó ágazat a szántóföldi növénytermesztés, a legjellemzőbb növények a kukorica, búza, tavaszi árpa, napraforgó, repce. Egyesek „egzotikusabb” növényekkel is próbálkoznak (pohánka, facélia, mustár), többkevesebb sikerrel. Külön megemlíthető a bodza, ami a közeli feldolgozóüzem révén helyben értékesíthető, de jelentősége egyelőre csekély.

Motivációk

A nagy birtokkoncentrációjú gazdaságok jellemzően a helyi termelészövetkezetek 1994 táján bekövetkezett sorozatos csődjei, majd felbomlása után jöttek létre, a TSZ-földek kivásárlásával. A nagy gazdaságok vezetői sokszor fontos irányító pozíciókat töltöttek be a TSZ-ekben, ezért szaktudásuk magas, kapcsolatrendszerük fejlett, a gazdaságok így sikerrel vesznek részt a különféle pályázatokban (ld. lejjebb). A vállalkozóként folytatott gazdálkodás eleinte az egyetlen lehetőségnek, kényszerpályának tűnt, de a vállalkozások fokozatosan egyre jobb hatékonysággal működtek, jövedelmezővé váltak.

Gazdasági ideáltípus

A nagy gazdaságok általában intenzív szántóföldi növénytermesztésre és – fejlett gépparkjuknak köszönhetően – mezőgazdasági szolgáltatásra rendezkedtek be. A helyi adottságokat jól ismerik, de ezen túlmenően folyamatosan figyelemmel követik a támogatások és az árak alakulását, így termelésüket folyamatosan a politikai-piaci környezethez is igazítják. Ennek a tudatos szabályozásnak köszönhetően általában jó a jövedelem-termelő képességük. Az állattenyésztési ágazat hiánya miatt a szektor nehézségei nem érintik hátrányosan a nagy gazdálkodókat, bár többek tervei között szerepel az állattenyésztés – főként sertés-tenyésztés – „felélesztése” az esetleges kedvezőbb piaci és politikai körülmények között.

Együttműködés

A nagy gazdálkodók és a helyi kisebb gazdaságok (őstermelők, egyéni vállalkozók) közötti együttműködés egyik fő mozgatórugója a mezőgazdasági szolgáltatás. A nagygazdaságok helyi „integrátorként” működve modern gépparkjukkal bér munkában végzik a gépi műveleteket (talajmunkák, betakarítás, szárítás stb.), illetve raktározási kapacitásuk egy részét is bérbe adják. Az együttműködés azonban általában itt ki is merül, hiszen a nagygazdaságok számára az együttműködő partnerek egyértelműen inkább a nagy integrátorok (IKR, Mezőmag stb.).

Jövőbeni tervek

A nagygazdálkodók a politikai viszonyok és a piac kiszámíthatatlanságát látják a hosszú távú tervezés legfőbb akadályának. Véleményük szerint a kötelező vetésforgó elkészítésén és betartásán túlmenően igen nehéz a mai viszonyok között tervezni. Többen tervezik közülük az állattenyésztési ágazat újbóli beindítását, ám a jelenlegi politikai és piaci viszonyok között inkább a kivárással döntöttek, bár sokszor az infrastrukturális feltételek is adottak lennének (új és felújított sertéstelepek, istállók). A tárolókapacitás bővítése is a leggyakoribb célok között szerepel, a pillanatnyi piaci viszonyok, áringadozások hatásainak kivédése érdekében. A géppark szinten tartása, folyamatos korszerűsítése, illetve bővítése szintén fontos prioritás.

A biogazdálkodás, a régi művelési módok visszatérése nem merül fel lehetőségként. Az agrár-környezetgazdálkodási program ugyanakkor ismert, sőt, a gazdaságok jelentős területekkel részt is vesznek az alapprogramban. A térségben tervezett Érzékeny Természeti Területről a nagygazdálkodók tudnak, és megvalósulása esetén nagy a hajlandóságuk a belépésre; a Natura 2000 területekről szintén hallottak, bár pontos információik még nincsenek a területek elhelyezkedéséről és a

pontos előírásokról. Az ÉTT és a Natura 2000 területek és előírások tekintetében a gazdálkodók széleskörű és pontos tájékoztatást igényelnének. A gazdálkodás továbbvitele általában megoldott, legtöbbször családi alapon, az utódok viszik tovább a vállalkozást.

Hozzáállás a természeti értékekhez

A nagy gazdálkodók túlnyomó többsége helyi származású, ezért jól ismerik és megbecsülik a térség természeti értékeit. Mindenki megemlítette a Sárrét növény- és állatvilágát, sokan fajokat is fel tudtak sorolni. Többen említették a Sós-tavat, amely egy egyedülálló szikes tó, sajátos állat- és növényvilággal. A mezőgazdasági művelés alatt álló területet, az agrártájat szintén többen tartják a „természeti” értékek szerves részének. A gazdálkodók helyismerete kitűnő, a saját településeik környékét általában helyrajzi szám szerint ismerik, a környező falvak tájékán is legalább a dűlőket be tudják azonosítani.

Kapcsolatok a Nemzeti Parkkal

A Duna-Ipoly Nemzeti Parkkal való kapcsolatot a legtöbben felhőtlennek, de felszínesnek ítélték. Meglátásuk szerint a NP a saját tulajdonában lévő réteken gazdálkodik, más területeken „nem sok vizet zavar”. A tervezett ÉTT kapcsán ugyanakkor pozitívak a várakozásaik, jó együttműködésre számítanak az NP igazgatóságával.

Természeti-gazdálkodási attitűd

A nagygazdálkodók összeegyeztethetőnek tartják gazdálkodásukat a természetvédelemmel, az előírásokat állításuk szerint mindig betartják. Az NAKP, ÉTT, Natura 2000 előírásait részben ismerik és elfogadhatónak, betarthatónak látják, de határozottan kifejezték igényüket a további információkra.

13.6.2 Közepes birtokkoncentrációjú, közepes területen (100-300 ha) gazdálkodó családi gazdaságok

A gazdaságok alapvető jellemzői

A közepes gazdaságok szintén a helyi termelőszövetkezetek 1994 körüli felbomlásakor kezdtek önálló gazdálkodásba. Vezetőik többsége előzőleg a TSZ-ekben dolgozott alkalmazottként. Jellemző birtokméretük 100-200 hektár közötti, legnagyobb része szántóterület. Az uralkodó ágazat itt is a szántóföldi növénytermesztés, a jellemző növények: kukorica, búza, napraforgó, tavaszi árpa, zöldborsó. A kistérség déli területein jelentős dinnye- és paprikatermesztés is folyik; ezek a termények kiemelkednek nagy jövedelemtermelő képességükkel, ugyanakkor igen munka- és költségigényesek.

A gazdaságok földterületei nagyobbrészt bérelt földekből állnak, hiszen ezek a gazdaságok általában nem eléggé tőkeerősek a földek megvásárlásához. Preferenciáik között ugyanakkor markánsan megjelenik a saját tulajdonú földek arányának növelése. A földbérlés egyre nehezebbé válik a környéken.

A közepes gazdaságok kevésbé gépesítettek, gépparkjuk gyakran elavult. Új beszerzéseikhez gyakran vesznek igénybe hiteleket, ritkábban sikerül pályázati támogatásokat elnyerniük.

Egyes gazdaságok állattenyésztéssel (sertéshízlalással) is foglalkoznak, ez azonban az ágazatra az utóbbi években jellemző alacsony jövedelmezőség és magas kockázat miatt sohasem a gazdaság fő profilja, csak kiegészítő tevékenységként jelenik meg.

A gazdaságok többsége a gazdálkodás kockázatainak csökkentése érdekében igyekszik „több lábon állni”.

Motivációk

A közepes családi gazdaságok létrejötte szintén a TSZ-ek felbomlásához köthető: az addig a TSZ-ben dolgozó beosztottak folytatták tovább szakmájukat, kezdetben kényszerből, és így találtak megélhetést. Többen említették, hogy a TSZ-ek felbomlásakor a fizetségüket mezőgazdasági gépek formájában kapták meg, így – egyéb helyi munkalehetőség híján – szinte rákényszerültek a saját mezőgazdasági vállalkozás beindítására.

Együtműködés

A közepes gazdálkodók legtöbbször érzik, hogy a többiekkel kooperálva könnyebben boldogulna, ezért az utóbbi években többen próbálkoztak a TЭСZ-ek, BЭСZ-ek létrehozásával – sikertelenül. A sikertelenség okát a bizalmatlanságban, pénzhányban látják. A kezdetben lelkes gazdálkodók a szerveződés előrehaladtával fokozatosan lemorzsolódnak, a végén megmaradó 1-2 legelszántabb termelőnek már nem érdemes szervezetbe tömörülnie. Többen elriasztó tényezőként említették, hogy a „TЭСZ” túlságosan hasonlít a „téesz”-re, ezért szerencsétlen ez a névválasztás.

Az informális kapcsolatok ugyanakkor jók, néhány gazdaság lazább „baráti” együttműködésének keretében oldják meg pld. a közös géphasználatot, egyes esetekben az értékesítést.

Jövőbeni tervek

A közepes családi gazdaságok jövőbeni tervei között általában szerepel a saját tulajdonú földterület növelése, hogy ezzel csökkentsék a földbérlet költségeinek emelkedése és a bérelhető földek megfogyatkozása miatti kiszolgáltatottságukat. A földvásárlás finanszírozását legtöbbször hitelből tervezik.

A gazdálkodók többsége tervezi a feldolgozás, szárítás, tárolás infrastruktúrájának megalapozását, de véleményük szerint erre az egyes gazdálkodók egyenként esélytelenek; éppen ezért, az összefogás érdekében szorgalmaznák a csoportos szervezetek (TЭСZ, BЭСZ) létrehozását.

Hozzáállás a természeti értékekhez

A munkánk keretében vizsgált gazdaságok vezetői helybeli származásúak, jól ismerik a térség természeti értékeit (Sárvíz völgye, Sárrét védett állat- és növényvilága, vonuló madarak stb.). Többen említették, hogy a védett madarak által okozott károk igen jelentősek lehetnek; leginkább a vetési lúd és a nyári lúd által

okozott kártételekre panaszkodtak. Káraikért leginkább a jelenlegi törvényi szabályozás hiányosságait okolják: a természetvédelmi törvény végrehajtási utasításai, kiegészítő rendeletei nem készültek el, így a gazdálkodók kötelesek kompenzáció nélkül túrni a védett fajok kártételét. Véleményük szerint a szabályozást a külföldi példák alapján kellene megoldani, ahol a kártételt megfelelően kompenzálják. A természet és a gazdálkodás egyensúlyának megőrzése, a védett állat- és növényfajok védelme iránt ugyanakkor többségük elkötelezett, az ÉTT-ben való részvételre motivált.

Többen negatívként említették a gazdálkodók egy jelentős részének kevésbé környezettudatos viselkedését. Szerintük a tájkép, a rendezettség általában nem számít értéknek. Sok terület „gazdátlan”; példaként a mezővédő erdősávok említhetők, amelyek tulajdonviszonyai rendezetlenek, így rendben tartásuk sem tisztázott.

Kapcsolatok a Nemzeti Parkkal

A gazdálkodók elmondása szerint jó a viszony a Duna-Ipoly Nemzeti Parkkal, bár kapcsolataik eléggé korlátozottak. A tervezett ÉTT megvalósulása esetén készen állnak a NP igazgatósággal való együttműködésre.

Természeti-gazdálkodási attitűd

A közepes gazdálkodók véleménye szerint a gazdálkodás jól összeegyeztethető a természet védelmével, de itt is megemlítenéd, hogy a védett fajok kártétele esetén kompenzációt igényelnének. Az ÉTT megvalósulása esetén folyósítható támogatási összeget megfelelőnek ítélik az említett károk kompenzációjára, ez további ösztönzést jelenthet a belépésre.

13.6.3 Halgazdaságok

A gazdaságok alapvető jellemzői

A halgazdaságok infrastrukturális megalapozása, hagyományai a területen Zichygrófok idejére vezethetők vissza, majd a termelőszövetkezetek, állami gazdaságok is folytattak halgazdálkodást. Az 1990-es évek privatizációja során a halastavak magánkézbe kerültek. Egyes halgazdaságok a fejlesztés során az intenzív haltermelést választották fő tevékenységként, mások az extenzív gazdálkodásban, élőhelyfejlesztésben, ökoturizmusban látják a kitörési lehetőséget. A halastavak többségét a tulajdonos kezeli, de kisebb arányban előfordul a bérlés, a halászati jog megvásárlása is.

Motivációk

A halgazdaságok a helyi termelőszövetkezetek haltenyésztő ágazatainak privatizációja során jöttek létre. A halászati ágazat mindig is külön életforma volt, ezért gyakran családi hagyományokon is alapul ennek a gazdálkodási formának a választása.

Együttműködés

A halgazdaságok és a helyi mezőgazdasági termelők között az együttműködés jó, a halgazdaságok inputjaikat (takarmány, szervestrágya) helyben szerzik be. Az egyes halgazdaságok között a közös vízgazdálkodás miatt napi kapcsolat van, ugyanakkor ez a kapcsolat csupán szakmai, informális; többek szerint érdemes lenne összefogással megteremteni a térségben a halfeldolgozáshoz szükséges infrastruktúrát, de ennek reális esélyét a közeljövőben nem látják.

Jövőbeni tervek

Az extenzív haltartással és ökoturizmussal foglalkozó gazdaságok a pozitív tapasztalatok alapján tervezik a turisztikai-vendéglátó szolgáltató ágazat további fejlesztését (horgászcentrum kibővítése, vendéglátó férőhelyek gyarapítása), amihez a jelenlegi pályázati feltételek kedvezőek. Az NAKP-részvétel mellett erősen motiváltak a tervezett ÉTT-ben való részvételre, amihez szerintük minden feltétel adott. A nagy halgazdaságok emellett tervezik a szaktanácsadási, oktatási feladatok felkarolását, továbbfejlesztését. A hosszabb távú tervek között megjelenik a halfeldolgozás térségbeli megalapozása is, ami igen tökeigényes, és a halgazdaságok összefogását feltételezi.

Az extenzív gazdaságok jó lehetőséget látnak a biohal-termelésben, ezért ebben az irányban további fejlesztéseket terveznek.

A több lábbon állást igen fontosnak tartják a jövedelmezőség biztosítására.

Hozzáállás a természeti értékekhez

Az extenzív halastavak fontos élőhelyként, táplálékforrásként szolgálnak számolnak számos védett vízi emlős- és madárfaj számára, így őrzői a térség biodiverzitásának, és ennek az ott gazdálkodók magas fokon tudatában vannak. A védett vízimadarak közül szinte mind előfordul a területen, beleértve a vonuló fajokat is. A védett emlősök közül a vidra is nagyszámban él az extenzív halastavakon. A halállományban ugyanakkor igen nagy károkat okozhatnak a védett fajok, ezért a halgazdaságok is szorgalmazzák a védett fajok kártételei kompenzációjának bevezetését.

Kapcsolatok a Nemzeti Parkkal

A Duna-Ipoly Nemzeti Park maga is birtokol a területen halastavakat, ezért a halgazdálkodókkal folyamatos kapcsolatban áll. A nemzeti parkkal a kapcsolatokat kifejezetten jónak ítélték.

Természeti-gazdálkodási attitűd

Az extenzív haltenyésztés, ökoturizmus, vendéglátás a gazdálkodók szerint kitűnően összeegyeztethető a természetvédelem szempontjaival. A védett emlős- és madárfajok nagy vonzerőt jelentenek, így madárvártakkal, természetjáró programokkal egészíthetik ki kínálatukat. A biohal-tenyésztés szintén a természettel harmonizáló gazdálkodási forma.

13.6.4 Juhtenyésztésre szakosodott gazdaságok

A gazdaságok alapvető jellemzői

A gazdaságok jellemző birtokmérete 500 ha körüli. A terület túlnyomó többsége (3/4-e) gyep, ahol a legeltetés folyik; kisebb részben szántó, ahol abrakot termelnek. A juhokat pásztoroltatással legeltetik. A legeltetési időszak március 1-től szeptember közepéig tart. A tartási mód nyáron extenzív legeltetés abrak-kiegészítéssel, télen mélyalmos istálló-tartással. Az anyalétszám jellemzően 2000 körüli, az uralkodó fajta a merinó. A hasznosítás bárány (leginkább exportra) és gyapjú. A földterületek többsége saját tulajdon, kisebb részben bérelt terület. A gépesítés magas szintű, a gépek korszerűek mind a növénytermesztési, mind a legelőgondozási ágazatban.

Motivációk

A juhtenyésztés általában apai ágon, családi hagyományként öröklődik; a mai családi gazdaságok vezetői a termelőszövetkezetekben, a juhtenyésztési ágazatban dolgoztak. A helyi TSZ-ek felbomlásakor (1994-1996 között) a juhtenyésztési ágazat privatizációja is megtörtént, így családi gazdaságok jöttek létre. Általában árverésen lehetett megvásárolni a TSZ állatállományát és állattartó épületeit.

Gazdasági ideáltípus

A juhtenyésztés a térségben sikeresnek mondható, de mint minden gazdálkodónál, a politikai-pénzügyi környezet kiszámíthatatlansága itt is érezteti hatásait.

Együttműködés

A gazdálkodókat a Merinótenyésztők Szövetsége fogja össze, de többen a negatív tapasztalatok alapján kiléptek belőle. A közös kapcsolat a többi juhtenyésztővel abban merül ki, hogy termékeiket ugyanannál a nagykereskedőnél értékesítik.

Jövőbeni tervek

Az ágazat tervezhetősége igen rövidtávú a bonyolult és képlékeny politikai-gazdasági helyzet miatt; éppen ezért maximálisan egy évre terveznek előre. Nagyobb beruházásokat a jövőben nem terveznek, céljuk a szinten tartás.

Hozzáállás a természeti értékekhez

A juhtenyésztő gazdaságok kevésbé környezet-tudatosak, a környék természeti értékeit kevésbé ismerik.

Kapcsolatok a Nemzeti Parkkal

A Nemzeti Parkkal a kapcsolatok alapvetően jók. A gazdaságok földterületük jelentős részét a nemzeti parktól bérlik, az NP utasításait betartják.

Természeti-gazdálkodási attitűd

Az extenzív tartás következtében a hektáronkénti számosállat 0,5 körüli, így kielégíti az agrár-környezetgazdálkodási program legeltetett számosállat-kritériumait. A gazdálkodás jelenlegi keretei között jól összeegyeztethető a természetvédelemmel.

13.6.5 Igen kis területen (<30 ha) gazdálkodó, növénytermesztésre szakosodott gazdaságok

A gazdaságok alapvető jellemzői

A gazdaságok jellemző birtokmérete 10 ha körüli. A terület túlnyomó többsége szántó, amely szinte kizárólag saját tulajdonú. A gazdaságok gépesítése minimális, a meglévő gépek is igen elavultak. A kis birtokméret következtében gyakori az állati erővel (lóval) történő művelés. A gazdaságok általában csak 1-2 fajta növényt termesztenek, ezért nincs vetésforgó, hanem vetésváltással végzik a művelést. A gazdálkodásba bevont területen felül jellemző a földek bérbe adása.

Motivációk

A gazdálkodás a legkisebb gazdálkodóknál a TSZ-ek felbomlásával, a kárpótlással kezdődött. Ennek során a TSZ-ben ledolgozott évek arányában lehetett földterületet szerezni; az így megszerzett területek azonban viszonylag kis méretűek.

Gazdasági ideáltípus

A gazdálkodás jellemzően csak melléktevékenységként jelenik meg, ezért a várható profit is jelentéktelen. A bevétel gyakran éppen hogy fedezi a következő évi kiadásokat. A saját tulajdonú földek bérbe adása nagyobb és biztosabb jövedelmet ígér.

Együttműködés

A kiscgazdálkodók között az együttműködés általában szívességi alapon működik. Sokan veszik igénybe a közepes gazdálkodók segítségét is, akik a talajművelésbe, vegyszerezésbe, betakarításba segítenek be gépeikkel, többnyire baráti alapon vagy terményekért cserébe.

Jövőbeni tervek

A kiscgazdálkodók jövőbeni tervei között nem szerepel a gazdaság bővítése, mivel csak melléktevékenységként, „hobbiból” gazdálkodnak.

Hozzáállás a természeti értékekhez

A kiscgazdálkodók általában meglehetősen környezettudatosak.

Természeti-gazdálkodási attitűd

A természetvédelmet és a gazdálkodást meglehetősen jól összeegyeztethetőnek tartják. A tervezett ÉTT-ben szívesen részt vennének.

Elérendő célok meghatározása

A Sárvíz ökofolyosó országosan is kiemelt fontossága abban rejlik, hogy az Észak-Dunántúl országos és helyi védelem alatt álló területeit összeköti a Dél-Dunántúl hasonló rendeltetésű területeivel. Kiemelkedően egyedi értékét az adja meg, hogy általa kerül összekötésre a Velencei-tó-Vértes, a Kelet-Bakony és a Balaton-felvidéki ökológiai rendszer a Sió vonalán kialakult gemenci ökológiai rendszerrel, egységes hálózatba kapcsolva a Duna északi és déli folyása közötti térséget.

Eredeti természetességében viszonylag kis terjedelemben maradtak fenn természeti területek, ugyanakkor az emberi –általában mezőgazdasági célú - beavatkozás évszázados hatására másodlagosan kialakult természeti rendszerek jöttek létre. Ezeknek a rendszereknek a fenntartása a térségben egykor működtetett, mára egyre zsugorodó méretben alkalmazott extenzív, kis energiabevitelű mezőgazdasági tevékenység támogatása nélkül elképzelhetetlen. Jelen tanulmányban kidolgozott gazdálkodási stratégiák hozzájárulnak a Sárvíz-völgyében kialakult ökológiai rendszer működéséhez.

A kidolgozott programok küldetése, hogy a kívánatos természetvédelmi cél és a gazdálkodók érdekei közt megtalálják a megfelelő kompromisszumot, megvalósítható, reális és követhető gazdálkodási előírásokkal.

14 Választható gazdálkodási formák

A célprogramok kialakítása során a tanulmányban már kifejtésre került térségi jellemzők alapján a következő szempontokat vettük figyelembe:

- A Sárvíz-völgy természeti értékeinek megőrzése
- térségi vízgazdálkodás helyreállítása
- természetes vizes élőhelyek védelme
- erózióvédelem
- szennyező anyagok élővízbe mosódásának megszüntetése
- zöld folyosó elemeinek kiépítése és rendszerbeillesztése

A célprogramokon belüli előírások meghatározásánál figyelembe vettük az EU által elfogadott Nemzeti Vidékfejlesztési Terv fejezeteként elkészült agrár-környezetgazdálkodási célprogramok felépítését, különös tekintettel az Érzékeny Természeti Területekre kidolgozott célprogramokra. A támogatási mértékek megállapításánál is, figyelembe véve a 1257/1999 Rendeletet, a kieső jövedelem és a felmerülő költségek kerültek elszámolásra, olyan adatok alapján és olyan mértékben számolva az agronómiai hatásokat, amelyeket az NVT 2 melléklete is tartalmaz.

14.1 Szántóföldi gazdálkodás vízhatással érintett területeken

Célkitűzések megfogalmazása:

Az intézkedés elsősorban a talajvédelmi gazdálkodást tűzi ki célul, kiemelve emellett az időszakos, illetve állandó felszíni vizek és a felszín alatti vizek védelmét. Kiemelt szerepe van a szántóföldi növénytermesztéshez kötődő agrár-ökoszisztéma megőrzésében, elsősorban a vonuló vízimadarak őszi-téli-tavaszi táplálékbázisának biztosítása szempontjából.

Jogosultsági feltételek:

- Az NVT agrár-környezetgazdálkodási kiegészítő intézkedései közül az erózióvédelmi kiegészítő célprogram igénylése kötelező.

A program előírásai

1. a program első és utolsó gazdasági évében az alábbi elemekre¹ talajvizsgálat elvégzése;
2. a talajvizsgálati eredmények alapján tápanyag-gazdálkodási terv készítése és végrehajtása;
3. a tápanyag-utánpótlás során a kijuttatott N-hatóanyag mértéke nem haladhatja meg a 90 kg/ha/év mennyiséget, amit istállótrágyával, vagy zöldtrágya növény termesztésével lehet kijuttatni;
4. istállótrágya kijuttatása esetén trágyadepónia csak a művelt területen és legfeljebb 15 napig létesíthető,
5. magas környezetterhelési kockázattal járó növényvédő szer hatóanyagok használata tilos²;

¹ pH, K_A, vízben oldható sók, humusz, CaCO₃, P₂O₅, K₂O, NO₂+NO₃, Na, Mg, SO₄, Mn, Zn, Cu

6. 6 méter széles, de minimum a parcella 5%-án vegyszerezetlen parcellaszegélyeket kell hagyni;
7. a szántók felszíni vizekkel közvetlenül határos részein a tábla szélétől legalább 20 méteres sávban semmilyen műtrágyát, szerves trágyát és növényvédőszerrel nem szabad kijuttatni;
8. gyomirtás csak mechanikai úton végezhető;
9. mélyművelés 5 évente csak egyszer engedélyezett;
10. betakarítás után késleltetett (legalább 30 nap) tarlóhántás kötelező;
11. a terület legfeljebb 20%-án régóta meglévő vízállások és a belvizek megőrzése kötelező;
12. a következő vetésszerkezet betartása kötelező³:
 - a. minimum 30% gabona;
 - b. minimum 20% pillangós takarmánynövény (lucerna, fehérhere, vöröshere, somkóró, bükköny stb.);
 - c. maximum 25% egyéb kultúra;
13. a parcellát szegélyező sövény és fasor-erdősáv megőrzése, és őshonos fajokkal történő pótlása kötelező

Agronómiai hatások

10. 1. Szántóföldi gazdálkodás vízhatás alatt álló területen

Megnevezés	Kiesés [Ft/ha]	Növekmény [Ft/ha]	Kiesés [Euro/ha]	Növekmény [Euro/ha]
Többlet jövedelem				
Részösszeg				
Kieső jövedelem				
30% kiesés a korlátozott tápanyagutánpótlás miatt	36 527		143	
10% kiesés a vetésforgó miatt	12 176			
3% kiesés a kezeletlen táblaszegély miatt	3 653			
Részösszeg	52 356		205	
Költségmegtakarítás				
műtrágyázás költsége		8 000		31
vegyszeres gyomirtás költsége		26 400		104
konvencionális növényvédőszeres költsége		26 620		104
Részösszeg		61 020		239
Többlet költség				
alternatív tápanyagutánpótlás költsége	19 550		77	
mechanikai gyomirtás költsége (2 alkalom)	12 000		47	
talajvizsgálat költsége	180		1	
tápanyaggazdálkodási tev. készítésének költsége	920		4	
környezetkímélő növényvédőszeres költsége	31 944		125	
Részösszeg	64 594		253	
teljes költség/jövedelem	116 950	61 020	459	239
Teljes kieső jövedelem	-55 930			
Támogatás mértéke	56 000		220	

² a tiltott szerek listájának igazodnia kell az agrár-környezetgazdálkodási támogatási rendeletben közreadottakhoz

³ a vetésszerkezetre vonatkozó előírásokat a teljes gazdaságra vonatkozóan, az 5 éves támogatási időtartam alatt kell megvalósítani

14.2 Gyepgazdálkodás vízhatással érintett területeken

Jogosultsági feltételek:

- a gyepterület hasznosításához legalább 0,2 állategység/ha állatállománnyal kell rendelkezni.

1. felületés, műtrágyázás nem engedélyezett, tápanyagutánpótlás csak a legelő állatok által elhullatott trágyából származhat;
2. gyomirtó szerek alkalmazása nem engedélyezett;
3. kaszálni csak száraz időben szabad, belvizes területeken csak június 15. után lehet a területileg illetékes Nemzeti Park Igazgatóság engedélye alapján a kaszálás engedélyezett időpontja eltérhet;
4. kaszálás esetén vadriasztó lánc használata szükséges;
5. az éjszakai kaszálás tilos;
6. a gyepterület mechanikai ápolása (pl.: fogasolás) nem engedélyezett;
7. a gyepterületet szarvasmarha, juh, ló, bivaly, szamár legeltetésével, vagy kaszálással lehet hasznosítani;
8. legeltetni csak pásztoroló vagy szakaszoló legeltetéssel lehet;
9. legeltethető állatsűrűség 0,2 - 1 állategység/ ha;
10. a legeltetést a tavaszi felszáradás után lehet megkezdeni és az őszi esőzések beálltával fel kell függeszteni;
11. két kaszálás engedélyezett, de az első kaszálás csak június 15. után lehetséges;
12. kaszáláskor 10% kaszálatlan területet kell hagyni, kaszálásonként eltérő területen;
13. felszíni vizek elvezetése nem megengedett;
14. a kiszáradt fákat őshonos fajokkal kell pótolni.

Agronómiai hatások

10. 2. Gyepgazdálkodás vízhatással érintett területeken

Programelemek	Kiesés	Növekmény	Kiesés	Növekmény
	[Ft/ha]	[Ft/ha]	[Euro/ha]	[Euro/ha]
Többlet jövedelem				
Részösszeg				
Kieső jövedelem				
30% kiesés a tápanyagutánpótlás korlátozása miatt	20400		80	
10% kiesés a késői kaszálási időpontok miatt	6800		27	
10% kiesés a kaszálatlan területek miatt	6800		27	
Részösszeg	34000		133	
Költségmegtakarítás				
Tápanyagutánpótlás költsége		12000		47
Részösszeg		12000		47
Többlet költség				

10% magasabb gépmunkaigény	800		3	
pásztoroltatás többletköltsége	1500		6	
Részösszeg	2300	0	9	
teljes költség/jövedelem	36300	12000	142	47
Teljes kieső jövedelem		-24300		
Támogatás mértéke		25000		98

14.3 Gyeptelepítés vízhatással érintett területeken

Jogosultsági feltételek:

- a gyep hasznosításához 2. évtől legalább 0,2 állategység/ha állatállománnyal kell rendelkezni

A program előírásai:

1. gyeptelepítés végrehajtása a területileg illetékes Nemzeti Park Igazgatóság javaslata alapján meghatározott vetőmagkeverék alkalmazásával;
2. műtrágyázás és a vegyszeres növényvédelem tilos
3. telepítéskor legfeljebb 80 kg/ha N-hatóanyag kijuttatása megengedett, parcella felszíni vizekkel közvetlenül határos részein legalább 20 méteres sávban szerves trágyát sem szabad kijuttatni;
4. az első évben 2 kaszálás engedélyezett, a legeltetés nem megengedett;
5. kaszálás esetén vadriasztó lánc használata szükséges;
6. a gyep mechanikai ápolása (pl.: fogasolás) nem engedélyezett;
7. az első kaszálás legkorábbi ideje június 15;
8. a gyeptelepítés második évétől a beállt gyepet legeltetéssel vagy kaszálással lehet hasznosítani, a termőhelyi adottságok/gyeptípus figyelembevételével az adott ÉTT-re vonatkozó gyephasznosítási program előírásainak betartásával.

Agronómiai hatások

10. 3. Gyeptelepítés vízhatással érintett területeken

Programelemek	Kiesés [Ft/ha]	Növekmény [Ft/ha]	Kiesés [Euro/ha]	Növekmény [Euro/ha]
Többlet jövedelem				
A széna értéke		68000		267
Részösszeg				
Kieső jövedelem				
SAPS top up	23000		90	
10% kiesés a késői kaszálási időpontok miatt	6800		27	
Részösszeg	29800		117	
Költségmegtakarítás				

Részösszeg		0		
Többlet költség				
vetőmag költsége	72 000		282	
vetés és vetéselőkészítés költsége	25 500		100	
Tápanyagutánpótlás költsége	6 000		24	
kaszálás költsége (2 alkalom)	8 800		35	
10% magasabb gépmunka igény	800		3	
Részösszeg	113 100	0	444	
teljes költség/jövedelem	142900	68000	560	267
Teljes kieső jövedelem		-74900		
Támogatás mértéke		75000		294

15 Cselekvési terv

A cselekvési terv célja a Sárvíz-völgye ÉTT programcsomagjainak meghirdetéséhez szükséges feladatok meghatározása, illetve azon szervezetek kijelölése és felelősként való meghatározása, az alábbi feladatok elvégzésében közreműködnek.

15.1 Érintettek feltérképezése, társadalmi célcsoportok és szakmai körök meghatározása

A megvalósíthatósági tanulmány megfelelő megalapozottsága érdekében feltétlenül szükséges felmérni, melyek azok a közösségek, szakmai szervezetek, hatóságok, akik érintettek a tervvel kapcsolatban, és számukra a tervezetet ismertetni kell. Az érintettek feltérképezése és a Sárvíz-völgye ÉTT programcsomagjainak kidolgozásába történő bevonása alapvető fontosságú a program valós környezetbe illesztése és elfogadtatása terén.

Felelős:

Bevont partnerszervezet:

Határidő: 2006 március 30.

15.2 Célprogramok szakmai hatósági egyeztetése

A programcsomagok jellegénél fogva a fenti feladat elsősorban a területileg illetékes nemzeti park igazgatóság szakembereinek bevonását jelenti, illetőleg a talajvédelmi kérdésekben a Növény- és Talajvédelmi Szolgálat való konzultációt takarja.

Felelős:

Bevont partnerszervezet:

Határidő: 2006 július 30.

15.3 Célprogramok szakmai civil egyeztetése

A feladat megvalósításához személyes egyeztetésekre, és nyílt napok szervezésére van szükség. Terveink közt 2 nyílt nap szervezése szerepel a térségben, ahol a gazdálkodók és az érintettek (pl. civil zöld szervezetek) részleteiben megismerhetik a tervet és konkrét javaslatokat tehetnek azzal kapcsolatban,

Felelős:

Bevont partnerszervezet:

Határidő: 2006 augusztus 30.

15.4 Célprogramok véglegesítése, a támogatási mérték meghatározása

Az egyeztetések alapján beérkezett vélemények értékelése és beillesztése a megvalósíthatósági tanulmányba.

Felelős:

Bevont partnerszervezet:

Határidő: 2006 október 15.

15.5 A célprogramok NVT-be való illesztésével kapcsolatos módosítási eljárás kezdeményezése

Ezen munkaszakaszba tartozik a Sárvíz-völgye ÉTT Mezőgazdasági Parcella Azonosító Rendszerben történő lehatárolása, és a programcsomagok, jogosultsági kritériumok teljes harmonizációja az NVT agrár-környezetgazdálkodási intézkedései közé.

Fontos, hogy az érintett szakmapolitikai körök megfelelően legyenek tájékoztatva az ÉTT kialakításával kapcsolatban. A tájékoztatás mellett egyre nagyobb szerepe van a sikeres lobbitevékenységnek, ezért javasoljuk a térség természeti, táji és gazdálkodási értékeit bemutató, a jövőbeli ÉTT létesítésére koncentrálnó, nagy nyilvánosságú workshop rendezését, ahol az érintett szakmai döntéshozók találkozhatnak Sárvíz-völgye helyi specialitásaival.

Felelős:

Bevont partnerszervezet:

Határidő: (az EMVA készítésének időpontjának függvényében)

15.6 A gazdálkodók felkészítése a programokban való részvételre

A programcsomagok NVT-ben történő megjelentetése és későbbi meghirdetése előtt széleskörű tájékoztató kampányt kell kezdeni, a gazdák megfelelő felkészítése érdekében. Az Érzékeny Természeti Területek programcsomagjai sokszor új, vagy elfeledett elemeket követelnek meg a gazdálkodóktól, ezért esetenként a

programokba való belépést gátolhatja, ha a gazdálkodók nem igazodnak el a számukra kidolgozott gazdálkodási csomagok előírásai között. Ennek érdekében tájékoztató kiadványok készítését és felkészítő előadások tartását látjuk indokoltnak. A későbbiekben szükségessé válhat a gazdálkodók számára a szervezett formában történő agrár-környezetgazdálkodási tanácsadás.

Felelős:

Bevont partnerszervezet:

Határidő: 2006. negyedik negyedévtől

16 Irodalomjegyzék

AGROBER; 1990: A Fejér megyei Sárrét térségi meliorációs tanulmányterve Székesfehérvár

Kasza, S. (szerk.); 1997.: Fejér Megye Kézikönyve, CEBA Kiadó, Szekszárd

Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet Kht; 2004: A „Bihari-sík ÉTT” programterve

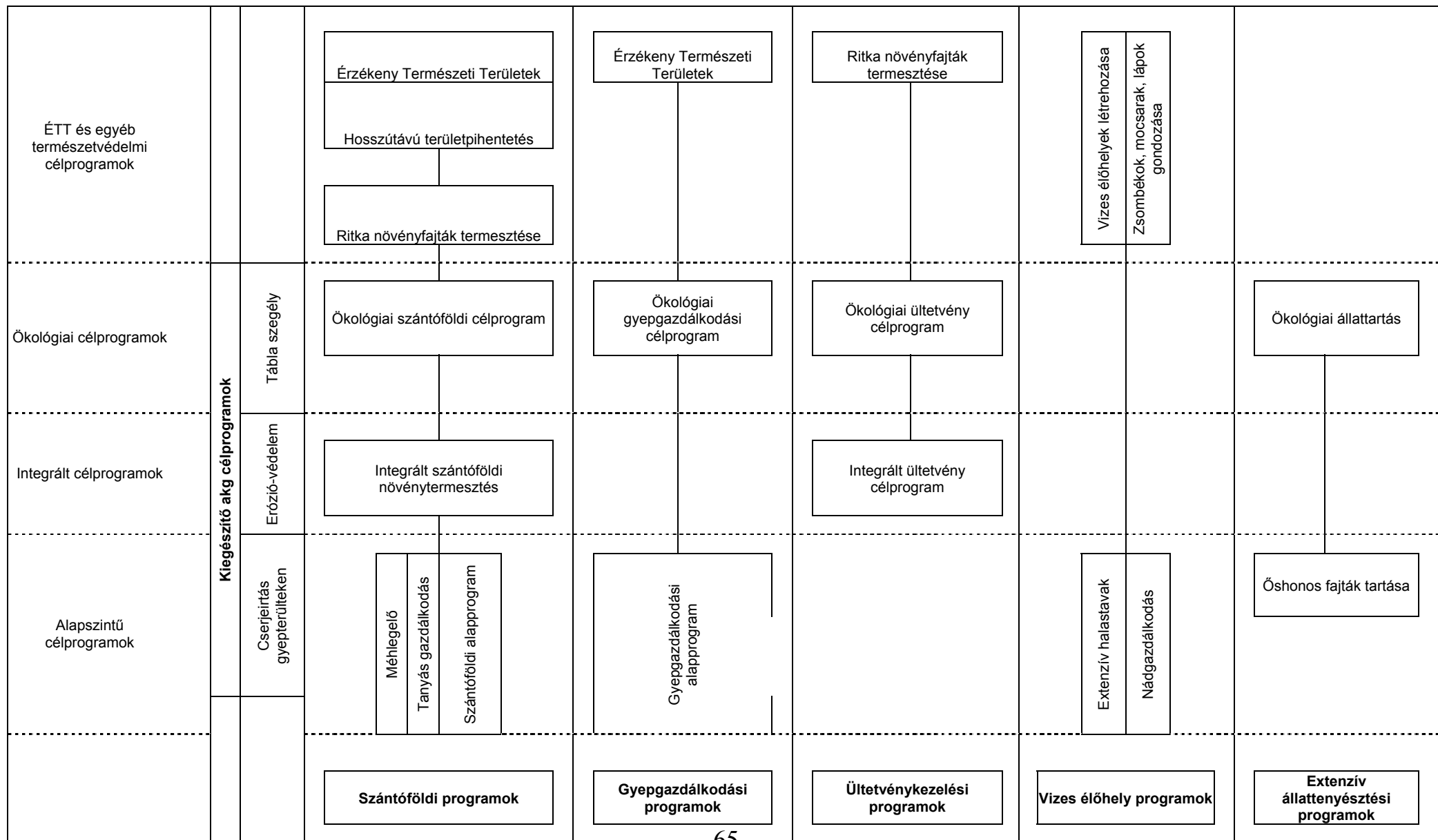
Nemzeti Vidékfejlesztési Terv az EMOGA Garanciarésztel Intézkedéseire (15. végleges változat), 2004. Budapest

Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület-Lovász, P. (szerk); 2002.: Javasolt különleges madárvédelmi területek Magyarországon, Budapest

Sárvíz Térségfejlesztő Egyesület, 2003: Sárvíz ökofolyosó térhasználati alapprogramja, Székesfehérvár

17 Mellékletek

1. sz. melléklet: Az agrár-környezetgazdálkodási intézkedések szerkezete

2. sz. melléklet

Érzékeny Természeti Területek szántóföldi agrár-környezetgazdálkodási célprogramok

1. Szántóföldi növénytermesztés tűzok élőhelyfejlesztési előírásokkal

Célkitűzések megfogalmazása:

Az intézkedés szakmai célja a regionális mezőgazdasági földhasználat és a környezetvédelmi, illetve a természetvédelmi szempontok harmonizációjának elősegítése, olyan gazdálkodási módok elterjesztése, amelyek megfelelnek a régiók természetiérték-fenntartó kapacitásának. Az intézkedés kiemelt célja a tűzok, az ugartyúk, a szalakóta és a fokozottan védett ragadozó madarak (parlagi sas, kerecsensólyom, kék vércse, hamvas rétihéja) természetes élőhelyeinek védelmének biztosítása.

Jogosultsági feltételek:

- Legalább 1 hektár szántóterület az alábbi ÉTT-ken: Dévaványa, Békés Csanádi sík, Mosoni sík, Hevesi sík, Dunavölgyi sík, Borsodi Mezőség;
- Egy parcella mérete nem lehet nagyobb 40 hektárnál.

A program előírásai:

1. a programba való belépéskor és a program utolsó évében bővített⁴ talajvizsgálat elvégzése;
2. a talajvizsgálati eredmények alapján tápanyag-gazdálkodási terv készítése és végrehajtása;
3. tápanyagutánpótlás legfeljebb 90 kg/ha N-hatóanyag mennyiségben megengedett;
4. az erősen toxikus növényvédő szer hatóanyagok használata tilos⁵;
5. a következő vetésszerkezet betartása kötelező⁶:
 - a. minimum 20% gabona;
 - b. minimum 20% pillangós takarmánynövény (lucerna, fehérhere, vöröshere, somkóró, bükköny stb.);
 - c. minimum 10% repce;
 - d. maximum 20% egyéb kultúra;
 - e. minimum 20% ugar;
6. rovarölő szerek nem alkalmazhatók (kivéve repce esetében);
7. mélyszántás 5 évente egyszer engedélyezett;
8. sorközművelés csak május 1. után engedélyezett;
9. min. 6 méter széles vegyszerezetlen táblaszegélyeket kell hagyni;
10. pillangós takarmánynövények esetén:
 - a. a terület legalább 50%-án (kijelölése az illetékes nemzeti park szakemberének véleménye alapján) az első kaszálást június 15. után lehet elvégezni;
 - b. a többi területen az első kaszálást április 25.-ig el kell végezni;
 - c. minden kaszálás esetén legalább 5% kaszátlan területet kell hagyni;
 - d. amennyiben fokozottan védett madárfészek van a területen, kaszátlan területet kell a fészek körül kialakítani, a területileg illetékes nemzeti park szakember véleménye alapján;
 - e. kaszálás esetén vadriasztó lánc használata kötelező;
11. repce esetén 10%-on a nemzeti park szakemberének kijelölése alapján, a madarak téli táplálékának biztosítása céljából, hóeltakarítás kötelező.

Támogatási összeg: 64 000 Ft/ha/év

2. Szántóföldi növénytermesztés madár élőhelyfejlesztési előírásokkal

Célkitűzések megfogalmazása:

A természeti értékekre káros hatások csökkentése az alábbiak előírásával: kevésbé ártalmas növényvédő szerek alkalmazása, növényvédőszer-mentes táblaszegélyek kialakítása, megfelelő betakarítási és növényápolási technológiák, kevesebb műtrágya felhasználása. A fontos célok közé tartozik a parlagi sas, a fűrj és a fogoly élőhelyének és életfeltételeinek biztosítása is.

Jogosultsági feltételek:

⁴ pH, K_A, vízben oldható sók, humusz, CaCO₃, P₂O₅, K₂O, NO₂+NO₃, Na, Mg, SO₄, Mn, Zn, Cu

⁵ az agrár-környezetgazdálkodási végrehajtási NVT rendeletben kerül rögzítésre a tiltott növényvédő szer hatóanyagok listája

⁶ a vetésszerkezetre vonatkozó előírásokat a teljes gazdaságra vonatkozóan, az 5 éves támogatási időtartam alatt kell megvalósítani

A Sárvíz-völgye Érzékeny Természeti Terület programterve

- Legalább 1 hektár szántóterület az alábbi ÉTT-ken: Észak Cserehát, Bodroghöz, Szatmár-Bereg, Békés Csanádi sík, Beregi ártér.

A program előírásai:

2. a programba való belépéskor és a program utolsó évében az alábbi elemekre⁷ talajvizsgálat elvégzése;
3. a talajvizsgálati eredmények alapján tápanyag-gazdálkodási terv készítése és végrehajtása;
4. tápanyagutánpótlás legfeljebb 90 kg/ha N-hatóanyag mennyiségben megengedett;
5. az erősen toxikus növényvédő szer hatóanyagok használata tilos⁸;
6. a következő vetésszerkezet betartása kötelező⁹:
 - a. minimum 30% gabona;
 - b. minimum 20% pillangós takarmánynövény (lucerna, fehérhere, vöröshere, somkóró, bükköny stb.);
 - c. maximum 25% egyéb kultúra;
 - d. minimum 10% ugar;
7. gabonafélék termesztését követően - aratás után - zöldugar vagy másodvetés alkalmazása kötelező;
8. gyomirtó szerek évente legfeljebb egyszeri, a haszonkultúrát érintő használata;
9. Észak Cserehát ÉTT esetében a termőtalajnak csak a felső 8-10 cm-ét érintő agrotechnika alkalmazása, 5 évente egyszeri mélylazítás elvégzése engedélyezett;
10. vegyszerhasználat mellőzése a táblaszegélyeken (3 méteres sávban);
11. pillangós takarmánynövény kaszálása esetén vadriasztó lánc használata kötelező.

Támogatási összeg: 52 000 Ft/ha/év

3. Lucernatermesztés tűzok élőhelyfejlesztési előírásokkal

Célkitűzések megfogalmazása:

Az intézkedés szakmai célja a regionális mezőgazdasági földhasználat valamint a környezet-és természetvédelmi szempontok harmonizációjának elősegítése, olyan gazdálkodási módok elterjesztése, amelyek megfelelnek a régiók természetiérték-fenntartó kapacitásának. Az intézkedés kiemelt célja a tűzok, az ugartyúk, a szalakóta és a fokozottan védett ragadozó madarak (parlagi sas, kerecsensólyom, kék vércse, hamvas rétihéja) természetes élőhelyeinek védelmének biztosítása.

Jogosultsági feltételek:

- Legalább 1 hektár szántóterület az alábbi ÉTT-ken: Hevesi sík, Dévaványa, Békés Csanádi sík, Dunavölgyi sík, Mosoni sík, Borsodi Mezőség.

A program előírásai:

1. a programba való belépéskor és a program utolsó évében az alábbi elemekre¹⁰ talajvizsgálat elvégzése;
2. a talajvizsgálati eredmények alapján tápanyag-gazdálkodási terv készítése és végrehajtása;
3. az erősen toxikus növényvédő szer hatóanyagok használata tilos¹¹;
4. rovarölő szerek alkalmazása tilos;
5. a harmadik év során lucerna felülvetés kötelező, 50%-os vetőmagmennyiséggel;
6. csak a felülvetéskor engedélyezett maximum 90 kg/ha N hatóanyag kijuttatása;
7. 6 méter széles vegyszerezetlen táblaszegélyt kell hagyni;
8. a terület legalább 50%-án (kijelölése az illetékes nemzeti park szakemberének véleménye alapján) az első kaszálást június 15 után lehet elvégezni;
9. a többi területen az első kaszálást április 25-ig el kell végezni;
10. minden kaszálás esetén legalább 5% kaszátlan területet kell hagyni;
11. amennyiben fokozottan védett madárfészek van a területen, kaszátlan területet, a területileg illetékes nemzeti park szakember véleménye alapján, a fészek körül kell kialakítani;
12. kaszálás esetén vadriasztó lánc használata kötelező.

Támogatási összeg: 68 000 Ft/ha/év

⁷ pH, K_A, vízben oldható sók, humusz, CaCO₃, P₂O₅, K₂O, NO₂+NO₃, Na, Mg, SO₄, Mn, Zn, Cu

⁸ az agrár-környezetgazdálkodási végrehajtási NVT rendeletben kerül rögzítésre a tiltott növényvédő szer hatóanyagok listája

⁹ a vetésszerkezetre vonatkozó előírásokat a teljes gazdaságra vonatkozóan, az 5 éves támogatási időtartam alatt kell megvalósítani

¹⁰ pH, K_A, vízben oldható sók, humusz, CaCO₃, P₂O₅, K₂O, NO₂+NO₃, Na, Mg, SO₄, Mn, Zn, Cu

¹¹ az agrár-környezetgazdálkodási végrehajtási NVT rendeletben kerül rögzítésre a tiltott növényvédő szer hatóanyagok listája

4. Szántóföldi növénytermesztés élőhelyfejlesztési előírásokkal

Célkitűzések megfogalmazása:

Ez az intézkedés a tájszerkezet megőrzésének szempontjából fontos. Az intézkedés előírásainak alkalmazásával elkerülhető a növényvédő szerek és műtrágyák talajba mosódása. A környezetterhelés korlátozása mellett ez az intézkedés megfelelő körülményeket teremt a védett állatfajoknak is.

Jogosultsági feltételek:

- Legalább 1 hektár szántóföld az alábbi ÉTT-ken: Marcal medence, Őrség Vend vidék, Baranya, Turján vidék, Szentendre;
- Marcal medence ÉTT esetén az intézkedéshez a **füves mezsgye kiegészítő intézkedés** pályázása kötelező.

A program előírásai

14. a programba való belépéskor és a program utolsó évében az alábbi elemekre¹² talajvizsgálat elvégzése;
15. a talajvizsgálati eredmények alapján tápanyag-gazdálkodási terv készítése és végrehajtása;
16. tápanyagutánpótlás legfeljebb 90 kg/ha N-hatóanyag mennyiségben megengedett, amit istállótrágyával, vagy zöldtrágya növény termesztésével lehet kijuttatni;
17. az erősen toxikus növényvédő szer hatóanyagok használata tilos¹³;
18. gyomirtás csak mechanikai úton végezhető;
19. mélyszántás 5 évente csak egyszer engedélyezett;
20. betakarítás után késleltetett (legalább 30 nap) tarlóhántás kötelező;
21. a terület legfeljebb 20%-án tókák, régóta meglévő vízállások, belvizek megőrzése kötelező;
22. zöldségtermesztés esetén hazai nemesítésű fajták termesztése kötelező.

Támogatási összeg: 49 000 Ft/ha/év

¹² pH, K_A, vízben oldható sók, humusz, CaCO₃, P₂O₅, K₂O, NO₂+NO₃, Na, Mg, SO₄, Mn, Zn, Cu

¹³ az agrár-környezetgazdálkodási végrehajtási NVT rendeletben kerül rögzítésre a tiltott növényvédő szer hatóanyagok listája

Érzékeny Természeti Területek gyepgazdálkodási célprogramjai

Általános jogosultsági feltételek:

- legalább 1 hektár gyep valamelyik ÉTT-en;
- a földhasználónak (tulajdonosnak) legalább 0,2 állategység/ha állatállománnyal rendelkeznie kell..

B. 3. 1. Gyepgazdálkodás túzok élőhelyfejlesztési előírásokkal

Intézkedés célja:

A környezetbarát gazdálkodás módszereinek alkalmazása mellett, amely fenntartja az Érzékeny Természeti Területek természetes élőhelyeit és értékeit, az intézkedés speciális célja a következő madárfajok állományainak védelme, valamint élőhelyeik fenntartása és kialakítása: túzok, ugartyúk, szalakóta, parlagi sas, kerecsensólyom, kék vércse, hamvas rétihéja.

Jogosultsági feltételek:

- legalább 1 hektár gyep az alábbi ÉTT-ken: Hevesi sík, Borsodi Mezőség, Dévaványa, Békés Csanádi sík, Dunavölgyi sík.

A program előírásai:

1. felülvetés, műtrágyázás nem engedélyezett, tápanyagutánpótlás csak a legelő állatok által elhullatott trágyából származhat;
2. vegyszeres gyomirtás nem engedélyezett;
3. kaszálás esetén vadriasztó lánc használata szükséges;
4. a gyepterületet szarvasmarha, juh, ló, bivaly legeltetésével, vagy kaszálással lehet hasznosítani, legeltethető állatsűrűség 0,2 - 1 állategység/ ha;
5. a legeltetést a tavaszi felszáradás után lehet megkezdeni és az őszi esőzések beálltával fel kell függeszteni, a túzok költőhelyein csak június 15 után folytatható legeltetés;
6. legeltetni csak pásztoroló vagy szakaszoló legeltetéssel lehet;
7. a gyep fogasolása nem engedélyezett;
8. kamillagyűjtés nem engedélyezett;
9. az első kaszálás csak június 15 után engedélyezett, a Dunavölgyi sík esetében csak egy kaszálás engedélyezett július 1 és október 1 között a nemzeti park szakemberének véleménye alapján;
10. kaszáláskor 5% kaszátlan területet kell hagyni, kaszálásonként eltérő területen;
11. amennyiben fokozottan védett madárfészek van a területen, a kaszátlan területet a fészkek körül kell kialakítani, a területileg illetékes nemzeti park szakember véleménye alapján.

B. 3. 2. Gyepgazdálkodás haris élőhelyfejlesztési előírásokkal

Intézkedés célja:

A haris élő-, illetve fészkelőhelyének fejlesztése nedves rétek kialakításával, valamint olyan védett fajok élőhelyének biztosítása, mint a kockás lilium, a szibériai nőszirm, kígyógyökerű keserűfű, illetve vérfű-hangyaboglárka.

Jogosultsági feltételek:

- legalább 1 hektár gyep az alábbi ÉTT-ken: Észak Cserehát, Bodrogek, Szatmár Bereg, Beregi ártér, Marcal medence.

A program előírásai:

1. felülvetés, műtrágyázás nem engedélyezett, tápanyagutánpótlás csak a legelő állatok által elhullatott trágyából származhat;
2. vegyszeres gyomirtás nem engedélyezett;
3. kaszálás esetén vadriasztó lánc használata szükséges;
4. időjárástól függően legfeljebb kétszeri kaszálás;
5. a gyepterületet szarvasmarha, juh, ló, bivaly legeltetésével, vagy kaszálással lehet hasznosítani;
6. legeltetni csak pásztoroló vagy szakaszoló legeltetéssel lehet;
7. legeltethető állatsűrűség 0,2 - 1 állategység/ ha;
8. a legeltetést a tavaszi felszáradás után lehet megkezdeni és az őszi esőzések beálltával fel kell függeszteni;
9. a gyep fogasolása nem engedélyezett;
10. kaszálást a terület legalább 50%-án (a nemzeti park szakember véleménye alapján kijelölve) augusztus 1. után engedélyezett;
11. felszíni vizek elvezetése nem megengedett.

B. 3. 3. Gyepgazdálkodás élőhelyfejlesztési előírásokkal

Intézkedés célja:

A régió természetes vízháztartásának helyreállítása, amely korábban az intenzív mezőgazdálkodás miatt károsodott, valamint pufferzónák kialakítása az Érzékeny Természeti Területek körül. Szintén fontos célkitűzés a védett madarak élőhelyei, illetve fészkelőhelyei zavartalanságának biztosítása. Ez a művelési mód hozzájárul a védett növények állományainak növeléséhez is.

Jogosultsági feltételek:

- Legalább 1 hektár gyp az alábbi ÉTT-ken: Őrség Vend vidék, Szentendre, Baranya, Turján vidék.

A program előírásai:

15. felülvetés, műtrágyázás nem engedélyezett, tápanyagutánpótlás csak a legelő állatok által elhullatott trágyából származhat;
16. vegyszeres gyomirtás nem engedélyezett;
17. kaszálni csak száraz időben szabad, magas vízállású, belvizes területeken csak június 15. után lehet kaszálni. A nemzeti park engedélye alapján a kaszálás engedélyezett időpontja eltérhet;
18. kaszálás esetén vadriasztó lánc használata szükséges;
19. a gyepterületet szarvasmarha, juh, ló, bivaly legeltetésével, vagy kaszálással lehet hasznosítani;
20. legeltetni csak pásztoroló vagy szakaszoló legeltetéssel lehet;
21. legeltethető állatsűrűség 0,2 - 1 állategység/ ha;
22. a legeltetést a tavaszi felszáradás után lehet megkezdeni és az őszi esőzések beálltával fel kell függeszteni, Turján vidéken a legeltetés tilos;
23. két kaszálás engedélyezett, de az első kaszálás csak június 15. után lehetséges;
24. kaszáláskor 10% kaszátlan területet kell hagyni, kaszálásenként eltérő területen;
25. felszíni vizek elvezetése nem megengedett;
26. a kiszáradt fákat őshonos fajokkal kell pótolni.

B. 3. 4. Gyeptelepítés ÉTT-ken

Jogosultsági feltételek:

- Legalább 1 hektár szántóterület valamelyik ÉTT-en.

A program előírásai:

9. gyeptelepítés végrehajtása a területileg illetékes nemzeti park szakemberének javaslata alapján meghatározott vetőmagkeverék alkalmazásával;
10. a telepítéstől eltekintve, amikor legfeljebb 80 kg/ha N-hatóanyag kijuttatása megengedett, a műtrágyázás és a vegyszeres növényvédelem tilos;
11. az első évben 2 kaszálás engedélyezett, a legeltetés nem megengedett;
12. kaszálás esetén vadriasztó lánc használata szükséges;
13. a gyp fogasolása nem engedélyezett;
14. az első kaszálás legkorábbi ideje július 15;
15. a 2. évtől a beállt gyepet legeltetéssel vagy kaszálással lehet hasznosítani, a termőhelyi adottságok/gyeptípus figyelembevételével bármely ÉTT-re vonatkozó gyephasznosítási program előírásainak betartásával.

3. sz. melléklet: A “Helyes Gazdálkodási Gyakorlat” követelményrendszere

Téma	Előírás	17.1.1.1 Ellenőrzés	Ellenőrző szervezet
1. Szántóföldi növénytermesztés	<p>1. Monokultúrás termesztés alkalmazása nem lehetséges, kivéve az évelő takarmánynövények, méhlegelő vagy zöldtrágya céljából vetett növényeket.</p> <p>2. A vetésforgó kialakításában a következő irányelveket kell figyelembe venni:</p> <ol style="list-style-type: none"> cukorrépa, cékla, takarmányrépa, burgonya, lóbab, szója és csillagfűt 4 évente csak egyszer kerülhet ugyanarra a táblára; napraforgó 5 évente egyszer kerülhet ugyanarra a táblára; legalább 5 évente egyszer pillangós vagy zöldtakarmány növényt kell termesztetni a vetésváltásban beleértve a másodvetést is; száraz borsó 7 évente csak egyszer termesztendő; kukoricát csak alacsony nitrogénigényű növény követhet; 2 nem évelő pillangós növény termesztése között minimum 2 év szünetet kell tartani; lucerna után nem következhet egyéb pillangós növény, illetve lucerna után az utóveteménynek jelentős nitrogénigényűnek kell lenni; szója, napraforgó és olajrepe nem követhetik egymást; a vetésforgóban a kalászosok és a kukorica együttes részaránya nem haladhatja meg a 75 %-ot. <p>3. Csak mechanikus gyomirtás engedélyezett, amit a gyomok virágzása előtt el kell végezni.</p> <p>4. Évente eltérő mélységű talajművelés alkalmazása.</p> <p>5. A szalma bálákat egy hónapon belül le kell hordani a területről a betakarítást követően.</p>	<ol style="list-style-type: none"> monokultúrás termesztés vetésforgó irányelveinek figyelmen kívül hagyása kalászosok és kukorica együttes részaránya meghaladja a 75%-ot a vetésforgóban mechanikai gyomirtás a gyomok virágzása után történik a szalmabálákat nem hordták le a területről egy hónapon belül 	<p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>MVH</p> <p>MVH</p>
2. Gyepezésgazdálkodás	<ol style="list-style-type: none"> Szarvasmarha, juh, kecske, döm- és gímszarvas, szamár, ló és bivaly (egyéb állat nem legeltethető) esetében az állatsűrűség mértéke nem haladhatja meg: <ul style="list-style-type: none"> - az 1,8 nagyállategység/ha értéket a nem nitrátérzékeny területeken; - az 1,4 nagyállategység/ha értéket a nitrátérzékeny területeken. A bálázást és a széna lehordását legfeljebb egy hónapon belül el kell végezni. Gyepek égetése tilos. A legeltetési időszak végén tisztító kaszálást kell végezni minden évben A téli legeltetés tilos. Minden gépi munkát a gyepterület károsítása nélkül kell végezni. 	<ol style="list-style-type: none"> Szarvasmarha, juh, kecske, vad, szamár, ló és bivaly esetében az állatsűrűség meghaladja a: <ul style="list-style-type: none"> - az 1,8 nagyállategység/ha értéket a nem nitrátérzékeny területeken - az 1,4 nagyállategység/ha értéket a nitrátérzékeny területeken a széna lehordása a kaszálást követően egy hónapon túl történik meg gyepezésgazdálkodás látható jelei tisztító kaszálást nem végzik el állatállomány legeltetése télen gépi munka által károsított gyepezésgazdálkodás terület 	<p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p>
3. Tápanyag-gazdálkodás	<ol style="list-style-type: none"> 5 évente szűkített talajvizsgálat (pH, humusz tartalom, A_K, vízdoldható összes só, CaCO₃, NO₂+NO₃, P₂O₅, K₂O) elvégzése. Szennyvíz, szennyvíziszap, hígtrágya kijuttatás és talajjavítás a talajvédelmi hatóság engedélye alapján végezhető, betartva a vonatkozó nemzeti jogszabályban foglalt előírásokat. A gazdálkodó a nitrogén trágyázás során nem lépheti túl a kedvezőtlen és nem kedvezőtlen adottságú, továbbá a nitrátérzékeny és nem nitrát érzékeny területekre megadott határértékeket (Lásd a kiegészítő táblázatot). A nitrát érzékeny területeken az akcióprogram előírásait kötelező betartani. <p>A nem nitrát érzékeny területeken az alábbi előírásokat kell betartani:</p>	<ol style="list-style-type: none"> nincs érvényes 5 éven belüli szűkített talajvizsgálata engedély nélkül kijuttatott szennyvíz, szennyvíziszap, hígtrágya és talajjavítás kijuttatott N a határértéket meghaladja nitrátérzékeny területeken a nitrát rendeletben meghatározott akcióprogram figyelmen kívül hagyása hígtrágya kijuttatás lejtős területen bedolgozás nélkül trágya kijuttatás a felszíni víztől, forrástól, emberi 	<p>MVH</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p>

A Sárvíz-völgye Érzékeny Természeti Terület programterve

	<p>5. Meredekebb lejtésű területeken trágyát kijuttatni csak azonnali bedolgozás mellett lehet.</p> <p>6. Trágya nem juttatható ki felszíni víztől, forrástól, emberi fogyasztásra, ill. állatok itatására szolgáló kúttól 10 m-es sávban, valamint hullámtereken, parti sávokban és vízjárta területeken.</p> <p>7. Gyors hatású, könnyen oldódó nitrogéntrágya, trágyalé, hígtrágya betakarítás után csak akkor juttatható ki a szántóterületre még az adott évben, ha a trágyázás és a megfelelő talajfedettséget biztosító növény vetése közötti idő nem több, mint 14 nap.</p> <p>8. Tilos a trágya kijuttatása december 1. és február 15. között. Nem juttatható ki trágya fagyott (a talaj 5 cm, vagy annál nagyobb mélységig tartósan fagyott), vízzel telített, összefüggő hótakaróval borított talajra.</p> <p>9. A gazdálkodó istállótrágyát csak szigetelt alapú, a csurgalékvíz összegyűjtésére szolgáló gyűjtőcsatornával és aknával ellátott, legalább 8 havi trágyamennyiség tárolására alkalmas trágyatelepen, hígtrágyát legalább 4 havi trágyamennyiség tárolására alkalmas szigetelt tartályban, medencében tárolhat¹.</p>	<p>fogyasztásra, ill. állatok itatására szolgáló kúttól 10 m-es sávban, valamint hullámtereken, parti sávokban és vízjárta területeken.</p> <p>7. könnyen oldódó N trágya kijuttatása a szántóterületre, ha a vetés és a trágyázás között több, mint 14 nap telt el</p> <p>8. fagyott, vízzel telített vagy hóval borított talajra történő trágyakijuttatás</p> <p>9. istálló- vagy hígtrágya tárolás biztonságos körülményei hiányoznak, valamint a trágyatárolók (istállótrágya esetén 8 havi, hígtrágya esetén 4 havi) befogadó képessége nem felel meg.</p>	<p>MVH Külső jelentések</p> <p>MVH Külső jelentések</p> <p>MVH Külső jelentések</p> <p>MVH Külső jelentések</p>
--	---	---	--

¹: a nem nitrátérzékeny területen az állattartó gazdálkodónak a hígtrágya és istállótrágya tárolókra vonatkozó előírásokat az alábbi határidők szerint kell teljesíteni a Nitrát Akció Terv előírásainak megfelelően.

hígtrágya tároló 50 nagyállategység / gazdaság felett 2006. január 1-től;

hígtrágya tároló 50 nagyállategység / gazdaság alatt 2010. január 1-től.

istállótrágya tároló 50 nagyállategység / gazdaság felett 2010. január 1-től;

istállótrágya tároló 50 nagyállategység / gazdaság alatt 2014. január 1-től.

A Sárvíz-völgye Érzékeny Természeti Terület programterve

<p>4. Növényvédelem</p>	<p>1. A mezőgazdasági tevékenység során kizárólag hatóságilag engedélyezett növényvédő szert és termésmnövelő anyagot lehet felhasználni a technológiai és a felhasználásra való jogosultsági előírások maradéktalan betartása mellett.</p> <p>2. Növényvédő szert emberi és állati tartózkodásra, valamint élelmiszer és takarmány tárolására szolgáló helyiségtől elkülönített és biztonságosan zárható raktárban, vagy szekrényben, tűz- és robbanásveszélyt kizáró, egészséget és környezetet nem veszélyeztető módon szabad tárolni /6/2001. (I. 16.) FVM rendelet/.</p> <p>3. Tilos növényvédő szert tárolni egy kilométeres távolságon belül</p> <ul style="list-style-type: none"> - a Balaton, a Velencei-tó, - a Tisza-tó, - a fürdőzésre kijelölt vizek partvonalának teljes hosszában - és a vízművek, víznyerő helyek védőterületén belül. <p>4. Gondoskodni kell a növényvédelmi tevékenység során kiürült csomagoló burkolatok, göngyölegek szakszerű összegyűjtéséről, kezeléséről, megsemmisítéséről.</p> <p>5. A növényvédelmi tevékenység során csak megfelelő műszaki állapotú növényvédelmi gépek és növényvédő szer kijuttatására szolgáló berendezések használhatók.</p>	<p>1. nem engedélyezett növényvédő szerek és termésmnövelő anyagok használata, valamint az előírások be nem tartása</p> <p>2. növényvédő szerek és termésmnövelő anyagok biztonságos tárolási körülményei hiányoznak</p> <p>3. növényvédő szerek és termésmnövelő anyagok tárolása 1 km távolságon belül van a tóparttól, vízfolyásoktól és egyéb élő vizektől</p> <p>4. a növényvédő tevékenységből származó hulladék (csomagoló anyagok, göngyölegek) kezelése nem az előírások szerint történik</p> <p>5. növényvédelmi gépek és növényvédő szer kijuttatására szolgáló berendezések megfelelő műszaki állapotára vonatkozó igazolás hiánya</p>	<p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>Külső jelentések</p> <p>Külső jelentések</p> <p>Külső jelentések</p>
<p>5. Természet és tájvédelem (a védett természeti területeken és az támogatott ÉTT-ken)</p>	<p>1. A gazdálkodónak kerülni kell a természetes vagy természet közeli élőhelyek károsítását a mezőgazdasági tevékenység (kiszántás, trágyázás vagy vegyszerezés, tájelemek elmozdítása stb.) során is.</p> <p>2. A gazdálkodónak kerülni kell a gazdaság területén elhelyezkedő történelmi és építészeti szempontból értékes műemlékek és területek károsítása, rongálása a mezőgazdasági tevékenység során.</p> <p>3. A gazdálkodó nem változtathatja meg a kialakított parcella méretet.</p> <p>4. Melioratív meszezés, drénezés és öntözés nem engedélyezett.</p> <p>5. Csak természetvédelmi szempontból kedvező kaszálási módszerek és technológiák alkalmazhatók (kaszálás a tábla közepétől kifelé haladva, a táblaszegélyeket utoljára kell lekaszálni).</p> <p>6. Ideiglenes, vagy állandó épületek létesítése csak az illetékes nemzeti park igazgatóságának jóváhagyásával lehetséges.</p> <p>7. Az illetékes nemzeti park igazgatóság szakembereinek bevonásával egyedileg kell meghatározni a kaszálás időpontját az ex lege védett lápokon.</p> <p>8. A meglévő fasorokat, erdősávokat, idős fákat meg kell őrizni.</p> <p>9. A természetessel kapcsolatos technológiai munkálatok során bármilyen depónia (trágyaszarvas, bálakazal, szalmakazal, stb.) csak a művelt területen hozható létre.</p> <p>10. Fokozottan védett madárfajok fészkeinek megtalálása esetén a gazdálkodónak haladéktalanul értesíteni kell az illetékes nemzeti park szakembereit.</p> <p>11. az állatok éjjeli szálláshelyének kialakításánál csak természetes anyagok (fa, nád) használhatók fel;</p> <p>12. a pásztorok szálláshelyének kialakítását tájba illően, a hagyományos építészeti anyagok és módszerek felhasználásával kell elvégezni</p> <p>13. tókák, belvizes foltok megőrzése kötelező</p>	<p>1. a gazdaság területén található élőhelyek károsodtak a mezőgazdasági tevékenység során</p> <p>2. történelmi és egyéb szempontból értékes építmények károsodtak a mezőgazdasági tevékenység során</p> <p>3. kialakított parcella méret megváltozott</p> <p>4. melioratív meszezés, drénezés és öntözés alkalmazása</p> <p>5. betakarítás/kaszálás elvégzése a meghatározott szabályok figyelmen kívül hagyásával</p> <p>6. épület létrehozása az illetékes nemzeti park igazgatósága jóváhagyása nélkül</p> <p>7. ex lege védett lápokon a kaszálási időpont megválasztása a nemzeti park igazgatóság szakemberének bevonása nélkül történik</p> <p>8. fasorok, erdősávok, idős fák kivágása</p> <p>9. művelt területen kívül elhelyezett depóniák</p> <p>10. védett madárfajok fészkeinek lelőhelyéről a nemzeti park szakemberei részére történő bejelentés elmulasztása</p> <p>11. nem természetes anyagok kerülnek felhasználásra</p> <p>12. nem hagyományos módon, tájbaillő építmények kerülnek kialakításra</p> <p>13. tókák, belvizes foltok lecsapolásra kerültek</p>	<p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p>
<p>6. Állattartás</p>	<p>1. A gazdálkodónak az állattartás során gondoskodnia kell az állat számára olyan életkörülmények biztosításáról, amelyek megfelelnek az állat fajának, fajtájának,</p>	<p>1. állattartás során az állattartási szabályok megszegése</p> <p>2. az állatok számára nem megfelelő ivóvíz és táplálék</p>	<p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p>

A Sárvíz-völgye Érzékeny Természeti Terület programterve

	<p>nemének, korának jellemző fizikai, élettani, tenyésztési, viselkedési és szociális sajátosságainak, valamint egészségi állapotának.</p> <p>2. Az állat etetése és itatása során csak olyan takarmányt és ivóvizet, illetve egyéb itatásra alkalmas folyadékot szabad felhasználni, amely az állat, illetve közvetve az ember egészségét nem veszélyezteti.</p> <p>3. Az állattartó köteles állatának állatorvosi ellátásáról rendszeresen gondoskodni.</p> <p>4. Az állattartónak az állatok tartása, szállítása és forgalmazása során gondoskodnia kell az állategészségügyi, állatvédelmi és környezetvédelmi előírások betartásáról.</p>	<p>biztosítása</p> <p>3. az állatorvosi ellátás biztosítása hiányzik</p> <p>4. rossz bánásmód nyilvánvaló jelei</p> <p>5. az állategészségügyi feltételek nem biztosítottak</p> <p>6. állategészségügyi és környezetvédelmi előírások be nem tartása</p>	<p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>Külső jelentések</p>
7. Talajerozió	<p>1. Erózióknak kitétt területeken, tavaszi vetésű növények vetéséig talajfedettség biztosítása.</p> <p>2. Erózióval veszélyeztetett területeken rétegvonalas talajművelés alkalmazása.</p> <p>3. Erózió ellen kialakított teraszok megőrzése.</p> <p>4. 12%-nál nagyobb lejtésű területen kapás kultúrák termesztése tilos.</p> <p>5. Természetes talajvédelmet szolgáló meglévő zöld sávok (sövények, táblaszegélyek stb.) megőrzése.</p> <p>6. Talaj megnyitását eredményező művelést követően talajlezáró művelet alkalmazása.</p>	<p>1. talajfedettség hiánya tavaszi vetésű növények termesztése előtt</p> <p>2. rétegvonalas talajművelés hiánya az erózióval veszélyeztetett területeken</p> <p>3. megrongált vagy elpusztított teraszok</p> <p>4. kapás kultúrák termesztése 12%-nál nagyobb lejtésű területeken</p> <p>5. megrongált vagy elpusztított talajvédelmet szolgáló zöld sávok</p> <p>6. talajművelés után a talaj nincs lezárva</p>	<p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p>
8. Talaj szerves-anyag tartalma	<p>1. Betakarítást követő tarlóhántás, illetve tarlóápolás alkalmazása.</p> <p>2. A tarló égetése tilos.</p>	<p>1. elmaradt tarlógazdálkodás</p> <p>2. tarlóégetés látható jelei</p>	<p>MVH</p> <p>MVH</p>
9. Talajszerkezet	<p>1. Termőföld hasznosítási irányának megfelelő gépek, eszközök alkalmazása.</p> <p>2. A termőföld művelése lehetőség szerint minél kevesebb művelet- és menetszámmal történjen a talaj felesleges taposásának, tömörítésének elkerülése miatt.</p> <p>3. Periodikus (5 évente egyszer) mélyművelés alkalmazása.</p>	<p>0. nem megfelelő művelés eszközök használata</p> <p>1. szükségesnél nagyobb művelet- és menetszámmal történő talajművelés alkalmazása</p> <p>2. periodikus mélyművelés nem történt meg egyszer sem az öt év alatt</p>	<p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p>
10. Művelés minimális szintje	<p>1. Szántóterületek művelésben tartása, gyommentes állapot biztosítása.</p> <p>2. A tájképet alkotó természetes elemek megőrzése.</p> <p>3. Biztosítani kell a természetes gyepterületek megőrzését.</p> <p>4. A nem kívánatos lág- és fásszárú növények mezőgazdasági területeken történő megtelepedését és terjedését meg kell akadályozni.</p> <p>5. A gyepterületen a megfelelő állatsűrűséggel kell biztosítani az alul-, illetve túllelgetés elkerülését vagy legalább évente egyszeri tisztító kaszálást kell végezni.</p>	<p>1. elhagyatott, nem művelt, gyommal fertőzött szántó területek</p> <p>2. megrongált, elpusztított tájképet alkotó elemek</p> <p>3. felszántott természetes gyepterületek</p> <p>4. megtelepedett nemkívánatos lág- és fásszárú növények</p> <p>5. nem legeltetett, vagy kaszált gyepterület, illetve túllelgetés vagy fületiprás látható jelei</p>	<p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p>
11. A gazdaság területének rendben tartása	<p>1. A gazdálkodónak a gazdaságot és annak környezetét rendben, hulladékmentesen kell tartani a vonatkozó nemzeti jogszabályban foglalt előírásoknak megfelelően.</p> <p>2. A gazdálkodónak gondoskodni kell a használatában lévő gazdasági utak jó állapotának fenntartásáról, valamint a csapadékos idő okozta úthibák kijavításáról.</p>	<p>1. rend hiánya (szemetes, rendezetlen állapot) a gazdaság területén és környezetében</p> <p>gazdálkodó hanyagsága miatt a gazdasági utak rossz állapotban vannak, az úthibák nincsenek kijavítva</p>	<p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p>
12. Kötelező nyilvántartások	<p>1. A gazdálkodónak a mezőgazdasági parcellán végzett tevékenységeiről gazdálkodási naplót kell vezetni, amely tartalmazza a tápanyag-gazdálkodásra vonatkozó részleteket is.</p> <p>2. A gazdálkodónak a gazdálkodása során felhasznált növényvédő szerekéről,</p>	<p>0. táblatorzskönyv hiánya, vagy hiányos vezetése, illetve 2 napos határidő alatt sem történt meg a hiánypótlása</p> <p>1. a permetezési napló hiánya, vagy hiányos vezetése,</p>	<p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p>

A Sárvíz-völgye Érzékeny Természeti Terület programterve

	<p>valamint azokkal kapcsolatos tevékenységéről permetezési naplót kell vezetnie.</p> <p>3. A gazdálkodónak az állattartás során vezetnie kell az állategészségügyi, ill. állatjóléti jogszabályokban részletezett nyilvántartásokat.</p> <p>4. A gazdálkodónak a nyilvántartásokat és azok dokumentációit legalább 5 évig meg kell őrizni.</p>	<p>illetve 2 napos határidő alatt sem történt meg a hiánypótlása</p> <p>2. állatállománnyal kapcsolatos nyilvántartások hiányos, jogszabálytól eltérő vezetése</p> <p>3. a nyilvántartások és azok dokumentációnak megőrzése 5 éven keresztül nem áll rendelkezésre</p>	<p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p> <p>MVH</p> <p>Külső jelentések</p>
--	---	---	---